

PULSUL GEOSTRATEGIC

Motto: „Opiniile sunt libere, dar nu și obligatorii“ I.L.Caragiale

Interviu cu Mihnea MOTOC:

„Gradul ridicat de interdependență al lumii globalizate de azi
își găsește reflectare în articularea geopolitică a Comisiei”

O lume foarte îndepărtată și singură

România și Ungaria - doi vecini apropiați geografic

Relațiile româno - ungare între 1918 - 2018

Narațiunile politice ale unei crize globale: ideologii concurente și
rivalități strategice în managementul simbolic al crizei Covid-19

Penitenciarul, potențial focar de extindere
a pandemiei de COVID-19

I. EDITORIAL

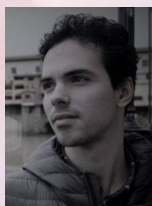
3 Leadership și încredere

Constantin IACOBIȚĂ

II. SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ

4 Narațiunile politice ale unei crize globale: ideologii concurente și rivalități strategice în managementul simbolic al crizei COVID-19

Alexis CHAPELAN

21 O lume foarte îndepărtată și singură

Dumitru CHICAN

24 Politica fricii și a disprețului. Cum să ne obișnuim cu un deceniu de nemulțumiri radicale și disconfort liberal

Alexis CHAPELAN

41 Penitenciarul, potențial focar de extindere a pandemiei de COVID-19

Vladimir-Adrian COSTEA

48 Opinie: Impactul pandemiei de COVID-19 asupra apărării
Ciprian-Mircea RĂDULESCU

III. UNIUNEA EUROPEANĂ

50 Interviu: „Gradul ridicat de interdependență al lumii globalizate de azi își găsește reflectare în articularea geopolitică a Comisiei”

Mihnea MOTOC

53 Interviu: „Cutremurul Brexit a fost citit în manieră diferită nu doar de către liderii statelor membre, dar și de către mai-marii Uniunii Europene”

Sergiu MIȘCOIU

53 România și Ungaria - doi vecini apropiați geografic. Relațiile româno - ungare între 1918 - 2018

Alexandru GHIȘA

IV. BALCANII DE VEST

78 China nu înlocuiește Occidentul în Serbia

Jelena MILIĆ

81 Provocări vechi și noi pentru integrarea europeană și euroatlantică a statelor din Balcanii de Vest. Balcanii de Vest, mereu ceva „altfel” decât restul Europei

Alexandru PETRESCU

V. MAREA MEDITERANĂ

91 Cooperarea militară dintre Israel, Grecia și Cipru

Eugene KOGAN

V. ORIENTUL MIJLOCIU

97 Idlib: o altă față monstruoasă a războiului sirian

Dumitru CHICAN

100 Palestinienii și „afacerea secolului”: No News, No Deal
Dinu COSTESCU

102 Afghanistan: de la „Enduring Freedom” la „Enduring Peace”?

Dumitru CHICAN

Motto: „Opiniile sunt libere, dar nu și obligatorii”—I.L.Caragiale

EDITORIAL

Leadership și încredere

Constantin IACOBÎȚĂ

Cele de mai jos sunt destinate a resublinia lucruri care au fost deja spuse, în repetate rânduri, sub diferite forme, din nevoia de a ne întări în fața provocărilor cu care ne confruntăm în aceste zile și care, cel mai probabil, vor lăsa urme profunde asupra conștiinței, modului de viață și viitorului nostru.

Plecând de la proverbul conform căruia națiunile și societatea în ansamblu își au conducătorii/liderii pe care îi merită, aş îndrăzni să propun o completare – anume că liderii sunt nu doar reprezentativi, ci și perfectibili.

Cum anume?

- Reamintindu-ne, cei care i-am ales/susținut și liderii înșiși, că atunci când le-am acordat votul și încrederea ne-am regăsit, chiar dacă numai în parte, în ceea ce am simțit dinspre dânșii.

- Realizând că timpurile și încercările dificile prilejuiesc sau ne obligă la a ne proba calitățile – moștenite, sau formate și dezvoltate – și că aceste calități trebuie puse în slujba binelui comun, adică al societății și nu al unei ideologii, al unei clase sau al unui individ.

- Conștientizând, acolo unde este cazul, sau recunoscând, chiar dacă numai în fața propriei conștiințe, că mandatul de lider este însoțit în primul rând de o responsabilitate enormă. Responsabilitatea de a fi un adevărat model (de competență, onestitate, respect, umanitate) și de a nu uita că istoria îi va consemna (pe lideri) așa cum au fost și nu așa cum au dorit și/sau au încercat să convingă că sunt.

Cele de mai sus presupun și obligă, printre altele:

- la recunoașterea limitelor – personale și chiar de *leadership* și, pe cale de consecință, atragerea – în principal pe bază de competențe, respect și încredere reciprocă – de specialiști pe domenii și probleme, care să fie mandatați și folosiți în acești parametri;

- la a nu uita că niciun lider și nicio națiune nu pot face față, izolat, unei provocări la adresa întregii umanități și că, în astfel de crize, succesul tuturor va fi adevărata măsură a succesului propriu;

- la a conștientiza, iar și iar, că omul este mult mai mult decât o resursă și un mijloc pentru dobândirea mandatului de lider, pentru asigurarea bunăstării comune sau individuale etc., anume că omul (și umanitatea) constituie rațiunea și scopul existenței noastre.

Cât despre fiecare din cei care facilitează celor câțiva să ajungă și, în unele situații, să se perenizeze ca lideri, aceștia pot contribui la succesul unui *leadership* prin:

- în primul rând, încredere. Încredere în alegerea făcută, în calitățile și în potențialul de dezvoltare al liderilor. Încredere că aceștia vor rămâne dedicați ideilor și principiilor promovate și încredere că orice provocare poate fi depășită, împreună;

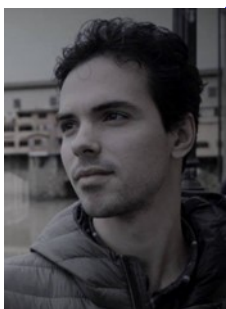
- curajul și responsabilitatea în a le aminti aceste lucruri liderilor atunci când sunt convinși că au fost uitate sau neglijate;

- disponibilitatea onestă de a se imagina în locul liderilor ale căror acțiuni le dezavuează și critică fără a le cunoaște contextul, motivația și conținutul;

- în ultimă instanță, prin conștientizarea faptului că sunt mandatați cu *leadership*-ul și responsabilitatea propriei existențe.

Iar fiind un model (de competență, onestitate, respect, umanitate) pentru sine, ar putea contribui la succesul *leadership*-ului societății.

SITUAȚIA INTERNAȚIONALĂ

Narațiunile politice ale unei crize globale: ideologii concurente și rivalități strategice în managementul simbolic al crizei COVID-19

Alexis CHAPELAN¹

Se preconiza ca anul 2020 să fie marcat de tensiuni politice. În timp ce aștepta alegerile generale din noiembrie, America se pregătea pentru o competiție tensionată, al cărei rezultat era considerat decisiv, în contextul confruntărilor din ultimii zece ani dintre populiști și liberali. Jocul susținut al senatorului de Vermont, Bernie Sanders, care promova o agendă politică puternic de dreapta, amenința însăși baza doctrinei politice democrate: o înțelegere liberală de centru, până acum foarte atentă la schimbări și mai ales la socialismul mondial. În plus, în timp ce America clocotea de energia unui an electoral, în Rusia, un nou proiect de reformă constituțională desena contururile celei mai disruptive forțe geopolitice din ultima decadă – *putinismul*. Europa se chinuia cu negocierile post-Brexit, iar golul lăsat de Marea Britanie a dat naștere unui proces de redresare internă care pune fața în față doi confrăți politici aflați din ce în ce mai mult în opoziție: Germania Angelei Merkel, care a optat pentru un parcurs european conservator și Franța lui Emmanuel Macron, care s-a încăpățânat să revoluționeze politica Uniunii Europene. La porțile fortăreței europene reizbucnea războiul civil sirian din cauza provinciei Idlib, aruncând într-o arenă similară, extrem de volatilă, două dintre marile puteri regionale (Turcia anti-Assad și Rusia pro-Assad) și deschizând drumul unor fluxuri uriașe de refugiați, care s-au îndreptat către El-Dorado al

Occidentului. Astfel că amenințarea unei confruntări iminente dintre forțele Turciei și Rusiei (intensificată de așa zisul atac asupra unui convoi turcesc de către aeronave aparținând Rusiei²) s-a adăugat la toxica „ciorbă” geopolitică din Orientul Mijlociu, care deja fierbea sub iminența unui conflict între Iran și Statele Unite.

Acesta este, din februarie 2020, peisajul politic mondial. Pentru mulți observatori, noua decadă înfloritoare era similară cu cea dinaintea ei, impulsionată de curajul populist din Occident, de tumultul militar din Orientul Mijlociu, de rivalitățile din Asia și de temerile legate de încetinirea economiei sau chiar de o posibilă criză financiară. Am fi tentați să spunem că „nu e nimic nou sub soare”. Asta a fost până când un virus necunoscut, aparținând familiei coronavirusurilor a rescris istoria, trimițându-l către teritorii necunoscute. A luat lumea cu asalt distrugând, la propriu, în câteva săptămâni, viețile sociale obișnuite și plasându-le într-un moment istoric, de cumpănă.

Ce este COVID-19? Parametrii unei crize globale

Coronaviruşii (numele face referire la spiculele de pe suprafața virusului, care îi conferă aspectul unei coroane) fac parte dintr-o familie de agenți patogeni și nu reprezintă o amenințare recentă; sistemul medical este familiarizat cu alte tulpini ale acestora, care cauzează atât afecțiuni ușoare, cât și mult mai severe, cum ar fi SARS (Sindrom Respirator Acut Sever), în 2002

1. ALEXIS CHAPELAN este doctorand al Facultății de Științe Politice, în cadrul Universității București. Absolvent al unui master la Ecole des Hautes Etudes de Sciences Sociales la Paris cu o teză despre ultraconservatismul creștin european, ariile sale de interes acoperă extrema dreaptă, populismul și conservatismul european. Teza doctorală, coordonată de prof. univ. dr. Florin Turcanu, are ca subiect războaiele culturale și populismul contemporan (chapelan.alexis@fspub.unibuc.ro)

2. Carlotta Gall, “Airstrike Hits Turkish Forces in Syria, Raising Fears of Escalation”, *New York Times*, 27 februarie 2020, <https://www.nytimes.com/2020/02/27/world/middleeast/russia-turkey-syria-war-strikes.html>

și MERS (Sindrom Respirator din Orientul Mijlociu), în 2012. Puterea noii tulpini (denumită de către Organizația Mondială a Sănătății – OMS, în februarie 2020, COVID-19) este de intensitate medie: rata mortalității fiind sub 4%,³ iar rata răspândirii (denumită R0) bolii este de 2,2, adică o persoană contaminată transmite boala altor două persoane.⁴ Aceste cifre sunt ușor de digerat, atunci când sunt comparate cu cele ale epidemiilor cauzate de SARS (rata mortalității a fost de 9,4%)⁵ sau MERS (rata mortalității a fost de peste 35%)⁶, dar sunt alarmant de ridicate în comparație cu cele ale gripei de sezon, spre exemplu (rata mortalității este de 0,1 și ce a răspândirii este de 1,3)⁷. Totodată, cifrele gripei spaniole, care între anii 1918-1920 a răpus viețile a 50 de milioane de oameni, ar trebui să reprezinte un semnal de alarmă. Cu o rată a mortalității de 2,5% (este foarte posibil să fi fost subestimată, și poate fi la fel și cu noul coronavirus) și cu o rată a răspândirii de 2,2, cifrele gripei din 1918 se aseamănă foarte mult cu cele ale COVID-19. Majoritatea epidemiilor de amploare din secolul al XX-lea, în general afecțiuni respiratorii, prezintă, la prima vedere, o simptomatologie ușoară și o rată a mortalității scăzută (cel puțin comparativ cu epidemii din trecut, cum ar fi cele de ciumă, variolă sau holeră), dar, luând în considerare numărul victimelor, acestea sunt devastatoare. Chiar și o afecțiune cu o rată a mortalității sub 1%, precum gripa asiatică, din perioada 1956-1958⁸ sau gripa din Hong Kong, din perioada 1968-1969, pot cauza milioane de victime, un preț pe care societățile noastre nu sunt gata să îl plătească, în timp ce caută să obțină o imunizare colectivă.

Sursa: TeleTrader.com

Depistat pentru prima dată în China, la începutul lunii ianuarie, COVID-19 s-a răspândit foarte rapid în aceeași țară și în lume, în ciuda faptului că au fost întreprinse măsuri relativ drastice, destul de devreme. La jumătatea lunii ianuarie, orașul Wuhan și provincia Hubei au fost plasate în carantină, însă virusul deja circula pe întreg mapamondul. În jurul datei de 20 ianuarie au fost înregistrate primele cazuri în afara Chinei, în alte state asiatice precum Japonia, Coreea de Sud sau Thailanda, mai apoi în SUA (21 ianuarie), Europa (24 ianuarie, în Franța) și Africa (14 februarie, în Egipt). La 30 ianuarie, OMS a catalogat epidemia de COVID-19 drept urgență de sănătate publică. La sfârșitul lunii februarie, au izbucnit noi focare de infecție în Coreea de Sud, Italia sau Iran, în cazul unora dintre ele necunoscându-se sursa. Aceste cazuri indică faptul că transmiterea bolii are loc la scară largă (ceea ce înseamnă că pot apărea mai multe focare izolate în același timp, iar noile cazuri nu au avut legătură cu focarul original al epidemiei, din China). La 6 martie, numărul persoanelor infectate a depășit 100.000, dintre care aproape 3500 au decedat. Au trebuit

3. "Coronavirus (COVID-19) Mortality Rate", *Worldometer*, 5 martie 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-death-rate/#who-03-03-20>

4. "The average coronavirus patient infects at least 2 others, suggesting the virus is far more contagious than flu", *Business Insider*, 17 martie 2020, <https://www.businessinsider.com/coronavirus-contagious-r-naught-average-patient-spread-2020-3>

5. Organizația Mondială a Sănătății, *Consensus document on the epidemiology of severe acute respiratory syndrome (SARS)*, <https://www.who.int/csr/sars/en/WHOconsensus.pdf>

6. Organizația Mondială a Sănătății, *WHO MERS Global Summary and Assessment of Risk*, august 2018, https://www.who.int/csr/disease/coronavirus_infections/risk-assessment-august-2018.pdf

7. Rachael Rettner, "How does the new coronavirus compare with the flu?", *Live Science*, 19 martie 2020, <https://www.livescience.com/new-coronavirus-compare-with-flu.html>

8. Claire Jackson, "History lessons: the Asian Flu pandemic", *British Journal of General Practice*, 59 (565), august 2009, pag. 622-623

9. Patrick R. Saunders-Hastings and Daniel Krewski, "Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission", *Pathogens*, Ediția 5, Nr. 4, decembrie 2016, pag. 66-74

aproape trei luni până să se ajungă la acest prag; a durat doar 12 zile ca să se ajungă la 200.000. Italia a intrat în carantină, iar mai întâi a fost afectată regiunea Lombardia, din nordul țării (8 martie), ca mai apoi să se răspândească la nivelul întregii populații (10 martie), în timp ce alte state europene i-au urmat. La jumătatea lunii martie, OMS a declarat faptul că epidemia de coronavirus „poate fi catalogată drept pandemie”, ceea ce înseamnă răspândirea globală, fără recurență, a unei boli contagioase, pentru care nu există imunizare colectivă. La momentul elaborării acestei lucrări și analizând situația dramatică, volatilă și instabilă în care ne aflăm, peste 183 de state și teritorii din întreaga lume au anunțat cazuri de îmbolnăviri. Lumea s-a oprit și în timp ce scriu, peste trei miliarde de oameni se află în carantină, iar societățile de pe cele cinci continente se confruntă cu o realitate sumbră.

Un nou mod de a munci, consuma și reuși: către accelerarea digitalizării?

Din punct de vedere economic și social, este încă prea devreme să ne gândim la dispariția actualei pandemii. Efectul său se poate resimți mult după lupta cu urgența sanitară și poate declanșa ample cutremure la nivelul societăților. Nu există un consens de ordin științific privind durata epidemiei, iar diferitele previziuni trebuie să ia în considerare o mulțime de elemente necunoscute și presupuneri, precum eventualitatea ca virusul să fie afectat de variațiile sezoniere de temperatură. Dacă într-adevăr există un efect sezonier, precum în cazul celorlalte coronavirusuri, conform noilor cercetări efectuate de universitățile din Basel și

Stockholm, epidemia ar putea dispărea pe durata sezonului estival, numai ca să reapară în iarna 2020-2021 și să cauzeze luni întregi de tulburări.¹⁰ După cum se poate vedea din documentele interne, state precum SUA¹¹ și Marea Britanie¹² iau deja în considerare scenarii lungi de peste 12 luni. Cu toate acestea, nu se știe dacă noul coronavirus va avea transmitere modulată și se va face pierdut în lunile mai calde. În acest caz, un nou studiu efectuat de către Colegiul Imperial din Londra arată că, în cazul în care nu este ținută sub control, pandemia poate atinge apogeul în lunile aprilie, mai sau iunie și va dispărea odată cu imunizarea colectivă, cu toate acestea, nu înainte de a pune mari presiuni pe infrastructurile sistemelor de sănătate și de a lua viețile a milioane de oameni din întreaga lume. Numai încetarea activităților, prelungită până aproximativ 18 luni, poate diminua pagubele și îndrepta curba parcursului virusului.¹³ Alți experți ne prezintă o imagine mai puțin sumbră: o încetare completă a activităților ar putea controla epidemia și oferă exemplul unor state precum China, Singapore sau Coreea de Sud și modul acestora de gestionare a crizei.¹⁴ În cazul în care măsurile drastice de control vor dura săptămâni sau luni, impactul acestora asupra vieții în era post-COVID-19 ar putea fi total diferit.

Este normal să ne așteptăm la o explozie pe termen lung a modalităților de lucru de la distanță, precum și la accelerarea digitalizării și robotizării (roboții nu se îmbolnăvesc și deja oferă sprijin logistic economiilor paralizate de carantină, spre exemplu prin livrarea de alimente persoanelor aflate în izolare¹⁵) în societatea noastră. Aceste curente sociale erau pe cale de dezvoltare, iar

10. Richard Neher (et. al.), “Potential Impact of Seasonal Forcing on a SARS-CoV-2 Pandemic”, *Swiss Medical Weekly*, 16 martie 2020, <https://doi.org/10.4414/smww.2020.20224>

11. Peter Baker and Eileen Sullivan, “U.S. Virus Plan Anticipates 18-Month Pandemic and Widespread Shortages”, *The New York Times*, 17 martie 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/17/us/politics/trump-coronavirus-plan.html>

12. Denis Campbell, “UK Coronavirus Crisis to Last Until Spring 2021 and Could See 7.9m Hospitalised”, *The Guardian*, 15 martie 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/15/uk-coronavirus-crisis-to-last-until-spring-2021-and-could-see-79m-hospitalised>

13. Neil M. Ferguson (et. al.), “Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID19 mortality and healthcare demand”, *Imperial College COVID-19 Response Team*, 16 martie 2020, <https://spiral.imperial.ac.uk:8443/bitstream/10044/1/77482/5/Imperial%20College%20COVID19%20NPI%20modelling%2016-03-2020.pdf>

14. Chen Shen, Nassim Nicholas Taleb and Yaneer Bar-Yam, “Review of Ferguson et. al. ‘Impact of non-pharmaceutical interventions’...”, *New England Complex Systems Institute*, 17 martie 2020, <https://necsi.edu/review-of-ferguson-et-al-impact-of-non-pharmaceutical-interventions>

15. “How Will the Coronavirus Change Consumer Behaviour?”, *E-Marketer*, 9 martie 2020, <https://www.emarketer.com/content/podcast-how-will-the-coronavirus-change-consumer-behavior>; Chloe Kent, “How are robots contributing to the fight against coronavirus?”, *Verdict Medical Devices*, 5 februarie 2020, <https://www.medicaldevice-network.com/features/coronavirus-robotics/>

pandemia va acționa, cel mai probabil, drept catalizator și va elimina rezistența la schimbare. La rândul său consumerismul va suferi și el schimbări. Comerțul pe internet, opțiunile de plată fără contact și consumul de bunuri digitale (cel puțin în industria de divertisment) au luat o amploare foarte mare: China, care a fost timp de multe săptămâni cobaiul (sau globul de cristal) al închiderii economiei, înainte ca acest fenomen să se răspândească la nivel mondial, a înregistrat o creștere de 3% a comerțului pe internet.¹⁶ În general, activitățile comerciale din timpul lunilor ianuarie și februarie a scăzut cu aproximativ 20%, astfel că această cifră este remarcabilă. Companii de jocuri video, servicii de livrare alimente și companii de software care lucrează de la distanță au înregistrat încasări uriașe.¹⁷ De exemplu, în industria de divertisment și cea a comerțului cu amănuntul este posibil ca aceste curente să se mențină și să schimbe modul de consum al populației pe termen lung.

Necesitatea distanțării sociale a făcut ca digitalizarea să reprezinte un instrument esențial al multor companii în combaterea crizei. Cei care nu sunt adepții digitalizării sunt primii care vor dispărea, astfel că pandemia a impus o ierarhie latentă între sectoarele economice tradiționale bazate pe forță de muncă (turism, baruri și restaurante, comerțul cu amănuntul, industriile prelucrătoare) și modelul de afacere bazată pe tehnologie, reprezentată în aceste vremuri de restriște de companii extrem de solide, precum Amazon.¹⁸ Asistăm la apariția unei noi arhitecturi funcționale. Firmele se îndreaptă către structurarea unui „nucleu” bazat pe programe informatice, date și rețele digitale, care nu necesită decât apropiere fizică limitată între persoane. Acest model descrie mediul de lucru obișnuit al funcționarilor. Cu toate acestea,

există modele care necesită apropiere fizică mai mare ca să poată funcționa. Cu cât un model se bazează mai puțin pe interacțiune fizică, cu atât este mai flexibil (atât pentru angajați, cât și pentru clienți) și mai rezistent. Într-un mediu economic post-pandemie acestea sunt lecții care pot scoate în evidență și accelera un curent deja înfloritor. Aceste evoluții pot pune probleme pe termen lung, în cazul în care dobândesc un caracter permanent.

Însă există și provocări imediate: acum mai mult ca niciodată, epidemia de coronavirus a dezvăluit, atât în China, cât și în alte părți, decalajul digital al societăților noastre, care încă nu s-au perfecționat din punct de vedere tehnologic. De exemplu, riscul pandemiei accentuează diferențele dintre elevii din mediul rural, pentru care închiderea școlilor a însemnat că toate activitățile educaționale au luat sfârșit și cei din mediul urban, din clase sociale medii și superioare, pentru care criza înseamnă că vor învăța puțin *altfel*.¹⁹ Pe de altă parte, accesul permanent la surse de educație și cultură nu depinde numai de aspectele materiale ale vieții „conectate” (accesul la internet, existența unui laptop sau a unui telefon inteligent), ci și de capacitatea de a utiliza aceste instrumente digitale. În timp ce populația tânără, dar subdezvoltată din punct de vedere economic nu are resursele necesare pentru a cumpăra un computer, populația în vârstă este supusă uneori unui alt tip de stres – acela de a fi nevoită să învețe deprinderi noi, care i-ar putea salva viața, deoarece o scutește de drumuri inutile (cumpărăturile pe internet; conform unui sondaj efectuat în 2018 de către International Food Information Council Foundation, comerțul pe internet este practicat de unul din șase americani peste 50 de ani).²⁰

16. Allison Schiff, “Which COVID-19-Related Consumer Behaviour Shifts Are Here To Stay?”, *Ad Exchanger*, 6 March 2020, <https://www.adexchanger.com/ecommerce-2/which-covid-19-related-consumer-behavior-shifts-are-here-to-stay/>

17. John Koetsier, “Coronavirus Cuts Smartphone Sales 55% in China. But E-Commerce And Delivery Businesses Are Booming”, *Forbes*, 9 March 2020, <https://www.forbes.com/sites/johnkoetsier/2020/03/09/china-smartphone-sales-drop-55-thanks-to-coronavirus-but-e-commerce-and-delivery-businesses-are-booming/#3958b6dc4bb9>

18. “Amazon hiring 100,000 new distribution workers to keep up with online shopping surge caused by coronavirus”, *CNN Business*, 17 March 2020, <https://edition.cnn.com/2020/03/16/tech/amazon-shipping-coronavirus/index.html>

19. Raymond Zhong, “The Coronavirus Exposes Education’s Digital Divide”, *The New York Times*, 17 martie 2020.

20. International Food Information Council Foundation in collaboration with AARP Foundation, *Grocery Delivery for Older Americans*, iulie 2018, <https://foodinsight.org/wp-content/uploads/2018/07/IFIC-Older-Americans-Grocery-Delivery-Report-FINAL.pdf>

Dacă ar fi să ne luăm după Bourdieu, criza a arătat cum capitalul social²¹ nu este format numai din bunuri de natură economică, ci se bazează și pe anumite resurse „culturale”, cum ar fi alfabetizarea digitală sau, în cazul mediului de afaceri, pe capacitatea promptă de digitalizare a activităților de bază.

Costurile politice colaterale ale crizei: incertitudine democratică, populism și lipsă de încredere

Consecințele politice ale actualei pandemii sunt pe atât de incerte, pe cât sunt de interesante; în mod deloc surprinzător, simpla amploare a crizei a întrerupt ritmul politic al democrației, adică etapele proceselor electorale. Alegerile sau referendumurile au fost amânate în Marea Britanie,²² Franța,²³ Italia și Spania,²⁴ dar și în afara Europei, de exemplu într-un Chile împânzit de proteste, unde, pentru a calma tulburările sociale tot mai intense, s-a promis organizarea îndelung așteptată a unui referendum pentru modificarea constituției.²⁵ Campaniile primare din SUA sunt puse sub presiune, deoarece întrunirile publice au fost interzise și candidații încearcă pentru prima oară să organizeze campanii virtuale. Indiana, Connecticut, Georgia, Kentucky, Louisiana, Maryland și Ohio și-au amânat alegerile prezidențiale primare, în timp ce alegerile din New York (unul din cele mai mari focare de infecție, cu zeci de mii de cazuri confirmate) ar putea fi amânate. Evenimentele publice ale celor doi candidați (Bernie Sanders și favoritul Joe Biden), au fost anulate, iar dezbaterile au avut loc fără public în sală.²⁶ Multe alte state democratice au procedat la fel.

Suspendarea normalității democratice, de cele mai multe ori instituită prin declararea stării de urgență, este justificabilă și, de cele mai multe

ori, este în conformitate cu prevederile constituționale. În timp ce conceptul de „dictatură corona” poate într-adevăr apărea, este de fapt etimologia (*dictător*, din limba latină) referitoare la magistratura extraordinară instituită pe timp de criză, cu termen limitat. Chiar și măsuri drastice, precum izolarea, restricțiile privind libertatea de mișcare și supravegherea în masă nu depășesc limitele constituționale ale autorităților democratice moderne și, în cele mai multe cazuri, este puțin probabil ca statele democratice să se confrunte cu tendințe autoritariste pe termen lung, odată ce pandemia dispăre. Este, bineînțeles, cazul în care nu existau deja tropisme autoritariste. Situația este mai sensibilă în state în care democrația este percepută ca fiind mai puțin stabilă, sau în state care se luptă cu regresul acesteia. Acceptarea de către societate a acestor infuzii de putere coercitivă, necesită un nivel ridicat de încredere în autorități. În lipsa acestei încrederi, starea de urgență nu va face decât să redeschidă niște răni.

În Israel, frica față de pandemia de coronavirus a început să se manifeste imediat după cea de-a treia rundă de alegeri anticipate în decurs de un an. Blocul lui Netanyahu, condus de Likud, a câștigat la o diferență de trei voturi, iar opoziția condusă Benny Gantz, și-a manifestat dorința de a forma un guvern de coaliție. Pe fondul creșterii tensiunilor, Netanyahu s-a confruntat cu cea mai dificilă răsturnare a situației politice, în cei zece ani de carieră, deoarece președintele Reuven Rivlin, l-a desemnat pe Gantz să formeze viitorul guvern israelian. Cum Netanyahu era încă premier când criza a lovit țara, a adoptat măsuri radicale, care au neutralizat opoziția, suspendând parlamentul deoarece normele sanitare impuneau interzicerea unor asemenea

21. Pentru definiția consacrată a lui Bourdieu, vedeți Pierre Bourdieu și Loic Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, University of Chicago Press, Chicago, 1992

22. “May’s local elections should be cancelled due to coronavirus, says Electoral Commission”, *The Telegraph*, 12 martie 2020, <https://www.telegraph.co.uk/politics/2020/03/12/mays-local-elections-should-cancelled-due-coronavirus-says-electoral/>

23. “Le report du second tour des municipales se met en place”, *Le Monde*, 18 martie 2020, https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/03/18/municipales-le-report-du-second-tour-se-met-en-place_6033513_823448.html

24. “European elections in a time of coronavirus”, *Brookings*, 20 martie 2020, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/20/european-elections-in-a-time-of-coronavirus/>

25. “Chile moves to postpone constitutional referendum amid coronavirus crisis”, *The Guardian*, 19 martie 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/19/chile-postpone-constitutional-referendum-coronavirus-crisis>

26. “2020 Democratic Primary Election: Voting Postponed in 7 States Because of Virus”, *The New York Times*, 20 martie 2020, <https://www.nytimes.com/article/2020-campaign-primary-calendar-coronavirus.html>

În Ungaria, Parlamentul a adoptat un nou set de măsuri (137 voturi pentru și 53 împotriva), care nu numai că include pedeapsa cu închisoarea pentru cei care difuzează informații false cu privire la noul coronavirus (la prima vedere o decizie îndreptățită, însă care poate fi foarte ușor întrebuintată ca o unealtă eficientă pentru cenzură), ci conferă guvernului Orban puteri sporite pe termen nedeterminat, în caz de urgență. Lipsa unui termen final al clauzei care conferă puteri executivului în caz de urgență se

adaugă la temerile din ultima decadă privind faptul că țara se află la limita autoritarismului. Actuala criză nu a schimbat concepțiile lui Orban, a cărei politică naționalistă conservatoare susține gestionarea simbolică a pandemiei. La începutul lunii martie, guvernul maghiar a prelungit pentru a opta oară „situația de criză datorată migrației în masă”, instaurată în 2015, invocând riscul epidemiologic reprezentat de mișcările incontrollabile ale populației.³⁰ Cum primul caz confirmat de COVID-19 a fost cel al unor studenți iranieni din Budapesta, guvernul a putut exploata cu ușurință teoria conform căreia migrația și criza sanitară sunt fenomene conexe. Acesta a ținut să sublinieze așa-zisa „legătură evidentă” dintre migrație și epidemie nominalizând Iranul ca fiind cel mai mare focar de răspândire a virusului, iar solicitanții de azil, principalii vectori de transmitere.³¹ De asemenea, a venit cu un alt argument – chiar dacă a fost mai prevăzător – a criticat alianțele occidentale și incapacitatea UE de a combate criza, subliniind ajutorul oferit de state din afara Europei, precum China. „Am primit ajutor din partea Chinei și a Consiliului Turcic. Aceasta este situația actuală. În ciuda acestor circumstanțe, încă facem parte din UE. Aceasta este casa noastră acum, însă trebuie să înțelegem că, la acest moment, nu primim ajutor de la ea”, a declarat Viktor Orban.³² Această reorientare geopolitică a Ungariei spre est și alternativa întoarcerii împotriva solidarizării cu UE, care pare mai „eficientă”, este într-adevăr îngrijorătoare, dar corespunde politicii purtate de partidul Fidesz, încă din 2015.

32. A se vedea Vlagyiszlav Makszimov, “Hungarian parliament approves new emergency powers allowing ruling Fidesz to ‘indefinitely’ rule by decree”, *Euractiv*, 15 March 2020, https://www.euractiv.com/section/coronavirus/short_news/hungary-update-covid-19/

Promotorii populismului nu și-au schimbat discursul politic după ce a fost dezvăluită dimensiunea catastrofală a pandemiei și au încercat, de multe ori, să manifeste un relativ dezinteres (nu au respins-o direct), exprimat la începutul pandemiei. În cadrul unei adunări din North Charleston, statul Carolina de Sud, care a avut loc la 29 februarie, Donald Trump a promovat ideea că noul coronavirus este o „farsă” democratică și are ca scop subminarea administrației sale și a condamnat „isteria” presei cu privire la epidemie.³³ Personalități de vază din cadrul Partidului Republican i-au susținut părerile, punând această „criză imaginară” pe seama unor motive politice ascunse. Realizatorul de emisiuni radio conservator, Bill Mitchell, a concluzionat că, prin prezentarea coronavirusului drept „Moartea Neagră”, democrații încearcă să creeze o criză economică, necesară răsturnării lui Donald Trump, în contextul alegerilor din noiembrie, la fel cum a procedat guvernul totalitar de la Beijing pentru a pune capăt protestelor din Hong Kong.³⁴ O altă personalitate media conservatoare, Rush Limbaugh a susținut că noul „coronavirus nu este decât o banală răceală”, o armă biologică (eșuată), concepută de autoritățile chineze.

*Nimeni nu vrea să se molipsească cu așa ceva. Adică, niciodată...urăsc atunci când sunt răcit. Nu vrei să faci gripă. E groaznic. Dar nu vorbim despre ceva care îți va șterge orașul de pe fața pământului dacă pătrunde în el. Este un exemplu clasic de mediatizare...chiar dacă nu sunt știri false, chiar dacă este modul în care procedează mass-media în mod normal, este o versiune exagerată, care creează panică. Este exact modul în care procedează media cu aceste știri pentru a obține audiență, cititori, a stârni interes, aprecieri sau ce vreți voi.*³⁵

În timp ce președintele SUA și partizanii săi și-au retras rapid afirmațiile și și-au dat seama de amploarea amenințării, alți lideri, precum președintele Braziliei, Jair Bolsonaro, au continuat să nu acorde importanță situației.³⁶ Cu toate acestea, nu mai era nimeni care să îi împărtășească opiniile, nici măcar în rândul populișilor. Amenințarea răspândirii globale a virusului a susținut un scenariu solid readucând în discuție tropii anti-globalizare, naționalismul și criticile față de organizațiile internaționale (chiar dacă ONU și OMS au fost printre cele care au promovat cel mai mult nevoia de reacții rapide). Joseph Watson, formator de opinie de pe canalul YouTube, care susține Brexit-ul, a făcut comparație între decesele înregistrate în Italia și Spania, state stângiste cu frontiere deschise și state precum Rusia, Singapore sau Ungaria, care au impus restricții dure privind granițele.

*Când a devenit mai important să oprim o pandemie globală extrem de periculoasă și dezastruoasă, în locul „fluxului internațional de persoane” considerat sacru, de necontestat și de neoprit? Organizația Mondială a Sănătății, a cărei sarcină este să oprească o pandemie globală, insistă în mod repetat că evitarea discriminării și menținerea granițelor deschise sunt esențiale și pare că este mai preocupată de aceste aspecte decât de oprirea efectivă a pandemiei.*³⁷

Contextul a dat naștere unei noi dispute populiste, de această dată referitoare la efortul de a evita situația în care virusul dă naștere la discriminarea rasială față de asiatici și rețrezește sentimente xenofobe. Paul Joseph Watson s-a plâns organismelor internaționale că OMS este mai preocupată de corectitudinea discursului politic și de identificare a unor denumiri nediscriminatorii pentru această afecțiune

33. A se vedea: The Sun, “Donald Trump rally in North Charleston, South Carolina - Replay”, *YouTube*, 29 February 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=8P3aE21OKUw>

34. Bill Mitchell, “The survival rate of Coronavirus is nearly 98%. When you count young, healthy adults, it is closer to 99.5%. Why is this being marketed as The Black Plague? Democrats get to crash the economy and Chinese get protesters off the streets of Hong Kong.”, *Twitter*, 25 February, <https://twitter.com/mitchellvii/status/1232258919831146499>

35. “Rush Limbaugh: The coronavirus is an effort to get Trump”, *Media Matters*, 24 March 2020, <https://www.mediamatters.org/rush-limbaugh/rush-limbaugh-coronavirus-effort-get-trump>

36. “Brazil’s Bolsonaro calls coronavirus ‘a little flu,’ claims strong measures unnecessary”, *Global News*, 28 March 2020, <https://globalnews.ca/news/6746747/brazils-bolsonaro-coronavirus/>

37. Paul Joseph Watson, “EU Officials Refuse to Implement Border Controls to Stop Coronavirus”, *Summit News*, 25 February 2020, <https://summit.news/2020/02/25/eu-officials-refuse-to-implement-border-controls-to-stop-coronavirus/>

(Donald Trump a descris virusul ca fiind „virusul chinez”³⁸), decât să elaboreze o strategie care să o eradicaze.³⁹

O analiză a discursurilor populist și de extremă dreapta arată că această criză nu a desființat sau contestat ideologia de bază a populismului, ci chiar i-a întărit nucleul naționalist anti-globalizare. Modul de elaborare a unei replici simbolice la această urgență sanitară s-a bazat pe rețete deja existente: identificarea cauzei principale a problemei (granițele deschise și migrația în masă reprezintă un pericol sanitar), iar mai apoi stabilirea vinovaților de ordin politic (UE, organisme internaționale, guvernele naționale liberale) și cultural (mass-media, tehnocrații aroganți). Însăși structura crizei este supusă criticilor din partea celor care se opun autorității, deoarece se infiltrează perfect în imaginarul populist, presărat de angoase. Pandemia este caracterizată drept un proces de gestionare defectuoasă condus de trei centre arhetipale de putere, considerate de populiști drept istorice: conducerea politică (guvernele naționale și partidele liberale și de stânga), mass-media și cultura (principalele mijloace media) și experții tehnocrați (OMS, UE și alți consultanți pe probleme de sănătate). Chiar și cercetători și profesioniști din domeniul medical atrag uneori criticile retoricii populiste. Modul în care este tratat Dr. Anthony Fauci, directorul Institutului Național pentru Boli Alergice și Infecțioase al SUA, expertul desemnat de administrația condusă de Donald Trump, dovedește că și atunci când tehnocrații acționează sub conducerea autorităților politice, populiștii găsesc să interpreteze și cele mai mici neînțelegeri între cele două părți ca fiind o luptă până la moarte între susținătorii enigmatice ai „statului paralel” și bravii eroi ai democrației. Fauci nu l-a atacat în mod direct pe Donald

Trump, însă mesajele sale au fost vizibil mai puțin optimiste, iar informările sale au fost uneori în contradicție cu tonul pozitiv și încrezător al administrației prezidențiale. A fost acuzat imediat că îl ia în derâdere pe președinte când, pe durata discursului lui Trump din 20 martie, a fost surprins de camerele de luat vederi că își lasă capul în jos și își duce mâna la frunte în semn de exasperare.⁴⁰ Fauci a devenit ținta unei campanii ostile pe rețelele de socializare, cunoscută sub denumirea de *#FauciFraud*.⁴¹ Opoziția dintre tehnocrație și democrație („Nimeni nu l-a ales pe Fauci și nici nu l-am autorizat să distrugă această țară”, a scris pe Twitter comentatorul politic pro-Trump, John Cardillo⁴²) este o strategie populistă veche. S-a potrivit nemaipomenit cu această dramă actuală, în contextul în care spațiul ideologic era deja influențat de temeri conspiraționiste și retorici împotriva vaccinurilor. Temele legate de sănătate și boală sunt repere clare ale concepțiilor legate de disprețul politic îndreptat împotriva celor puternici (printre care se numără și profesioniști consacrați în domeniul medicinei care sunt promovați de mass-media tradițională și care obțin recunoaștere politică) și ale disconfortului cultural, oarecum estompat, îndreptat la adresa curentului principal, ceea ce îl determină să caute explicații (teorii ale conspirației) și remedii alternative care să compenseze. Tratamente artizanale împotriva coronavirusului și conspirații biologice aberante nu au sorți de izbândă, în ciuda dezmințirilor repetate și a avertizărilor venite din partea experților din domeniul medicinei, ci datorită faptului că sunt vehement contestate de ceea ce este perceput ca autoritatea supremă. Nu este nici anecdotic, nici coincident faptul că figuri cunoscute, adepți ai politicii de extremă dreapta, cum ar fi Alex Jones, editorul InfoWars, au

38. “Trump sparks anger by calling coronavirus the Chinese virus”, *The Guardian*, 17 March 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/17/trump-calls-covid-19-the-chinese-virus-as-rift-with-coronavirus-beijing-escalates>

39. Paul Joseph Watson, “Coronavirus”, *YouTube*, 11 martie 2020, https://www.youtube.com/watch?v=iqhJmsZC_a4

40. “Dr. Anthony Fauci did a facepalm after Trump mentioned the 'Deep State Department' in a wild coronavirus briefing”, *Business Insider*, 20 martie 2020, <https://www.businessinsider.com/dr-anthony-fauci-did-a-facepalm-during-trumps-coronavirus-briefing-2020-3>

41. *#FauciFraud*, *Twitter*, https://mobile.twitter.com/hashtag/FauciFraud?src=hashtag_click

42. John Cardillo, “No One Elected Fauci nor Did We Give Him the Power to Destroy this Nation. @realDonaldTrump needs to consider Fauci’s opinion while weighing it against the devastation it is doing to our nation. I’m not sure Fauci’s motives are entirely pure”, *Twitter*, 1 aprilie 2020, <https://mobile.twitter.com/johncardillo/status/1245132795506237440>

promovat remedii miraculoase împotriva COVID-19 (precum pastă de dinți cu argint coloidal) în mediul *on-line* ajungându-se până în punctul în care procurorul general al statului New York l-a amenințat pe Jones că îi va intenta proces.⁴³ Același model se poate observa și în cazul schimbărilor climatice. Combinația dintre dispozițiile împotriva științei și politicile populiste împotriva autorităților reprezintă o formă de împotrivire la adresa așa numitelor „grupurilor privilegiate”.

În mod deloc surprinzător, coronavirusul este un alt câmp de luptă al războaielor culturale. Oferă date referitoare la incursiunile ideologice și psihologice ale populismului în societate. În multe privințe nu face decât să confirme preferințele politice deja existente, chiar dacă frontul a evoluat între timp. Când se confruntă cu gestionarea ideologică a unei urgențe fără precedent, politicienii nu elaborează doctrine noi, ci utilizează formule consacrate pentru a obține sprijin. Totuși, acest lucru nu înseamnă că bătăliile simbolice sunt date la o parte, din contră. Acest lucru se aplică atât statului națiune, cât și dincolo de granițe care se pot închide pentru oameni dar nu și pentru ideologii. Partidele și ideologiile nu au încercat să controleze numai scenariile crizei, ci și state și entități geopolitice. Un prim exemplu în acest sens este modalitatea în care chinezii au răspuns la criza provocată de pandemia cu noul coronavirus, modalitate care s-a intersectat cu scenarii concurențiale, care susțin două viziuni geopolitice total opuse.

Pandemia de COVID-19: Avertisment liberal sau tur de forță patriotic? Pierde China controlul? Povestea crizei coronavirusului sau studiu de caz al managementului simbolic?

China s-a aflat pentru prima dată pe prima pagină a ziarelor la începutul lunii ianuarie –

discret, liniștit, fără zarvă. Pe 9 ianuarie, ziarul *The Guardian* a publicat o știre referitoare la apariția unui focar de pneumonie în centrul Chinei, în provincia Hubei, posibil cauzată de un nou virus din categoria coronavirusurilor care au dat naștere epidemiilor letale de SARS și MERS, la începutul acestui secol.⁴⁴ Cu toate acestea, în ceea ce privește cele aproximativ 60 de cazuri asociate pieței de animale vii din Wuhan, autoritățile chineze au exclus SARS și MERS ca posibile cauze ale bolii, la fel precum și gripa, gripa aviară, adenovirusul și alți agenți patogeni obișnuiți ai sindromului respirator. Pe data de 14, mass-media anunța că ceea ce se vehiculează a fi „misterioasa boală chineză” a făcut prima victimă, un bărbat în vârstă de 61 de ani care avea și alte boli asociate.⁴⁵ Totuși, la acel moment nu au existat dovezi referitoare la transmiterea bolii de la om la om, iar autoritățile chineze au emis asigurări că nu au mai existat cazuri noi de contaminare începând cu 3 ianuarie. Abia pe 20 ianuarie a fost confirmată transiteria interumană a „misteriosului virus de tip SARS”⁴⁶. Amenințarea cu o epidemie cauzată de virusul SARS, care cauzase aproape 800 de decese a fost foarte des menționată, iar călătoriile aferente Anului Nou Chinezesc au fost împovărate de temeri legate de epidemie, în ciuda asigurărilor legate de rata ușor de gestionat a mortalității (în jur de 2%, foarte mică, în comparație cu cea a SARS, de 10%). Drept urmare, în zece ore a fost instaurată carantina și festivitățile legate de Anul Nou Chinezesc au fost anulate. Efortul a atras atenția întregii lumi datorită amplitudinii carantinei; până la acel moment niciun segment atât de ridicat de populație nu mai fusese izolat în carantină de restul populației. Numai orașul Wuhan avea 11 milioane de locuitori, iar începând cu 23 ianuarie nimeni nu avea voie să îl părăsească. Curentul dominant al știrilor transmise de media occidentală se baza pe structura politică unică a

43. Hanna Kozłowska, “Alex Jones Peddled a Fake Coronavirus Cure that Can Turn People’s Skin Permanently Blue”, *Quartz*, 14 martie 2020, <https://qz.com/1818606/alex-jones-ordered-to-stop-selling-fake-coronavirus-cures/>

44. “China Pneumonia Outbreak May Be Caused by SARS-Type Virus: WHO”, *The Guardian*, 9 ianuarie 2020, <https://www.theguardian.com/science/2020/jan/09/china-pneumonia-outbreak-may-be-caused-by-sars-type-virus-who>

45. “First Death from China Mystery Illness Outbreak”, *The Guardian*, 14 ianuarie 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/14/china-mystery-illness-outbreak-causes-first-death>

46. Lily Kuo, “China Confirms Human-to-Human Transmission of Coronavirus”, *The Guardian*, 21 ianuarie 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/20/coronavirus-spreads-to-beijing-as-china-confirms-new-cases>

Chinei, o combinație între birocrație ultracentralizată, ideologie patriotică dogmatică și ambiții de tip *Weltpolitik*. O narațiune mascată a „excepționalismului chinez” submina subtil multe dintre știrile difuzate de media, referitoare la criza sanitară. Mulți observatori priveau epidemia prin ochii politicii și ambițiilor chineze, mai precis, prin ochii politicii Partidului Comunist Chinez. Centralismul autoritar extrem de puternic a permis, cu siguranță, instaurarea rapidă și eficientă a unui nivel dur al restricțiilor, fără a întâmpina opreliști, în timp ce aparatul de monitorizare al statului s-a dovedit a fi unealta ideală în a demara una dintre cele mai ample acțiuni de izolare care s-a văzut vreodată. Cu cât era mai redusă dimensiunea societății civile, cu atât era mai ușor pentru autorități să o controleze și să o reglementeze până la cele mai mici detalii (pentru a controla curba transmiterii bolii), prin incursiuni în rețeaua complexă a normelor disciplinare caracteristice societății. Părea că un sistem politic ultracentralizat, care nu este îngrădit de drepturile și libertățile indivizilor, este mai avantajos decât cel al societății libere. În timp ce unii cântăreau avantajele centralismului autoritar, în Italia lovită de suferință, înregistrări cu solicitările disperate și uneori exasperate ale primarilor în legătură cu respectarea carantinei au devenit virale foarte rapid.⁴⁷ Acestea au părut că sunt o confirmare a unor tendințe antidemocratice latente. *Vloggeri* cunoscuți și formatori de opinie de pe canalul YouTube și-au manifestat frustrările față de nechibzuința lipsită de civilizație și individualismul „cetățeanului democrat”:

Știți ce, în acest caz trebuie să vă spun că respect China. [...] Consecința dictaturii chineze este că oamenii respectă regulile. Deși nu sunt un admirator al dictaturii, consider că

*rezultatul – o oarecare disciplină – nu e rea deloc. Sincer. Uite, au reușit să izoleze epidemia.*⁴⁸

Publicația *Business Insider* a elaborat o listă cu 12 dintre cele mai agresive măsuri pe care China le-a adoptat pentru a schimba cursul infecției, precizând că, deși s-au dovedit eficiente, s-ar putea să fie „imposibil de implementat” într-un stat democratic, precum SUA. Printre acestea se numără localizarea telefoanelor celulare și omniprezența forțelor de ordine.⁴⁹ Chiar și oficiali de rang înalt din cadrul OMS, precum Walter Ricciardi, a recunoscut că democrațiile liberale pot fi, în primă instanță, slab pregătite pentru a face față urgenței sanitare și trebuie să fie mai restrictive.⁵⁰ Răspunsul său întârziat și anevoios, s-a opus virusului. Marca occidentală liberal-democratică a fost slăbită și desacralizată și mai mult, preciza Stephen Walt în revista autoritară (cu tendințe stângiste) *Foreign Policy*.⁵¹ Poate deveni coronavirusul un punct de referință în tergiversata bătălie ideologică dintre Occident și Orient?

Meciul dintre China sau Singapore – impunând frică și respect față de autorități – și afectuoasele și indisciplinatele Italia sau Spania, părea că se îndreaptă către o concluzie evidentă. Cu toate acestea, în tip de autoritarismul stabilise un prag foarte ridicat pentru acceptarea amestecului autorităților publice, prin permiterea supravegherii în masă și a monitorizării, prezenta alte probleme pe care media occidentală abia aștepta să le scoată în evidență. Decesul lui Li Wienlang, cadru medical anchetat că ar fi „difuzat informații false”, deoarece a fost printre primii care a dezvăluit dimensiunea amenințării prezentate de infecția cu noul coronavirus, a scos în evidență lacunele politicii chineze. Coronavirusul a fost comparat cu Cernobîl al acestui secol – dezastrul care a

47. “This is not a film: Italian mayors rage at virus lockdown dodgers”, *The Guardian*, 23 March 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/23/this-is-not-a-film-italian-mayors-rage-coronavirus-lockdown-dodgers>

48. Astronogeek, “Je perd foi en l’humanité”, *YouTube*, 20 March 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=r9PUxM1cogU>

49. “China took at least 12 strict measures to control the coronavirus. They could work for the US, but would likely be impossible to implement”, *Business Insider*, 24 March 2020, <https://www.businessinsider.com/chinas-coronavirus-quarantines-other-countries-arent-ready-2020-3>

50. “Italy, Pandemic’s New Epicenter, Has Lessons for the World”, *The New York Times*, 21 March 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/21/world/europe/italy-coronavirus-center-lessons.html?smid=nytcore-ios-share>

51. “How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic”, *Foreign Policy*, 20 March 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/>

îndepărat iluziile și a evidențiat prețul cumplit al „pactului tăcerii”, impus de tiranie presei și cetățenilor săi.⁵² Cotidianul francez *Le Monde*, a detaliat etapele cenzurii și represiunea nemiloasă a autorităților chineze, exercitate asupra jurnalismului cetățenesc aflat în ascensiune.⁵³ Publicațiile *The Guardian*⁵⁴ și *New York Times*⁵⁵ au scris despre aceste fețe noi ale jurnalismului stradal, precum Li Zehua, un cetățean neafiliat, reporter, care și-a dat demisia dintr-o slujbă sigură, ca prezentator în cadrul televiziunii chineze de stat, care s-a depășit la Wuhan pe cont propriu și care a fost dat dispărut încă de la finele lunii februarie. Transparența și responsabilitatea – sau lipsa lor – s-au aflat la baza acestor povești liberaliste de atenționare care, luând în considerare catastrofa din 2002 legată de epidemia SARS, au încercat să înfățișeze corupția din inima mașinăriei de luptă împotriva virusului, pe care Partidul Comunist Chinez o promova în fața întregii lumii.

Revista *National Review* a intitulat unul din articolele sale „Pentru a ne proteja viitorul trebuie să dăm vina pe China”, imitând retorica lui Donald Trump și a secretarului de stat Mike Pompeo. Revista conservatoare a acuzat China că, prin atitudinea sa atât dinainte (prin refuzul său de a închide piețele „umed”), cât și după (prin numeroase mușamalizări și prin

suprimarea oricărei știri de avertizare) izbucnirea epidemiei, a cauzat degeaba „izbucnirea unei pandemii globale”. Colac peste pupăză, China încearcă acum să pară ca un salvator, comparându-și cu Occidentul numărul de îmbolnăviri și ajutoarele umanitare pentru state încercate precum Italia. Singura soluție este ca Partidul Comunist Chinez, odinioară intangibil, să fie făcut răspunzător pentru pagubele provocate, astfel încât simpatia manifestată de Occident la adresa Beijingului, să dispară, concluzionează publicația pro-republicană.⁵⁶ Trump și SUA au fost singurii actori geopolitici importanți care au acuzat China public, președintele mergând până într-acolo încât să numească virusul ca fiind „virusul chinez”, adăugând că lumea plătește prețul pentru lipsa de interes și de deschidere. Ca replică, oficialii chinezi s-au grăbit să demonstreze că tonul radical adoptat de administrația condusă de Donald Trump reprezintă o schimbare (Trump își exprimase înainte admirația față de metodele adoptate de chinezi în combaterea virusului⁵⁷) din nevoia de a găsi un țap ispășitor și de a distrage atenția de la situația catastrofică a crizei sanitare din SUA.⁵⁸ Agenția Națională de Știri chineză, Xihua, a publicat în limba engleză un articol în care denunță „virusul politic” promovat de SUA:

Încă de la începutul epidemiei, unii politicieni americani au fost ocupați cu reprezentațiile lor politice frivole. Aceste așa-zise elite politice de la Casa Albă nu au altceva pe agenda lor politică decât să suprimă China. Chiar și virusul, un inamic public al tuturor a fost transformat în arma lor de luptă împotriva Chinei. În fața pandemiei de COVID-19 toate

52. “Geopolitics Unmasked: How COVID-19 became China’s Chernobyl”, *The Warsaw Institute Review*, 30 March 2020, <https://warsawinstitute.review/news/geopolitics-unmasked-how-covid-19-became-chinas-chernobyl/>

53. “Comment le coronavirus défie la censure chinoise”, *Le Monde*, 18 February 2020, https://www.lemonde.fr/sante/video/2020/02/18/comment-le-coronavirus-defie-la-censure-chinoise_6029984_1651302.html

54. Lily Kuo, “They’re chasing me: the journalist who wouldn’t stay quiet on Covid-19”, *The Guardian*, 1 March 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/01/li-zehua-journalist-wouldnt-stay-quiet-covid-19-coronavirus>

55. Vivian Wang and Javier C. Hernández, “Coronavirus crisis awakens a sleeping giant: China’s youth”, *The New York Times*, 29 March 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/28/world/asia/coronavirus-china-youth.html>

56. Lewis Libby and Logan Rank, “To Protect the Future, Hold China to Account”, *The National Review*, 21 March 2020, <https://www.nationalreview.com/2020/03/coronavirus-pandemic-hold-china-accountable/#slide-1>

57. “Trump repeatedly praised China’s response to coronavirus in February”, *CNN*, 25 March 2020, <https://edition.cnn.com/2020/03/25/politics/trump-coronavirus-china/index.html>

58. “They are looking for a scapegoat. Chinese Foreign Ministry responds to Trump’s allegations”, *TN News*, 23 March 2020, <https://top-news.online/they-are-looking-for-a-scapegoat-chinese-foreign-ministry-responds-to-trumps-allegations/>

*statele ar trebui să adopte măsuri de prevenție la nivel național și să dezvolte cooperarea transnațională. În acest moment critic, a defăima pe alții și a arăta cu degetul nu ajută cu nimic în combaterea epidemiei sau în coalizarea populației din lume, ci va duce la pierderea timpului și la dispariția oportunităților.*⁵⁹

Răspunsul chinezilor poate fi interpretat ca un contraatac mimetic la adresa argumentelor americane și a acuzațiilor conform cărora autoritarismul de sorginte marxistă și egoismul geopolitic al Partidului Comunist Chinez au distrus o strategie de izolare eficientă. Strategia chineză încearcă să schimbe opticile și să înfățișeze SUA drept o putere ideologică orbită de politica sa părtinitoare, care pune pe primul loc agendele instigatoare la dispreț, în locul binelui comun.

*În timp ce infecția se răspândește cu rapiditate în SUA, guvernul o combate prin a alocă resurse semnificative de energie blamând pe unii și pe alții și ignorând faptul că numai solidaritatea și cooperarea vor pune capăt unei pandemii globale care încă ia amploare. Astfel de retorici sunt explicabile, în condițiile în care SUA sunt într-un an electoral și politicienii încearcă să abată atenția alegătorilor de la nemulțumirile legate de incapacitatea guvernului de a acționa împotriva epidemiei, la China și de a se degreva de responsabilități. Aceste aspecte demonstrează nivelul degradării politice și iluzia „democrației” din SUA. În multe privințe, administrația SUA oferă un exemplu negativ în lupta globală împotriva virusului.*⁶⁰

Strategia Chinei a fost complet lipsită de substanță ideologică. A refuzat să se amestece în

retorica Rusiei cu privire la „războiul cultural”, concentrându-se strategic pe pragmatismul caracterului universal și pe promovarea în continuare a imaginii sale de jucător rațional, de încredere. Răspunsul SUA este criticat („ca mare putere, SUA ar fi trebuit să fie printre primele care să ajute alte state în lupta împotriva epidemiei”⁶¹), contrastând cu solidaritatea globală, manifestată de China:

*Cum vârful epidemiei din China tocmai a trecut, acest stat ajută deja altele. [...] ceea ce a făcut China se traduce printr-un slogan care spune că „parteneriatul nostru, mai puternic decât metalul și piatra, sfidează distanțele geografice.”*⁶²

Principiul de bază al contraofensivei chineze, elaborată în ultimele trei luni nu a fost superioritatea ideologică sau morală a modelului comunist, ci *eficiența*. Într-o serie de înregistrări video care documentează „Războiul Republicii Populare” împotriva virusului, au apărut imagini cu spitale ultramoderne, care au fost ridicate în termen de câteva zile, fabrici funcționând la capacitate maximă pentru a produce echipament și brigăzi întregi de medici, militari și voluntari, care converg către o nouă politică. Legitimitatea Partidului Comunist Chinez nu provine de la puritatea ideologică, ci de la succesul pe care l-a avut în transformarea țării într-o mașinărie gigantică fordistă care luptă împotriva virusului. Renunțarea la discursul empatic, mesianic, ce se regăsea în doctrinele fascistă sau comunistă, reprezintă o schimbare istorică în imaginarul totalitar. Cu toate acestea, verticalitatea modelului chinez, nu este denigrată sau ignorată („Datorită guvernului și a cooperării dintre cetățenii poporului chinez. Nu se poate fără cele două.”⁶³), în timp ce concepțiile leniniste referitoare la avantgardismul partidului par a se fi pierdut într-un model de eficiență cvasi-managerial, utilitar și lipsit de ideologie.

Strategia promovată de Beijing a fost atacată

59. “Commentary: Washington's ‘political virus’ is destructive to global anti-coronavirus efforts”, *Xinhua Net*, 16 March 2020, http://www.xinhuanet.com/english/northamerica/2020-03/16/c_138884121.htm

60. “Commentary: U.S. government sets bad example in global anti-virus fight”, *Xinhua Net*, 22 martie 2020, http://www.xinhuanet.com/english/northamerica/2020-03/22/c_138904333.htm

61. *Ibidem*

62. *Ibidem*

63. “People's war: China's response to COVID-19”, *Xinhua Net*, 4 April 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2020-04/04/c_138946047.htm

permanent, atât din interior, cât și din exterior; pentru regim însă, controlul – cel puțin pe plan intern – asupra modului în care pandemia din 2020 va fi menționată în cărțile de istorie, este o chestiune de viață și de moarte.

Întoarcerea Statului cel Mare?

Managementul simbolic, oricât de important ar fi, nu este singurul orizont al crizei. Criza coronavirusului pune probleme imediate și arzătoare sistemului politic – iar soluțiile identificate sub presiune ar putea influența lumea de după criză pe termen lung. Guvernele au întreprins măsuri atât de radicale și costisitoare în toate sectoarele economice, încât ne putem resemna cu faptul că suntem puși în fața celui mai mare exercițiu de putere statală din ultimele decenii (cel puțin în Occident). Chiar și cele mai drastice măsuri adoptate după atacuri teroriste par, prin comparație, o joacă de copii. După cum am precizat și mai sus, restricțiile de ordin politic (interzicerea circulației pe timp de noapte, restricțiile de călătorie, suspendarea ședințelor de judecată) vor avea durată scurtă, deoarece au fost adoptate prin decrete și este nevoie doar de un alt decret pentru a fi anulate. Sectorul economic este cel care va resimți aceste măsuri și după starea de urgență, mai ales din cauza faptului că starea de urgență economică se va prelungi cu mult după încheierea celei sanitare –

împrumuturi cu dobândă mică,⁶⁴ ajutor imediat în caz de dezastru,⁶⁵ ajutor de șomaj pentru persoane disponibilizate,⁶⁶ amânarea plății impozitelor și contribuțiilor sociale pentru persoane fizice și juridice.⁶⁷ Cele mai puternice economii au întocmit planuri elaborate pentru a face față închiderii marilor sectoare de activitate. În Italia s-a acordat mai multă atenție dimensiunii sociale: au fost interzise disponibilizările, s-a redus chiria, bonusuri de 100 de Euro se acordă celor mai vulnerabili angajați, s-au acordat concedii parentale și au fost suspendate taxele. Prim Ministrul, Giuseppe Conte a numit acest efort de 25 miliarde „modelul italian”, care poate reprezenta platforma unui plan de urgență paneuropean.⁶⁸ În Franța se așteaptă ca deficitul să depășească pragul simbolic de 100% din PIB-ul acestui an. În mod similar au fost implementate măsuri de regularizare a pieței: Autoritatea Piețelor Financiare (APF), câinele de pază al pieței franceze, a interzis vânzarea în lipsă a 92 de acțiuni, o măsură care este posibil să se prelungească până la o lună, cu scopul de preveni specula.⁶⁹ În alte state, guvernele au ordonat înghețarea prețurilor la produsele medicale, la bunurile de bază și la utilități.⁷⁰ În Spania sau Franța, au fost rechiziționate unități medicale private, echipamente medicale, măști și chiar hoteluri și clădiri libere.⁷¹ Însă cele mai surprinzătoare acțiuni au fost naționalizările:

64. “Bank of England cuts interest rates to all-time low of 0.1%”, *The Guardian*, 19 March 2020, <https://www.theguardian.com/business/2020/mar/19/bank-of-england-cuts-interest-rates-to-all-time-low-of-01>;

65. “SBA to offer disaster assistance to small businesses amid COVID-19 impact”, *Kold News*, 19 March 2020, <https://www.kold.com/2020/03/19/sba-offer-disaster-assistance-small-businesses-amid-covid-impact/>;

“Coronavirus: un plan à 45 milliards d’euros pour soutenir les entreprises”, *Le Monde*, 17 March 2020, https://www.lemonde.fr/economie/article/2020/03/17/coronavirus-un-plan-a-45-milliards-d-euros-pour-soutenir-les-entreprises_6033375_3234.html

66. “Coronavirus: chômage partiel pris en charge à 100 %, arrêts de travail automatiques pour les parents”, *L’Obs*, 13 March 2020, <https://www.nouvelobs.com/coronavirus-de-wuhan/20200313.OBS25990/coronavirus-chomage-partiel-pris-en-charge-a-100-arrets-de-travail-automatiques-pour-les-parents.html>

67. Cécile Barbière, “After declaring ‘war’ on COVID-19, France readies measures to uphold economy”, *Euractiv*, 18 March 2020, <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/after-declaring-war-on-covid-19-france-readies-measures-to-uphold-economy/>

68. “No layoffs, reduced rent: ‘Italian cure’ for COVID-19 pandemic”, *CNA*, 19 martie 2020, <https://www.channelnewsasia.com/news/world/coronavirus-covid-19-italy-economy-measures-12554500>

69. Cécile Barbière, “After declaring ‘war’ on COVID-19, France readies measures to uphold economy”, *op. cit.*

70. “Philippines announces price freeze on basic goods amid COVID-19 calamity”, *MSN News*, 19 March 2020, <https://www.msn.com/en-ph/news/national/philippines-announces-price-freeze-on-basic-goods-amid-covid-19-calamity/ar-BB11mzIU?li=BBR8Mkn>

71. “Coronavirus: 180.000 tests Covid-19 réquisitionnés dans une entreprise liégeoise!”, *Sud Info*, 19 martie 2020, <https://www.sudinfo.be/id174671/article/2020-03-19/coronavirus-180000-tests-covid-19-requisitionnees-dans-une-entreprise-liegeoise>;

“Spanish government declares state of alarm”, *El Pais*, 13 martie 2020, <https://english.elpais.com/politics/2020-03-13/spanish-government-declares-state-of-alarm-in-bid-to-combat-coronavirus-spread.html>; “Coronavirus : l’Etat réquisitionne des chambres d’hôtel pour les SDF”, *Le Parisien*, 21 martie 2020, <http://www.leparisien.fr/societe/coronavirus-l-etat-requisitionne-des-chambres-d-hotel-pour-les-sdf-21-03-2020-8285079.php>

pentru a împiedica falimentul companiei aeriene *Alitalia*, Italia a renaționalizat în întregime compania⁷² și alte state ar putea proceda la fel. În pachetul de măsuri de urgență, ministrul de finanțe francez, Bruno Le Marie a recurs la un limbaj protecționist, precizând că naționalizarea unor companii strategice mari nu este exclusă.⁷³ Aceste măsuri nu ar putea fi luate numai în cazul unor companii precum Renault sau Grupul PSA, ci și în cazul unor companii aeriene, precum Air France.⁷⁴ Aceste acțiuni sunt cu atât mai remarcabile luând în considerare faptul că înainte de criză, guvernul francez era implicat într-un proces de privatizare extrem de controversat, la care acum a renunțat complet.

Această infuzie masivă de capital va veni, pe termen mediu, cu anumite condiții. Într-un climat ideologizat, care este din ce în ce mai ostil neoliberalismului, o întoarcere la formulele de liberalizare dinainte de epidemie nu este pur și simplu fezabilă, atât din punct de vedere ideologic, cât și economic. După ce economia iese din hibernare, statele secătuite din punct de vedere financiar vor trebui să-și compenseze pierderile, astfel încât să poată funcționa la un nivel minim – să nu mai vorbim despre spijinirea elaboratelor programe sociale existente. Cerințele de după epidemia de COVID-19 vor fi acelea caracteristice oricărui aparat de stat care funcționează, apărute ca urmare a celor mai mari costuri de la al II-lea Război Mondial încoace. Astfel, factorii de decizie au la dispoziție trei opțiuni:

1. O repetare a politicii de austeritate ortodoxă neoliberală. Aceasta presupune reducerea drastică a deficitelor bugetului de stat prin reducerea cheltuielilor și eliminarea programelor sociale costisitoare. Acest demers presupune costuri simbolice ridicate: dinamica politică amplă dinaintea epidemiei riscă să reapară, favorizând orientările populiste de stânga și de dreapta,

ambele alimentate de situația economică proastă a *precariatului* și a claselor sociale cu venit mic și mediu. Cum urmează perioada alegerilor, este puțin probabil ca soluția oferită de politica de austeritate ortodoxă să fie favorizată.

2. Impunerea unor poveri fiscale mai mari. Aceasta este o altă alegere mai puțin populară și imposibil de adoptat într-o economie aflată în convalescență.
3. Menținerea controlului asupra economiei pentru a extrage veniturile imediat ce se înregistrează profit. Acest scenariu este mai neclar, însă plauzibil, dacă o criză prelungită duce la achiziția publică a firmelor private aflate în faliment. Aceasta este din punct de vedere politic și simbolic o variantă mai puțin costisitoare. În plus, chiar dacă principalele partide de guvernământ se vor feri de ea, platforme anti-sistemice, care deja promovează protecționismul, vor obține avantaje electorale, accelerând schimbarea. Conștientizarea faptului că o schimbare este necesară există cu siguranță. Boris Johnson a menționat discret faptul că „ne aducem aminte ce s-a întâmplat în 2008, am ajutat băncile să supraviețuiască, însă nu am avut grijă de oamenii care au avut de fapt de suferit”; aluzia a fost evidentă.

Cele mai drastice măsuri politice – îngrădirea drepturilor civile, amânarea alegerilor și suspendarea parlamentului – dau naștere unei doze consistente (până la un anumit moment) de disconfort; cu toate acestea, dacă există condiții propice și politicienii doresc să se reîntoarcă la normalitatea democratică, atunci renunțarea la restricții se poate face prin simpla semnare a unui document oficial. În sectorul economic va fi extrem de dificil de schimbat macazul peste noapte, având în vedere costurile astronomice

72. Thomas Pallini, “Italy just took full ownership of its national airline Alitalia to save it from collapse amid the coronavirus crisis. Here's the carrier's full troubled history”, *Business Insider*, 21 martie 2020, <https://www.businessinsider.com/alitalia-nationalized-by-italy-history-2020-3>

73. Isabelle Chaperon, “Coronavirus : Bruno Le Maire n'exclut pas des nationalisations”, *Le Monde*, 18 martie 2020, https://www.lemonde.fr/economie/article/2020/03/18/coronavirus-bruno-le-maire-n-exclut-pas-des-nationalisations_6033503_3234.html

74. “Coronavirus: Renault et PSA nationalisés?”, *Auto Plus*, 19 martie 2020, <https://www.autoplus.fr/renault/actualite/Renault-nationalisation-coronavirus-Bruno-Le-Maire-Etat-1547461.html>

implicate. Actuala criză va avea efecte de lungă durată asupra politicilor și dinamicii economice. Ar putea duce la schimbarea considerabilă a gândirii economice, alimentată de amenințarea unor consecințe ample și de revolte electorale.

Dacă anii '90 și 2000 au fost anii de apogeu ai neoliberalismului și al liberalizării pieții, declinul debutând odată cu criza din 2008, criza coronavirusului s-ar putea dovedi fatală.⁷⁵ Cu o ironie crudă, publicația conservatoare *National Review* remarcă faptul că, dacă noul coronavirus este cunoscut că răpune persoane care suferă de afecțiuni asociate, ordinea neoliberală bolnavă ar putea ceda printre primele: „Neoliberalismul pronunțat suferea deja de «afecțiuni asociate», iar această pandemie globală i-ar putea fi fatală” Simbolurile austerității și statului minimalist se mistuie pe fondul stringenței prăbușirii iminente. Totodată, cu prezența la putere a unor guverne de dreapta conservatoare sau liberale în SUA, Marea Britanie sau Franța, actuala criză seamănă din ce în ce mai mult cu o ardere pe rug a doctrinelor ortodoxe neoliberale.⁷⁶

(<https://www.forbes.com/sites/mikepatton/2020/04/06/covid-19-response-brings-economic-hardship-how-will-stocks-react/#d0e90685ae5b>)

Nu se știe în ce măsură sistemul economic cu care ne-am obișnuit se va reface, după ce vom reveni la normal, iar estimările exacte depind de costuri (viețile oamenilor și cifrele din PIB) și de

durata crizei. O incursiune în istorie, în 1918, în vremea gripei, ne arată că în Europa – și mai ales în nordul Europei, care este subiectul principal al literaturii de specialitate – pandemia de gripă spaniolă a reprezentat un moment crucial în elaborarea, în decurs de 100 de ani, a sistemelor naționale de sănătate⁷⁷ și a sistemelor de asigurări sociale.⁷⁸ La începutul secolului al XX-lea, medicina era o profesie liberă extrem de fragmentată, iar când doctorii nu lucrau pe cont propriu, lucrau de obicei sub patronajul unor organizații caritabile particulare sau religioase. Această organizare limita accesul la servicii medicale, iar structura descentralizată a sistemului mai avea un dezavantaj. Multe afecțiuni (inclusiv gripa din 1918) nu erau afecțiuni care să necesite raportare, ceea ce însemna că personalul medical nu era obligat să anunțe cazurile de îmbolnăviri autorităților, adică monitorizarea centralizată a pandemiei în curs era aproape imposibilă. Lecțiile învățate în 1918 au dat naștere perioadei implementării „sistemelor de sănătate”, în care multe state au adoptat asigurările sociale de sănătate gratuite, finanțate prin planuri de asigurare, gestionate de stat. Au apărut ministere ale sănătății care au făcut legătura dintre politicienii profesioniști și experții din domeniul medical (după experiențele frustrante legate de pandemie, când lideri în domeniul medicinei nu erau aproape deloc incuși în ședințele de guvern), care au dat substanță transformărilor centralizate întreprinse de aparatul de stat. La nivel transnațional, în 1919, la Viena, a fost creat un birou internațional pentru combaterea epidemiilor și efemera Ligă a Națiunilor a înființat o ramură destinată segmentului sanitar (Organizația Sănătății, care ulterior a fost reorganizată, devenind Organizația Mondială a Sănătății de azi). Unele state au optat pentru altceva: de exemplu, SUA a optat pentru planuri de asigurare oferite de angajatori. Cu toate

75. Fred Bauer, “How Coronavirus Could Change Politics”, *National Review*, 19 martie 2020, <https://www.nationalreview.com/2020/03/how-coronavirus-could-change-politics/>

76. Andrew Rawnsley, “The coronavirus crisis ignites a bonfire of Conservative party orthodoxies”, *The Guardian*, 22 martie 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/22/coronavirus-crisis-ignites-bonfire-of-conservative-orthodoxies>

77. Laura Spinney, “The World Changed Its Approach to Health After the 1918 Flu. Will It After The COVID-19 Outbreak?”, *Time*, 7 martie 2020, <https://time.com/5797629/health-1918-flu-epidemic/>

78. Brian Melican, “How Spanish flu helped create Sweden's modern welfare state”, *The Guardian*, 29 august 2020, <https://www.theguardian.com/cities/2018/aug/29/how-spanish-influenza-helped-create-sweden-modern-welfare-state-ostersund>

acestea, per ansamblu, perioada de după pandemia de gripă a fost marcată de pecetea nevoii de raționalizare și centralizare. Este foarte probabil ca după pandemia de COVID-19 să fim martorii unor schimbări la fel de majore.

Întorcându-ne la istoria tumultuoasă al secolului al XX-lea, se poate observa un model al intervențiilor statului în economie și în viața socială: de obicei, crizele (fie că au fost militare, sanitare sau economice) au stimulat apariția multor dintre inițiativele egalitare ale secolului trecut. Acest lucru nu ar trebui să fie o surpriză: crizele generează frică și incertitudine, iar frica și incertitudinea, la rândul lor, dau naștere nevoii de siguranță, confort, raționalitate și centralizare. Raționalitatea confuză a „mâinii invizibile” nu este pregătită să asigure confortul pe care comunitățile aflate în război îl solicită, și nu este un oponent redutabil, pe timp de criză, al puternicului sentiment de siguranță pe care acțiunea centralizată a statului îl conferă. În cele din urmă, organisme birocratice precum Sistemul Asigurărilor Sociale nu sunt numai produse ale unei căutări morale egalitare, ci reflectă imperativele raționalității statelor moderne (fie reale sau imaginare), care sunt accentuate doar pe timp de criză.

Concluzii

Prea puțini observatori se îndoiesc de faptul că noul coronavirus va modifica pe termen lung modul în care societățile gândesc, consumă, relaționează cu ele însele și între ele, au grijă de mediul înconjurător (virtual sau fizic) și modul în care vor acorda prioritate nevoilor. Cu toate acestea, consensul se oprește aici. Divinația nu este ceva – și nici nu ar trebui să fie – cu care științele sociale se simt în largul lor; totuși, există semnale puternice care indică modul în care ar putea arăta lumea după coronavirus. Există și alte modele istorice care ar putea fi adoptate: de la epidemiile din Evul Mediu, introducerea conceptului de carantină și izolare (dar și vechiul costum de protecție, măștile cu cioc, care făceau parte din costumul doctorilor care tratau ciuma), până la gripa spaniolă, care a popularizat măștile, spălatul mâinilor și sistemul medical centralizat, de la variolă care a dat naștere primelor vaccinuri, până la SIDA care a

pus la utilizare la scară largă a prezervativelor și punând capăt tabuului legat de bolile cu transmitere sexuală care a durat secole, bolile au fost adesea revoluționare, accelerând schimbările sociale și implementând conceptul de noutate unor societăți reticente la acel moment.

Un lucru este cert: cea mai rostită frază din ultimele luni trebuie că este „nu am mai văzut așa ceva până acum”. Modul în care se scrie istoria este într-adevăr un lucru foarte ciudat de urmărit și de trăit, chiar și din confortul canapelei.

Bibliografie

Ad Exchanger

Auto Plus

Balkan Insight

Bourdieu, Pierre și Wacquant, Loic, *An Invitation to Reflexive Sociology*, University of Chicago Press, Chicago, 1992

Brookings

Business Insider

CNA

CNN

CNN Business

El Pais

E-Marketer

Euractiv

Ferguson, Neil (et. al.), “Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID19 mortality and healthcare demand”, *Imperial College COVID-19 Response Team*

Forbes

Foreign Policy

Foreign Affairs

Global News

Hungary Today

International Business Times

International Food Information Council

Foundation in collaboration with AARP Foundation, *Grocery Delivery for Older Americans*, iulie 2018,

Jackson, Claire, "History lessons: the Asian Flu pandemic", *British Journal of General Practice*, 59 (565), august 2009

Kold News

L'Obs

Le Monde

Le Parisien

Live Science

Media Matters

MSN News

Neher, Richard (et. al.), "Potential impact of seasonal forcing on a SARS-CoV-2 pandemic", *Swiss Medical Weekly*, 16 martie 2020

NPR News

Quartz

Saunders-Hastings, Patrick R. and Krewski, Daniel, "Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission", *Pathogens*, Ediția 5, Nr. 4, decembrie 2016

Shen, Chen, Taleb, Nassim Nicholas and Bar-Yam, Yaneer, "Review of Ferguson et. al. 'Impact of non-pharmaceutical interventions'...", *New England Complex Systems Institute*

Spinney, Laura, *Pale Rider: The Spanish Flu of 1918 and How it Changed the World*, Jonathan Cape, Londra, 2017

Sud Radio

Summit News

The Guardian

The National Review

The New York Times

The Telegraph

The Warshaw Institute Review

Time

TN News

Verdict Medical Devices

World Health Organization, *Consensus document on the epidemiology of severe acute respiratory syndrome (SARS)*

World Health Organization, *WHO MERS Global Summary and Assessment of Risk*, 2018

Worldometer

Xinhua Net

**Reclama
dumneavoastră aici**

O lume foarte îndepărtată și singură

**Ambasador profesor Dumitru
CHICAN¹**

De la începutul acestui an, satul nostru global își trăiește cotidianul individual și comunitar sub semnul unui teribil flagel numit „Coronavirus” sau „COVID-19”. Plecat, în registrul geografic, din orașul chinez Wuhan, fenomenul a ajuns, cu rapiditate, la dimensiunea pandemiei universale, instituită de către Organizația Mondială a Sănătății la 11 martie.

Comunitatea umană globală traversează, fără un orizont temporal cert de a ajunge la mal, o criză care, prin impactul și consecințele sale, poate fi considerată cea mai letală și distructivă a generației căreia aparținem și, prin reziliența sechelelor, a generației viitoare, în egală măsură.

Deciziile pe care guvernele și societățile le adoptă și le vor pune în practică în cursul săptămânilor, sau poate chiar lunilor următoare, vor produce reconfigurări și schimbări fundamentale. Acestea se vor resimți nu numai la nivelul tradițiilor noastre coordonate identitare, a sistemelor de sănătate, a edificiului economic, ci și, cu deosebire, asupra mentalităților, sistemului de valori, a coeziunii și relaționării sociale și a însăși structurii noastre culturale. De asemenea, vor avea repercusiuni de la nivelul cotidianului prin care ne definim, ca indivizi umani, până la sistemul de tradiții, credințe și convingeri prin care ne identificăm ca societate și care ne conferă identitatea națională și socială.

În fața omului din „era coronavirus” se află, amenințătoare, perspectiva schimbării, camuflată sub sloganul, mai puțin rostit cu voce tare și, cu atât mai puțin cu voce oficială, „viață contra securitate”. Însă el însuși este amenințat să capete teribila formă „securitate în schimbul libertății și unicității identitare”.

Poate că toate acestea sunt ghiuleaua de plumb, moșenită prin ereditate antropologică prin care atârână la gleznele noastre, lanțul care ne ține cu tălpile pe solul nostru sacralizat. Și poate că tocmai această certitudine a relației cu patrimoniul identitar este cea care ne îndeamnă să ne purtăm aceste giulele de plumb și să le îngrijim ca pe o certitudine că suntem integrați unei stări unice și mai sigură decât iluzoria libertate retorică, utilizată ca monedă de schimb.

Viața ca „stare de urgență”, lumea de la distanță

Pentru prima oară în ultima jumătate de secol, comunitatea umană trăiește în trepidantul ritm al urgenței, un termen care, familiar în lumea instituțiilor terapeutice, are valență de repetiție și multiplicare. Acesta are tendința de a face din existența umană un lung șir de urgențe cu

1. Dumitru CHICAN a absolvit facultatea de Limbă, literatură și civilizație arabă și islamică la Universitatea București și a urmat cursuri de specializare postuniversitară în domeniul limbii arabe la Universitatea Națională din Cairo, Egipt.

A absolvit, de asemenea, cursuri universitare în domeniul relațiilor politice, economice și diplomatice internaționale.

Ca diplomat, interpret, emisar special prezidențial și ambasador extraordinar și plenipotențiar, și-a reprezentat țara în numeroase state arabe.

A publicat 15 volume, numeroase studii și articole de arabistică, orientalistă și Islamism și numeroase traduceri din literatura română și araba.

Este membru fondator al Ligii de Prietenie Româno-Arabă din București, profesor universitar asociat și unul din principalii contribuitori ai publicației *Pulsul Geostrategic*.

termene diferite, legate între ele prin același șir lung de izolări și non-comunicare care ne distanțează unii de ceilalți. Asistăm la o comprimare și o accelerare a însuși timpului istoric și social. Decizii care, în stare de acalmie, au nevoie de lungi ezitări și tergiversări înainte de a fi adoptate și a deveni operative, sunt adoptate într-o zi sau chiar mai puțin. În starea de urgență, tehnologii, instrumentare și tratamente încă nesigure sau nefuncționale, dacă nu chiar primejdioase, sunt aduse în sala de terapie pentru ca a nu face nimic poate să fie cu mult mai primejdios. Societăți întregi sunt folosite drept cobai în experimente sociale de anvergură și se practică, în lipsă de alt mijloc terapeutic, izolarea și desocializarea. Aceștia erau termeni inexistenți în lexicul cotidian de până acum, dar au devenit puncte de reper fără ca, mai înainte, să se fi încercat un răspuns, fie și perfectibil, la întrebări fundamentale. Ce se petrece, la nivel individual și comunitar, atunci când toată lumea va lucra de acasă și nu comunică decât de la distanță, prin mijloacele oferite de progresele tehnologice? Și până la ce depărtare poate ajunge, păstrându-și eficiența, „învățământul de la distanță”?

O geopolitică a incertitudinilor

Într-un moment de răscruce în care societățile, guvernele și instituțiile statale sau sociale sunt confruntate cu o uriașă revărsare a provocărilor pandemice, universul nostru cognitiv și introspectiv se aseamănă tot mai mult cu o fântână întunecată și fără fund, în care clocotesc întrebările, speranțele și anxietatea. Și, mai mult sau mai puțin explicit, tentativele de identificare a unor răspunsuri și soluții posibile par a fi tot mai evident și firesc supuse particulei „post”. Într-o lume în care vorbim despre post-terorism, despre post-adevăr, post-11 septembrie sau post-umanism, nu este deloc surprinzător ca frământările noastre axiologice să se concentreze asupra a ceea ce ar putea să fie sau să nu mai fie lumea de după pandemia de coronavirus. După atacurile letale de la Turnurile Gemene, fostul președinte american George W. Bush anunța că, „de acum înanite, lumea «de după» nu va mai fi cum a fost”. Iar

această lume de după a dezamăgit, aducând războaiele religioase în locul unei așteptate pacificări, ascuțirea conflictelor ideologice sau economice în locul noii ordini mondiale și o globalizare consumeristă și mercantilă în defavoarea identităților naționale și culturale.

Cum va fi, aşadar, „lumea de după COVID-19”?

Cu ce amintiri se va umple memoria omului singuratic și a omului asocial, ce resorturi vor exista pentru reanimarea unor economii grav bolnave atunci când nu sunt distruse în proporții greu imaginabile până mai ieri? Cum vom înțelege sistemul valoric, democrația, conceptul de națiune, dimensiunile libertăților și drepturilor umane, perspectiva cooperării, a multilateralismului cooperant?

Există, desigur, ancestrala dimensiune antropologică a speranței care ne ispitește spre anticiparea unei reconstituiri rapide a marilor echilibre, dar există, în aceeași măsură, și teama atavică față cu perspectiva posibilă a unor deflagrații identitare și sociale a căror amploare este greu congnoscibilă și previzibilă. Cât de profund și amenințător va fi clivajul care, sub ochii noștri, se adâncește între națiunile și statele dezvoltate, care vor fi mai puțin afectate de furtuna „Corona” și acele state care, mai defavorizate fiind, sunt mai grav afectate de ochiul furtunii și de ravagiile pe care acesta le lasă în urmă. Ceea ce trebuie să neliniștească și să motiveze măsurile preventive este și posibilitatea ca amploarea pandemică să conducă, foarte rapid, la prăbușirea unor sisteme și regimuri de guvernare, cu toate consecințele unei asemenea deconstrucții a echilibrelor și a punerii sub semnul

incertitudinii a unor – mai multe sau mai puține
– destine naționale.

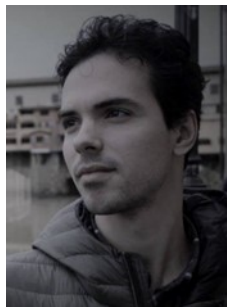
A supraviețui împreună, sau a muri în singurătate

Omenirea parcurge o criză globală, poate cea mai virulentă și dramatică a generației noastre. Deciziile și comportamentele pe care guvernele și societățile le vor adopta și pune în practică în următoarele săptămâni vor reconfigura morfologia și identitatea individuală și colectivă pentru mulți ani de acum înainte. În confruntarea cu provocările actuale, acțiunea lucidă și parteneriatul global trebuie să fie calibrate, prioritar, nu numai pe efortul de limitare, până la extincție, a crizei pandemice, dar, în aceeași măsură, pe gândirea unui răspuns la întrebarea fundamentală „În ce fel de lume viitoare vrem să trăim?” Pornind, în faptele și în viziunile noastre, de la credința că furtuna va trece și că vom ieși din starea de cobai, sperăm să ne întoarcem la ceea ce suntem – *homo cogitans, homo amans* – omul cugetător, omul iubitor. Trăim, vremelnic, într-un mod anormal, determinat de un timp anormal. Un timp care ne impune oscilația între două alternative: cea a omului revoltat și refugiat în propria crisalidă a singurătății, inclusiv a singurătății naționaliste și izolaționiste, pe de o parte și solidaritatea globală, de altă parte. Epidemia însăși, ca și crizele adiacente pe care aceasta le generează, sunt fenomene globale, cu dimensiuni care nu pot fi abordate și soluționate decât printr-o solidaritate globală. Din acest punct de vedere, omul gânditor, care pretinde a se afla într-un război atipic cu un inamic nevăzut, ar trebui să accepte că tot el este cel care, din păcate, continuă obsesiv propriile războaie clasice, determinate de aceleași inerții culturale, ideologice, confesionale, etnice și de altă natură.

Din păcate, dacă la nivelul retoricii discursive se recunoaște dimensiunea globală a expansiunii pandemice, nu același lucru poate fi spus despre caracterul global și solidar al reacției; iar, din acest punct de vedere, se poate spune că asistăm, practic, la o paralizie colectivă a comunității internaționale. În faza incipientă a

crizei s-a vorbit, aproape în șoaptă, despre o reuniune de urgență a liderilor și decidenților lumii, cu scopul de a elabora un plan de acțiune comună. Liniștea s-a așternut, apoi, foarte repede asupra acestui proiect mort înainte de a se naște. Grupul G7 a reușit să ofere lumii și propriilor cetățeni doar o simplă videoconferință care nu a avut nici o urmărire în planul măsurilor și planurilor comune de acțiune.

Avem de ales între unitate activă, sau izolare în propriile bariere și neputințe. Adică între voința de a ne afirma capacitatea de ascensiune la înălțimea demersului pentru perpetuare în demnitate. Altfel ne vom condamna singuri la pierderea ultimului drept care ne rămâne. Dreptul de a spera, cufundați pentru multă vreme sau pentru totdeauna în noaptea singurătății.

Politica fricii și a disprețului. Cum să ne obișnuim cu un deceniu de nemulțumiri radicale și disconfort liberal

Alexis CHAPELAN

O eră a îngrijorării?

În ultimii zece ani romanul distopic de referință scris de Orwell, *1984* s-a aflat de două ori în fruntea listei celor mai bine vândute cărți. În 2013, după ce Edward Snowden a lăsat să transpară informații referitoare la vasta rețea de operațiuni de supraveghere a NSA, vânzările romanului *1984* au crescut exponențial, datorită unei explozii de similitudini cu entitatea totalitară tentaculară din roman, intitulată „Fratele cel Mare”.¹ Vânzările au crescut din nou cu peste 9500% la finalul anului 2017, când un funcționar de la Casa Albă a făcut referire trecător la „informații indirecte”, când a fost abordat cu privire la o serie de declarații false emise în trecut.² Aceasta poate părea – și chiar este – o informație inofensivă per ansamblu. Nu este nimic neobișnuit sau ieșit din comun în scăderea popularității și circulației unui roman clasic de referință, care este studiat în licee și universități pe tot mapamondul. Cu toate acestea, reapariția interesului față de această carte ne arată ceva despre scenariile predominante din prezent, precum multe alte detalii infime, aparent ne semnificative care țin firul vieții și culturii unei anumite epoci. Este cu atât mai adevărat, mai ales dacă luăm în considerare ampla evoluție culturală care stă la baza acestui curent comercial ascendent: editorii se grăbesc să evoce creșterea amplă din ultimii zece ani a producției și consumului literaturii de tip distopic. *Minunata lume nouă* a lui Aldous

Huxley, *Fahrenheit 451* a lui Ray Bradbury, *Asta nu se poate întâmpla aici* a lui Sinclair Lewis și alte titluri ale genului sunt acum din nou unele dintre cele mai bine vândute cărți.³ Reprezentări sumbre ale unor societăți liberticide și lupta împotriva acestora au invadat cultura populară. Seria *Jocurile foamei* scrisă de Suzanne Collins și adaptarea sa cinematografică (ultimul film fiind lansat în 2015) au luat cu asalt imediat și definitiv lumea romanelor de ficțiune pentru adolescenți, încasând miliarde la nivel mondial. Romanul *Povestea slujitoarei* a lui Margaret Atwood (publicat pentru prima oară în 1985) a stat la baza unui serial de succes în anul 2017 și a generat apariția unei continuări foarte apreciate, în 2019 (în prima săptămână de la lansare, în Marea Britanie s-a vândut un roman la fiecare patru secunde).⁴ În anul 2019 am asistat la apariția unui nou film de anvergură – *Joker*, regizat de Todd Phillips, care evocă tristul parcurs al personajului către nebunie, pe fundalul unei societăți politice imagine de coșmar, aflată în declin – care a adunat recenzii răsunătoare și a depășit câștiguri de un miliard de dolari net, în întreaga lume.⁵

Distopiile reprezintă mult mai mult decât o piață de succes, acestea sunt simbolul unui moment cultural profund existențial. Acestea sunt lentilele fictive prin care se transpun angoasele colective cât se poate de reale, iar legăturile dintre aceste universuri lugubre și dinamica societății sunt foarte evidente: dezbateri referitoare la caracterul tentacular al supravegherii digitale (fie că sunt controlate de

1. Ian Crouch, *So are we living in 1984*, *The New Yorker*, 11 iunie 2013, <https://www.newyorker.com/books/page-turner/so-are-we-living-in-1984>

2. *George Orwell's 1984 is suddenly a best-seller*, *The New York Times*, 25 ianuarie 2017, <https://www.nytimes.com/2017/01/25/books/1984-george-orwell-donald-trump.html>

3. *1984 de George Orwell est en tête des ventes aux Etats-Unis*, *Le Monde*, 26 ianuarie 2017, https://www.lemonde.fr/big-browser/article/2017/01/26/1984-de-george-orwell-est-en-tete-des-ventes-aux-etats-unis_5069648_4832693.html

4. *Handmaid's sales: Margaret Atwood's The Testaments is immediate hit*, *The Guardian*, 17 septembrie 2019, <https://www.theguardian.com/books/2019/sep/17/handmaids-sales-margaret-atwoods-the-testaments-is-immediate-hit>

5. *Box Office: Joker Close To Becoming DC's Second-Biggest Film*, *Forbes*, 28 ianuarie 2020, <https://www.forbes.com/sites/travisbean/2020/01/28/box-office-joker-close-to-becoming-dcs-2nd-biggest-film/#353e457a34ba>

stat, cum a fost cazul programelor NSA înfricoșătoare împotriva consumerismului și dezvăluite de Snowden în 2013,⁶ sau orientate tehnologiei, aceasta se regăsește mai degrabă în către profit, cum a fost cazul Big-Tech)⁷, concepția conservatoare de demistificare a autoritarismul politic și represiunea poliției, modernului. Câteodată, este suficient ca un singur roman, precum capodopera lui Orwell, să devină un „simbol” cu multiple și antagonice interpretări politice care concurează pentru șansa de a-și impune punctul de vedere dominant în conștiința colectivă. Există o interpretare conservatoare a lui Orwell care se axează pe exprimarea liberă (una din noile ideologii ale dreptei conservatoare mondiale¹⁰) și pe așa numita *nouvorbă*, corectitudinea politică care reprimă subiecte de natură disidentă, precum multiculturalismul, imigrația, drepturile homosexualilor și transexualilor, avortul sau multe altele.¹¹ Dar 1984 face și un apel puternic la un etos liberal, împotriva autorității, iar spiritele progresiste s-au grăbit să semnaleze „spiritul lui Orwell” din regimul președintelui Trump și să compare tonul răzbunător al populismului cu ritualul celor două minute de ură impuse de Partid, din 1984.¹² Publicistul francez de stânga, Laurent Joffrin, afirmă următoarele:

Prea puține lucruri sunt mai politice – sau predispuse la politizare – decât frica. Distopiile evidențiază structura reală a acestor temeri, alături de liniile de falie trasate de comunitățile politice de care aparțin. Cu siguranță există și o separare ideologică a „sferelor de influență”: *Povestea slujitoarei* spre exemplu, care înfățișează tablouri cutremurătoare referitoare la fanatismul teocratic impus de stat și grupurile de slave utilizate pe post de instrumente de perpetuare a speciei sunt în concordanță cu mișcările progresiste și feministe; cât despre opera lui Huxley, care promovează o ideologie

La vremea sa, Orwell a diagnosticat corect această maladie în romanul său 1984, demonstrând cum minciunile sfruntate impuse

6. Glenn Greenwald, *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State*, Metropolitan Books, New York, 2014

7. Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Profile Books, Londra, 2019

8. Zack Breslin, *The Handmaid's Tale: A Timely Warning*, Medium, 7 august 2019, <https://medium.com/@zackbreslin/the-handmaids-tale-a-timely-warning-dddfe302ca5>

9. L'utopie du 'Meilleur des Mondes', modèle de la médecine traditionnelle?, *Génétique*, 3 decembrie 2014, <http://www.genethique.org/fr/lutopie-du-meilleur-des-mondes-modele-de-la-medecine-contemporaine-62551.html>

10. Wayne Batchis, *The Right's First Amendment: The politics of Free Speech and the Return of Conservative Libertarianism*, Stanford University Press, Stanford, 2016

11. Lauren D. Spohn, *Big Brother's PC Culture*, *The Harvard Crimson*, 11 august 2017, <https://www.thecrimson.com/article/2017/8/11/spohn-big-brother-pc/>; John Reed, "Political Correctness is Newspeak", *John T. Reed Blog*, 25 noiembrie 2016, <https://johnreed.com/blogs/john-t-reed-s-news-blog/political-correctness-is-newspeak>; Joshua Philip, *Thoughtcrime Is Becoming a Reality*, *The Epoch Times*, 19 mai 2019, https://www.theepochtimes.com/thoughtcrime-is-becoming-a-reality_2928582.html; Myron Magnet, *Hate Crime is only a step away from Thoughtcrime*, *Wall Street Journal*, 1 ianuarie 2020, <https://www.wsj.com/articles/hate-crime-is-only-a-step-away-from-thoughtcrime-11577905525>; Victor Davis Hanson, *We are living Orwell's Nineteen Eighty-Four*, *National Review*, 25 septembrie 2018, <https://www.nationalreview.com/2018/09/kavanaugh-nomination-battle-like-orwells-1984/>; Mathieu Bock-Côté, *George Orwell, auteur pour notre temps*, *Figaro Vox*, 14 iunie 2019, <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/mathieu-bock-cote-george-orwell-auteur-pour-notre-temps-20190614>; Andrei Dîrlău, *Huxley + Orwell = Lunacek. Corectitudinea Politică – metastază a Marxismului Cultural*, *Cultura Vieții*, 16 mai 2014, <http://www.culturavietii.ro/2014/04/16/huxley-orwell-lunacek-ii-corectitudinea-politica/>

12. Cass Sunstein, *1984 Comes to 2019*, *Bloomberg*, 18 iulie 2019, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-07-18/trump-s-2019-and-orwell-s-1984-have-too-much-in-common>; Laurent Joffrin, *Trump, Johnson et Orwell*, *Libération*, 18 decembrie 2019, https://www.liberation.fr/politiques/2019/12/18/trump-johnson-et-orwell_1770000

Laurent Joffrin, *Trump, Johnson și Orwell*, *Libération*, 18 decembrie 2019, https://www.liberation.fr/politiques/2019/12/18/trump-johnson-et-orwell_1770000

fără nicio remuşcare societăţii, pot fi o unealtă politică nemaipomenită. S-a gândit la regimurile totalitare. Astăzi suntem obligaţi să recunoaştem că acest diagnostic este valabil şi în cazul unora dintre cele mai de seamă democraţii.¹³

Dar trebuie să vă avertizăm. Oricât de credibilă, captivantă şi pătrunzătoare este literatura, aceasta nu reprezintă un instrument de încredere pentru a înţelege prezentul, iar viitorul nici atât. Internetul şi farmacia nu au apărut ca să fie folosite de persoane aseptice şi robotizate precum cele din *Minunata lume nouă*, emisiunile de tip *reality* nu s-au transformat în confruntări criminale, iar Donald Trump, oricât de dramatice şi îngrijorătoare ar fi apariţiile sale, este mai degrabă asociat cu Andrew Jackson şi Berry Goldwater decât cu *Fratele cel mare*. Distopiile şi modul în care le digerăm şi le înţelegem reprezintă mai degrabă felul în care percepem realitatea, nu condiţiile materiale reale ale existenţei noastre.

Aşa că, ce ne poate spune despre noi această fascinaţie pe care o avem în legătură cu distopiile din lumea politică? Răspunsul este foarte simplu şi, probabil, dezamăgitor de banal: că ne este teamă, ne este teamă şi nu suntem siguri de ce ne rezervă viitorul. Temerile sunt adânc înrădăcinate în toate culturile politice şi alimentează ideologiile care generează proteste, de la mişcarea Ocupaţi Wall-Street, până la cea a vestelor galbene. Însă, în timp ce aceste proteste au evidenţiat negreşit multiple nuanţe politice şi ideologice, estompând şi mai mult liniile de falie dintre identităţile politice, deceniul a avut un singur câştigător: populismul.

Politica fricii şi a urii: cum populismul a dăruit autoritatea

Anii 2010 nu au inventat populismul, nici pe departe. Este surprinzător cât de răspândite sunt inovaţiile doctrinare pe care le-a adus cu el ultimul deceniu. Structura de bază a

populismului era oarecum stabilită la începutul noului mileniu şi schimbările politice ocazionale (intrarea în anul 2000, în coaliţia de guvernare a Partidului Libertăţii din Austria, sau faptul că Jean Marie Le Pen a ajuns în turul doi al alegerilor alături de Jacques Chirac) nu au însemnat pentru observatorul modern decât demonstraţii exagerate şi o retorică nefiresc de familiară. Tropi precum globalizarea, migraţia în masă, „super-statul european”, identităţile naţionale, corupţia şi dispreţul autorităţilor faţă de „insul mărunţ” creau deja premisele unei naraţiuni simple dar puternice cu privire la îndepărtarea elitelor şi puritatea poporului, care de atunci a cunoscut deja o serie de modificări.

Dezbaterile ştiinţifice au îmbunătăţit structura conceptuală a fenomenului. Valabilitatea ştiinţifică a însăşi noţiunii de populism a fost reatestată, după un deceniu în care a fost caracterizată drept un „pseudo-concept¹⁴” destabilizat deoarece i s-au acordat prea multe interpretări¹⁵ şi deoarece a fost folosit ca o armă politică. Populismul a suferit din cauza unei suprasolicitări, pe care Isaiah Berlin a supranumit-o foarte inteligent „Complexul Cenuşăresei”:

Există un pantof – cuvântul „populism” – căruia undeva, trebuie să îi corespundă un picior. Există tot felul de picioare care aproape îi corespund [...]. Prinţul se tot plimbă cu pantoful. Şi suntem siguri că undeva îl aşteaptă un membru numit populism pur. Acesta reprezintă nucleul populismului, esenţa sa.¹⁶

Un tânăr expert danez, Cas Mudde, a decis să taie nodul Gordian al definiţiilor şi conceptelor cu o intuiţie simplă, dar captivantă: populismul nu este o *ideologie* (precum fascismul, comunismul, liberalismul sau corporatismul), ci *doar o formă de comunicare politică verbală şi non-verbală* (precum ţipetele sau zeflemisirea oponentilor, prin utilizarea unui limbaj brut, simplu sau ca şi cum ţi-ai da jos cravata pe scenă). Este o

13. Laurent Joffrin, *Trump, Johnson şi Orwell*, *Libération*, 18 decembrie 2019, https://www.liberation.fr/politiques/2019/12/18/trump-johnson-et-orwell_1770000

14. Jean-Pierre Rioux, *Les populismes*, Tempus Perrin, Paris, 2007

15. Alexandre Dorna, *Avant-propos: Le populisme, une notion peuplée d'histoires particulières en quête d'un paradigme fédérateur*, *Amnis. Revue d'étude des sociétés et cultures contemporaines Europe/Amérique*, no. 5 (2005)

16. Isaiah Berlin, „To Define Populism”, *Government and Opposition*, vol. 3, no. 2 (Spring 1968)

„ideologie oarecum centristă” care se agață de câteva concepte esențiale și care se leagă de ideologii de bază mai puternice.¹⁷ Populismul de stânga, de exemplu, se alimentează din socialism; populismul de dreapta se poate asocia cu naționalismul sau fascismul. De asemenea, poate înflori și în cadrul unor asociații mai puțin convenționale: Alberto Fujimori în Peru sau Carlos Menem în Argentina au promulgat un neo-liberalism populist de un oarecare succes,¹⁸ iar mai recent, candidatul liberal Emmanuel Macron a încercat de mai multe ori pe timpul campaniei prezidențiale din 2017 să pară un nonconformist populist, hotărât să înlăture impuritățile dintr-un sistem deteriorat și nelegitim.¹⁹

Articolul lui Mudde se numea *Spiritul populist al vremii*. La acea vreme titlul părea cel mult tensionat: lumea din acele timpuri era departe de a fi amenințată de un val de populism. Două evenimente au schimbat percepția lumii referitoare la populism: votul Brexit din 23 iunie 2016 și alegerea lui Donald Trump din 8 noiembrie 2016. În 2017 mandatul catastrofal al președintelui francez de centru dreapta, Francois Hollande a propulsat Frontul Național, care se opunea sistemului, în cel de-al doilea tur de scrutin. Între timp, a apărut și Mitteleuropa populistă care includea state precum Ungaria, Polonia, Slovacia, Republica Cehă, România (deși pentru o perioadă scurtă de timp), Austria și Italia, acestea confruntându-se cu episoade de democrație parțială. Populismul a făcut incursiuni sau a acaparat partide cu tradiție, cum s-a întâmplat în SUA, Ungaria sau Polonia, însă

poate utiliza ca mijloace și partide periferice anti-sistem, cum s-a întâmplat în Franța și Italia. Cea de-a doua strategie a fost deseori însoțită de un proces ideologic complex, de „exorcizare”, prin intermediul căruia moștenirea de extremă dreapta a acestor contestatari radicali a fost ascunsă sau marginalizată. Partidul francez Adunarea Națională (fostul Front Național)²⁰ sau partidul maghiar Alianța Tinerilor de Dreapta²¹ a abandonat categoric tropii anti-semiți, însă a reușit cu succes să vină cu o alternativă de excludere, o „alteritate” legată de imigrație și islam. Islamofobia este deseori interpretată ca având rol anti-anti-semitic, populismii izolând minoritățile musulmane sau activiștii de extremă stânga din cauza violenței anti-semite pe care se presupune că o manifestă.²² O altă ieșire din tiparele conservatoare sau de extremă dreapta este și ceea ce Gael Brustier a definit drept „hedonismul securității”.²³ Politica identitară și caracterul exclusivist al Occidentului pot fi create în jurul unui nucleu liberal-libertar, iar multiculturalismul poate fi antagonizat ca o amenințare la adresa egalității dintre sexe, la adresa toleranței sexuale sau a libertății de exprimare și a altor valori liberale fundamentale. Această schimbare de direcție de la naționalismul etnic la doctrina civilizatoare²⁴ vizibilă mai ales în Europa de Vest și de Nord reprezintă o mișcare strategică pentru a rupe cordonul ombilical care izolează populismul de dreapta, dar și o nouă formulă ideologică care include normele în continuă evoluție și valorile societății, într-o nouă sinteză.

17. Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist”, *Government and Opposition*, vol. 39, no. 4 (Spring 2004)

18. Kurt Weyland, *Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe*, *Comparative Politics*, vol. 31, no. 4, 1999

19. Fabio Bordignon, *In and out: Emmanuel Macron's anti-populist populisme*, *Europop* - London School of Economics and Political Science, 28 aprilie 2017, https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/04/28/macron-anti-populist-populism/#Author; Macron: the anti-establishment centrist, Harvard Political Review, 6 mai 2017, https://harvardpolitics.com/hprgument-posts/51589/; Emmanuel Macron accepte d'être qualifié de candidat populiste, Le Monde, 19 martie 2017, https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2017/03/19/emmanuel-macron-accepte-d-etre-compare-a-un-candidat-populiste_5097038_4854003.html

20. Gilles Ivaldi, *A new course for the French radical-right? The Front National and 'de-demonization*, în Tjitske Akkerman, Sarah L. de Lange, Matthijs Rooduijn. *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe. Into the Mainstream?*, Routledge, Londra, 2016

21. Emily Schultheis, *How Hungary's Far-Right Extremists Became Warm and Fuzzy*, *Foreign Policy*, 6 aprilie 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/04/06/how-hungarys-far-right-extremists-became-warm-and-fuzzy/>

22. *Augmentation des actes antisémites : une conséquence directe de l'immigration incontrôlée et du communautarisme*, *Rassemblement National*, 12 septembre 2014, <https://rassemblementnational.fr/communiqués/augmentation-des-actes-antisemites-une-consequence-directe-de-limmigration-incontrolee-et-du-communautarisme/>

23. Gael Brustier, *Le désordre idéologique*, Les Editions du Cerf, Paris, 2017

24. Roger Brubaker, *Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective*, *Ethnic and Racial Studies*, Volume 40, Issue 8, 2017

Când populiștii nu obțin frâiele puterii, politica lor se orientează către public și influențează retorica oponenților politici, în special a celor tradiționaliști de dreapta și a celor moderați de centru dreapta.²⁵ Potențialul de influență al agendei populiste depășește cu mult potențialul său în eventualitatea unei coaliții și, de cele mai multe ori este întocmită înaintea instalării guvernelor (acesta este cazul Italiei, care a fost analizat în detaliu²⁶), astfel punând presiune pe sistemul democratic însuși. Aceștia își standardizează ideile și promovează ideologia „bunului simț”²⁷ în cazul migrației, securității, multiculturalismului și a altor problematici, subminând autoritatea așa zis-ului *cordon sanitar* moral stabilit de alte partide, care, la rândul lor distrug discursul și programele populiste.

O dovadă a adaptării formulei populiste este creșterea investițiilor de ordin ideologic în economia politică a precariatului.²⁸ Randamentul investițiilor s-a dovedit a fi rapid și considerabil. Subiecte precum sărăcia, șomajul, lipsa egalității sau mobilitatea socială sunt acum nelipsite în discursul populist (atât cel de dreapta, cât și cel de stânga), care manifestă o tendință neoliberală din ce în ce mai evidentă. Încadrarea sistemului social în categoria celor obligatorii și competitive într-un joc fără miză, le-a oferit oportunitatea populiștilor să-și definească mai exact doctrina, care se ținea de un fir de ață: conceptul conform căruia există o înțelegere secretă perfidă între elitele plutocrate și minoritățile marginalizate, dezavantajate și private de drepturile cetățenești (fie minoritățile sexuale sau migranții). Accesul la resursele limitate ale Statului creează premisele intersectării celor două axe ale alterității – cea

verticală (aparținând a celor drepi care luptă împotriva elitelor corupte) și cea orizontală (aparținând nativilor caucazieni care luptă împotriva elementelor străine): într-adevăr se poate spune că migranții au reușit să „obțină” ajutoare sociale considerabile, în detrimentul populației native, numai datorită complicității dintre elitele politice și mass-media. Acest scenariu a reușit să ofere ocazia oponenților să se regroupeze, creând premisele unei mobilizări și înarmări mai eficiente a celor nemulțumiți. Totodată, la fel ca protejarea unui set de valori fundamentale aparent liberale (lipsa prejudecăților sexuale, egalitatea între sexe, secularismul etc.), sprijinul pentru sistemele sociale generoase, dar restrictive, a acționat eficient, ca un capăt de pod pentru mase, reprezentând discursul electoral acaparator de bază al populiștilor de dreapta. Cu cât aceste aspecte pot fi incluse într-o definiție afectivă a identității naționale, cu atât pare mai eficientă strategia. Notorietatea și succesul unei astfel de strategii depind de cât de mult influențează culturile politice naționale. Discursul „hedonist” referitor la „securitate” a prins în state precum Danemarca și Olanda, unde toleranța și permisivitatea sunt percepute de mulți ca fiind benefice și au fost integrate timpuriu în strategia națională bazată pe excepționalitate care trebuie păstrată și protejată.²⁹ Într-o notă similară, Suedia³⁰ sau Franța³¹ (ambele state cu puternice tradiții social-democrate sau, în cazul celei din urmă și comuniste) și-au devoalat strategia națională bazată pe excepționalitate ca reflectându-se în sistemul social și în abilitatea acestuia de a promulga solidaritatea națională – nu este surprinzător faptul că în aceste state sistemul social de bază a promovat politici

25. Lise Esther Herman and James Muldoon (ed.), *Trumping the Mainstream*, Taylor & Francis Group, Londra, 2018

26. Jakob Schworer, *Populistization of Mainstream Parties? Evidence for populist contagion in Italy*, Documentul final al conferinței generale a ECPR de la Hamburg 2018, <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/b671722d-ac0d-4159-95f9-636de93f63a1.pdf>

27. Noțiunea de *bun simț* în viziunea lui Norman Fairclough, *Critical and descriptive goals in discourse analysis*, *Journal of Pragmatism*, Volume 9, Issue 6, 'decembrie 1985

28. Precariatul, văzut de economistul britanic Guy Standing include o gamă variată de statuturi sociale și economice caracterizate de instabilitate, insecuritate și lipsă de mobilitate socială. Guy Standing, *The Precariat and Class Struggle*, *RCCS Annual Review*, issue 7, 2015

29. Roger Brubaker, *op. cit.*

30. Maximilian Hohenstedt, *Welfare chauvinism in radical right-wing populist parties. The reframing of the Sverigedemokraterna as true social democrats*, Grin Verlag, Berlin, 2018

31. Gilles Ivaldi, *The Successful Welfare-Chauvinist Party? The Front National in the 2012 elections in France*, *ESA's Research Network on Political Sociology (RN32) Mid-term conference*, European Sociological Association (ESA), noiembrie 2012, Milan, Italia.

populiste mai solide.

Populism sau doctrine populiste?

Retorica populistă s-a dovedit a fi fluidă, însă cu o structură variabilă. Ultimii zece ani care au fost martorii creșterii complexității ideologice a populismului și a extinderii ariei geografice a rețelelor populiste, au dat naștere unui populism *à la carte* cu multe trăsături similare dar și însușiri culturale specifice. Trump (SUA), Bolsonaro (Brazilia), Partidul Brexit (Marea Britanie), ApG (Germania), vox (Spania), Adunarea Națională (Franța), Liga Nordului (Italia) sau Duterte (Filipine) trasează granițele unei hărți populiste complexe, înglobând multiple tradiții culturale, religioase și politice. Distanța simbolică dintre extremele acestei hărți nu a fost niciodată mai redusă. Bolsonaro și Trump au mai multe în comun decât au avut Peron și, să spunem părintele Coughlin în anii '40. Creșterea numărului curentelor ideologice într-un peisaj ideologic din ce în ce mai interdependent³² reprezintă un curent care a luat amploare în ultimii zece ani: mișcări și lideri din state atât de diferite precum SUA și Brazilia își bazează politicile pe aproximativ aceleași „concepte de bază” (sau să utilizăm termenii lui Arjun Appadurai, aceeași „frazologie”). Un popor muncitor și lipsit de corupție, o elită cosmopolită și arogantă, o mass-media coruptă, amenințarea cu extincția economică și culturală cauzată de migrația în masă, globalizarea și individualismul neoliberal reprezintă rețeta universală a populismului.

O serie de tropi noi și-au făcut apariția în cuspidă retoricii populiste, propagând focul ideologiilor globale: concepte precum „criza libertății de exprimare” și „corectitudinea politică” sunt instrumente convingătoare ale retoricii populiste care caracterizează dihotomia dintre elitele viciate și autoritare, care abia așteaptă să politizeze concepții și retorici (și

apărând în acest fel ca rasiste, homofobe și misogine, fapt care le pune la încercare) și majoritățile cinstite și simțite. Astfel de scenarii iau naștere în mare parte și din cauza rezilienței „trumpismului”, cu siguranță mai mult decât din cauza agresivității rasismului sau a misoginismului propriu-zis. Lupta lui Trump împotriva dezinformării și a legislației cu privire la discriminarea de pe internet³³, sau promisiunea sa că va apăra libertatea de exprimare în campusurile universitare (imaginate de conservatori ca bastioane hegemonice stângiste cvasi-totalitare³⁴) au fost ovaționate de partizanii săi. În 2019 un student care a fost atacat în campus pentru că îl sprijinea pe Donald Trump a fost invitat pe scena conferinței susținute de Partidului Conservator, cu tema „Acțiuni Politice”, unde a stat alături de președinte, în timp ce publicul îi aplauda și îi aclama³⁵. Apărarea dreptului de exprimare liberă (sau cel puțin anumite tipuri de exprimare liberă) și lupta împotriva așa zisei corectitudini politice agresive a insuflat politiciii lui Trump un sentiment de război cultural, care l-a ajutat să combată estomparea granițelor sale anti-sistem. Topografia „exprimării libere” se întinde de la Atlantic până în Europa: în Franța incitându-i pe *bien pensants* (conformiști) împotriva administrației care încearcă să reducă la tăcere opiniile disidenților pe tematici precum cele referitoare la migrație, rasă sau securitate, devenite între timp laitmotive. În discursul rostit în cadrul Adunării Naționale, Marine le Pen s-a opus pachetului legislativ împotriva dezinformării, susținând că îngrădește libertatea de exprimare în țara Revoluției Franceze: „libertatea de exprimare trebuie apărută în fiecare zi, iar istoria noastră și trecutul nostru, inclusiv trecutul nostru recent, ne-o cere³⁶”. Liderul partidului Adunarea Națională a făcut referire la tragedia din cadrul redacției revistei

32. Pentru o explicație mai aprofundată a noțiunii de evadare din fața ideologiilor în contextul globalizării, vezi Arjun Appadurai, *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*, *Theory Culture Society*, 1990, issue 7

33. *Count on Trump to defend free speech from global censorship*, *The Hill*, 2 septembrie 2019, <https://thehill.com/opinion/international/459647-count-on-trump-to-defend-free-speech-from-global-censorship>

34. *Trump's campus free speech Executive Order protects all students – it's intellectual freedom vs social tyranny*, *Fox News*, 21 martie 2019

35. *Washington Post*, *President Trump speaks at CPAC 2019*, *YouTube*, 2 martie 2019 (transmisiune în direct, 2 martie 2019), https://www.youtube.com/watch?v=n_PT6fZtslo

36. Marine le Pen, *Marine le Pen défend la liberté d'expression sur internet!*, *Facebook*, 23 ianuarie 2020, <https://www.facebook.com/MarineLePen/videos/1210913002446328/?v=1210913002446328>

Charlie Hebdo, când jurnaliști au fost ținta unui atac terorist, cauzat de caricaturile acestora reprezentându-l pe Profetul Muhammad: „în urmă cu cinci ani, în Franța, opt membrii ai redacției unei reviste satirice au decedat din cauza faptului că au apelat la libertatea de exprimare [...] ați fost la redacția revistei, am fost Charlie, Franța a fost Charlie”.³⁷ Astfel de subiecte și utilizarea exprimării libere drept armă unesc mișcări populiste de actualitate, cum ar fi Partidul Adunarea Națională și radicaliști de extremă dreaptă, precum antisemitul Alain Soral,³⁸ iar în SUA, tropii crizei „celui de-al 5-lea Amendament” interconectează actualul curent conservator, populismul lui Trump și alternativa de dreapta.³⁹

Există și alți tropi care se răspândesc rapid, se înrădăcinează și dau roade în diverse regiuni. Una dintre aceste „noțiuni de succes” este cea de „stat profund”. Aceasta a fost amplu vehiculată în timpul campaniei prezidențiale a lui Donald Trump și utilizată cu succes pentru a oferi amploare discursului împotriva conducerii de la

acea vreme și chiar atunci când Trump și administrația sa au preluat puterea executivului, după victoria din 2016.⁴⁰

În Franța, aceeași idee se regăsește în „activismul judiciar” (*gouvernement des juges*) blamat atât de Marine le Pen⁴¹, cât și de polemisti populiști de dreapta, cum ar fi Eric Zemmour.⁴² Aceste vocabule reprezintă instrumente puternice ale mentalităților populiste: creează premisele unor dispute judiciare (precum în Franța), sau permit agențiilor guvernamentale (cum este cazul lui Trump) să fie încadrate în categoria celor care duc lupte esențiale pentru moralitatea dintre popor și elite. În esență, populismul este o instigare la rebeliune și cea mai eficientă narațiune este cea a sărmanului care se angajează într-o luptă împotriva celui puternic, celui care trage sforile, și care câștigă în pofida tuturor obstacolelor; practic David versus Goliat. Lupta împotriva „statului profund” și a reprezentanților săi dă naștere unui surogat, unui străin plin de paradoxuri, figurant chiar și atunci când populiștii preiau și își exercită puterea.

Cu toate acestea, chiar dacă imaginarul nucleului populist a devenit mult mai omogen în ultimul deceniu, încă este adânc înrădăcinat în specificul național. Diversitatea chiar și antagonismul rămân reguli de bază. Partidul pentru Independența Regatului Unit (UKIP) a refuzat pentru o lungă perioadă de timp să se asocieze cu Frontul Național pe motive legate de antisemitism.⁴³ După un eșec răsunător în 2014,⁴⁴

37. *Ibidem*

38. Alain Soral, care a fost condamnat în repetate rânduri pentru discursul său discriminator declară sus și tare că „pierderea libertății se datorează libertății de exprimare” și compătimește Franța, care se află pe locul 48 când vine vorba de libertatea presei. ERTV, *Alain Soral: la fin de la liberté d'expression*, YouTube, 20 septembrie 2010, <https://www.youtube.com/watch?v=8tveKyomCGI>

39. John Finn, *Fracturing the Founding: How the Alt-Right Corrupts the Constitution*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2019

40. Arto Sillanpää, *The "Underdog" versus the Shadowy Power Bloc: An Epistemic Governance Approach to the Right-Wing Populist Discourse Around the "Deep State"* (Master dissertation, Tampere University, 2019), 11 februarie 2020, <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/116210>

41. @MLP_officiel, *Il ne peut pas y avoir un gouvernement des juges qui tue un parti politique! Et l'exécutif ne peut pas avoir connaissance des activités de l'opposition*, Twitter, 17 octombrie 2018, 9:39 AM, https://twitter.com/MLP_officiel/status/1052448697466937344

42. *Face à l'Info*, CNews, 29 octombrie 2019, accesat la 11 februarie 2020, <https://www.cnews.fr/emission/2019-10-29/face-info-du-29102019-894083>

43. *Le Grande-Bretagne, les eurosceptiques de l'UKIP refusent l'alliance avec le FN*, Le Monde, 21 aprilie 2019, https://www.lemonde.fr/europeennes-2014/article/2014/04/21/elections-europeennes-le-ukip-britannique-dit-non-au-front-national_4404801_4350146.html

44. *Le Pen, Wilders fail to put together far-right group in European parliament*, Euronews, 24 iunie 2014, <https://www.euronews.com/2014/06/24/le-pen-wilders-fail-to-put-together-far-right-group-in-european-parliament>

În 2019, după un efort asiduu, în Parlamentul European și-a făcut apariția un „grup populist” (Identitate și Democrație), dar care nu include mișcări precum Lege și Dreptate (PiS) din Polonia, Uniunea Civică Maghiară (Fidesz) din Ungaria sau ANO 2011 din Republica Cehă. Ba chiar mai mult adepți ai politicii de dreapta, partide populiste radicaliste de extremă dreapta, precum Alianța Tinerilor de Dreapta (Jobbik) sau Zorii Aurii sunt îndepărtați și asociați „grupului” de neafiliați, apropiați ai comuniștilor, independenților regionali și ai partidelor „satirice”.⁴⁵ Încă mai există o „ierarhie a respectabilității” printre populiști, ceea ce ar putea să însemne că Nigel Farage poate categorisi Frontul Național ca fiind antisemit și extremist, iar Frontul Național poate să aleagă să nu facă parte, în Parlamentul European, din același grup politic în care se află și Alianța Tinerilor de Dreapta (Jobbik, care, de altfel, a acuzat Partidul Frontul Național că este un partid „Zionist”).⁴⁶

Chiar și atunci când există înțelegere, și diferențele dintre ideologii sunt relativ reduse, retorica populistă are grijă de nevoile și exigențele anumitor culturi politice. Populismul funcționează pornind de la premisa că statul național reprezintă baza unității politice, iar adepții săi sunt cetățeni ai acestui stat, nu ai întregii lumi. Haideți să reanalizăm noțiunea de stat profund și cum se comportă ca o strategie cuprinzătoare de legitimare (punând față în față

pe cei care nu sunt aleși dar care trag sforile și eroii democrației), în fața chestiunilor și temerilor naționale. În SUA, statul profund este un trop format din combinația între politica împotriva guvernului și ofensiva lui Reagan împotriva birocrăției federale. Trebuie să ne reamintim faptul că Reagan aducea în discuție frecvent noțiunea de „sabotaj birocratic” când se confrunța cu refuzuri din partea agențiilor federale.⁴⁷ Și chiar dacă Reagan prefera să considere birocrății ca fiind „nefericiți”, nu genii malefice, a reușit să imprime trainica idee a diferenței dintre „bunul” și „salvatorul” stat (poliția, armata, reprezentanții aleși ai statului etc.) și statul „cel rău”, „parazitar” (birocrăți care elaborează norme din birourile lor înghesuite), care încă influențează atitudinea publicului și face ca noțiunea de „stat profund” să fie percepută ca o conspirație. În Franța, „activismul judiciar” mobilizează eficient un istoric al democrației „plebeiene” care datează din perioada dictaturii iacobine. Deja, la finele secolului al XVII-lea, Montesquieu (care era mult mai liberal și mai prudent în privința puterii necontrolate decât iacobinii) contesta teoriile lui Locke referitoare la sistemul judiciar, concluzionând că într-un sistem politic corect, judiciarul nu ar trebui să conțină niciun element de autoritate politică.⁴⁸ Președintele Charles de Gaulle (un model de politician și unul dintre rarele modele politice acceptate în perioada de după război) a declarat la un moment dat că, „în Franța, Curtea Supremă este poporul”,⁴⁹ astfel manifestând o ostilitate profundă, larg răspândită, față de orice fel de limite impuse suveranității populare. „Activismul judiciar” putea fi astfel înfățișat, conform tradițiilor acestui unic etos democratic francez, ca fiind un concept străin și foarte amenințător.

Aceste exemple subliniază faptul că în lumea globalizată politicienii populiști încă mai trebuie să apeleze la miturile naționale ca să fie credibili

45. 2019 European election results, Parlamentul European, 23 octombrie 2019, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/sweden/>

46. *Extrême-droite : le Jobbik hongrois qualifie le FN de parti sioniste*, Le Monde, 26 iunie 2014, https://www.lemonde.fr/europeennes-2014/article/2014/06/26/rififi-a-l-extreme-droite-europeenne_4446210_4350146.html

47. *Reagan beats no retreat in the war on bureaucracy*, The New York Times, 21 octombrie 1981, <https://www.nytimes.com/1981/10/12/us/reagan-beats-no-retreat-in-war-on-bureaucracy.html>

48. Charles de Gaulle, *Discours et Messages*, Plon, Paris, 1970

49. Charles de Gaulle, *Discours et Messages*, Plon, Paris, 1970

și ca să poată să mobilizeze masele în mod eficient. Într-un moment în care aparatul simbolic este din ce în ce mai mult format din noțiuni ideologice (criza mediului, globalizarea, exprimarea liberă, sexul sau inechitățile), este tentant să spui despre populism că este o narațiune de sine stătătoare, la fel de generală precum neîncrederea față de politic. Cu toate acestea, nu ar fi corect. Populismul face uz de sloganuri de succes, însă introduce în acestea subînțelesuri naționale, ca să atragă acel public ale cărui sentimente le controlează. Trump știe că electoratul american din clasa muncitoare aparține unui grup social educat să desfidă Marele Guvern, iar discursul său referitor la statul profund se bazează pe acest lucru. Populiștii francezi știu cum să exploateze convingerile democratice radicale ale populației precum și imaginea unor iluștri precum Charles de Gaulle.

Clasificarea populismului

Dezbateri referitoare la „clasificarea” populismului există de mult în mediile analitice. Majoritatea studiilor nu se adresează populismului însuși, ci unor tipuri diferite de populism: autoritar, de dreapta, conservator, agrar, prezidențial etc. Margaret Canovan afirmă sus și tare că, așa cum populismul este un concept prea abstract ca să poată fi definit în mod eficient, cea mai bună soluție în vederea înțelegerii în totalitate a fenomenului, a fost să se analizeze subcategoriile sale mai empirice.⁵⁰ Alții, care probabil sufereau de un „complex al Cenușăresei” epuizant, au fost de acord. Această acțiune a dus la apariția semnificativă, în media și în mediile analitice, a unor „adjective” ale populismului.

Canovan a fost printre primele care a încercat să catalogheze anumite subtipuri relevante ale populismului, prin utilizarea unei tipologii complexe, formată din șapte categorii: populismul intelectual (mișcarea populistă rusească), populismul agrar (mișcările țărănești din perioadele dinaintea și dintre cele două

războaie mondiale în Europa de Est, dar și mișcarea Armata Zapatistă de Eliberare Națională din Mexic), populismul fermierilor (Partidul Popular din SUA, la finele secolului XIX), dictatura populistă (epoca lui Peron în Argentina), democrația populistă (autorul oferă ca exemplu al democrației moderne, Elveția) populismul reacționar (Canovan îl include aici pe segregacionistul american George Wallace) și populismul politic (demagogie manipulatorie aproape fără conținut ideologic).⁵¹ Acest model poate fi aplicat cu succes experiențelor populiste istorice din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, însă nu este la fel de eficient când vine vorba despre înțelegerea unor schimbări recente, mai ales din cauza faptului că populismul agrar a dispărut aproape în totalitate după cel de-al II-lea Război Mondial. Mai recent, unii experți au încercat abordări duale: stânga versus dreapta, de incluziune versus exclusivism, autoritare versus democratice.⁵² Problema cu astfel de dihotomii este că, în cele din urmă sunt generale și nu oferă modele explicite de populism, mai ales dacă ar fi să excludem scheletele naționale și să ne raportăm la perspective regionale și globale: într-adevăr, paradigmele stânga versus dreapta ar putea oferi explicații cu privire la diferențele dintre campaniile lui Bernie Sanders și Donald Trump, dar nu includ multitudinea de nuanțe ideologice dintre Trump și, să spunem, Geert Wilders, care se află amândoi sub aceeași umbrelă „de dreapta”.

Vom încerca să furnizăm un alt clasament pentru a categorisi peisajul populist de astăzi. Dar, înainte să mergem mai departe este nevoie de câteva precizări. O clasificare pertinentă a populismului necesită cel puțin două lucruri: în primul rând o definiție de bază a populismului. Ne vom baza pe studiul de bază al lui Mudde din 2004 pentru a elabora o definiție de bază: populismul este o ideologie care reflectă faptul că societatea este împărțită în două grupuri omogene și antagonice – *populația cinstită și elitele corupte*.⁵³ În al doilea rând, fiecare

50. Margaret Canovan, *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981

51. Ibidem

52. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo și Pierre Ostiguy, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, Oxford, 2017

53. Cas Mudde, *op. cit.*

subcategorie a populismului ar trebui să cuprindă toate caracteristicile conceptului și cel puțin încă o trăsătură.⁵⁴ O astfel de clasificare presupune că populismul este conceptul de bază, nu secundar: partidele și mișcările care manifestă sporadic trăsături „oarecum populiste” (spre exemplu partidul lui Emmanuel Macron, *En Marche*, sau Partidul Conservator din Marea Britanie), nu vor fi luate în considerare. În scop administrativ, ne vom limita doar la două partide și mișcări, care întrunesc una din cele trei condiții de relevanță politică: potențialul de stabilire al agendei politice, potențialul de șantaj și potențialul de guvernare (și implicit de coaliție).⁵⁵

Ne vom limita analiza la contexte democratice sau semi-democratice, lăsând la o parte state care au suferit pierderi ale democrației atât de dramatice încât nu se mai circumscriu conceptului de bază. Raportându-ne la indicele democratic elaborat de publicația *The Economist* în 2019, ca model de bază, vom lua în considerare state care au obținut un punctaj mai mare de șase și care apar ca state pe „deplin” democratice, sau state cu o democrație „defectuoasă”: Turcia, având un regim „hibrid” și Rusia având un regim „autoritar” nu vor fi incluse.⁵⁶

Clasificarea noastră este făcută pe două niveluri ierarhice. Primul ia în considerare amplasarea pe continuumul stânga-dreapta. Amplasarea stângistă este mai degrabă definită ca având tendințe egalitariste,⁵⁷ astfel că vom considera ca fiind de stânga acele mișcări care, deși manifestă tendințe puternice împotriva elitelor, contestă verticalitatea întregii societăți (au ca repere averea, meritul, educația etc.). În această categorie ne așteptăm să găsim mișcări precum defuncta „Ocupați Wall Street”, Franța Nesupusă, Syriza din Grecia, Podemos din Spania

și personalități precum Bernie Sanders sau Jeremy Corbyn. Populismul de stânga este de cele mai multe ori o ramură a socialismului (în termenii utilizați de Cas Mudde, o ideologie slabă care stă agățată de ramura mamă mai puternică, reprezentată de socialism) care se învâрте în jurul criticii de stânga revigorată, a liberalismului social și de filozofia celei de-a treia soluții, adoptată de Clinton, Blair sau Macron.⁵⁸ Din contră, populismul de dreapta este structurat pe ierarhia dintre grupurile „intern” și „extern”, văzute de obicei ca etnic și cultural (aparent, conceptualizările rasiste sunt rare, înregistrându-se doar la extreme și sunt de cele mai multe ori respinse), mai degrabă decât exclusiv economice. Și așa, sunt profund discriminatorii, chiar și atunci când poartă emblema salvatorilor clasei muncitorești și a sistemelor sociale. Populismul de dreapta include partide precum Adunarea Națională (Franța), Partidul Brexit (Marea Britanie), Lege și Dreptate (PiS-Polonia) sau Liga Nordului (Italia).

Cu toate acestea, încercăm să evităm dihotomii simpliste admitând existența autonomiei unei politici de „centru”, care nu se încadrează nici în modelul celei de dreapta nici în cel aparținând stângii. Populismul de centru este o noțiune contestată, însă valoroasă deoarece face diferența dintre programe atotcuprinzătoare, precum cele ale Mișcării Cinci Stele (Italia) sau ale ANO 2011 (Cehia). Populismul de centru promovează politici referitoare la lupta împotriva corupției, care fundamentează conceptul de *alteritate* al elitelor politice și ale celor din afaceri („omul mărunț” nu poate fi corupt deoarece nu deține materialele și resursele necesare pentru a se implica în acest proces), însă în afara acestor aspecte, ideologiile lor nu sunt prea ferme. De aceea, încercăm să

54. Ibidem

55. Our choice of criteria draws heavily on Giovanni's Sartori model, which has nevertheless twofold: blackmail and coalition/governmental potential. We added a third dimension, the capacity to mold and veer the national ideological conversation, which is coherent with our emphasis on ideology rather than structures and organisations. See Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1976

56. *The Economist Intelligence Unit's Democracy Index*, *The Economic Intelligence Unit*, <https://infographics.economist.com/2019/DemocracyIndex/>

57. Norberto Bobbio, *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*, Wiley, Londra, 1996

58. Chantal Mouffe a venit cu un argument similar, spunând că partidele de stânga și de dreapta au ales să se strângă în jurul centrului centrului au dat naștere unei perioade post democratice și de politică managerială. Chantal Mouffe, *Pour un populisme de gauche*, Albin Michel, Paris, 2018

compenseze, prin utilizarea unei forme „figurative” a populismului, mai degrabă decât a unei forme „ideatice”, foarte bine reprezentată de dramatismul unor lideri carismatici, precum Beppe Grillo, care pretindea că reprezintă „barbarii care vor duce lumea mai departe”⁵⁹, dar al cărui partid a fost în mod vizibil mai reținut decât Liga lui Salvini.⁶⁰ Desființarea coaliției de guvernare Liga-Mișcarea Cinci Stele din Italia și reorientarea celei din urmă către Partidul Democrat de centru stânga⁶¹ reprezintă dovada teatrului ideologic pe care îl joacă populiștii.

Al doilea analizează structura discursului populist, astfel încât să poată elabora un tipar al problematicilor elocvente și al problematicilor legate de apartenență, specifice populismului: care este scenariul preferat? Ce problematici sunt considerate prioritare de politicienii populiști în retorica lor? Ce problematici sunt mai plauzibile?⁶² Cum atenția în lucrarea noastră se îndreaptă către familia populistă de dreapta, care are mai mult succes și este mai diversă, clasificarea noastră va încerca să ofere o imagine mai clară a acestui domeniu enigmatic. Am identificat trei categorii principale.

- **Populismul conservator** este „ideea de bază” a populismului de dreapta, mai ales în Europa de Sud și de Sud-Est. Acesta deține o structură ideologică diferită atât față de conservatorism, cât și față de alte subtipuri ale populismului (vezi mai jos), manifestă un tropism naționalist și este mai apropiat de „valorile tradiționale”, precum familia de bază

și religia. În esență este caracterizat în mare parte de reticență față de modelele sociale progresiste, cum ar fi drepturile homosexualilor și al transexualilor și cel al femeilor. „Politicile progresiste” care provin din centre corupte moral (aglomerări urbane locuite de elitele globale, Occidentul, Bruxelles etc.) sunt percepute ca provocând daune ireparabile existenței naționale; comunitățile naționale sunt de cele mai multe ori reconfigurate cu ajutorul unor scenarii excepționale și percepute ca „ultimele redute” ale creștinătății, într-o perioadă de degradare morală. Așadar, populismul conservator se poate folosi de modele anticolonialiste pentru a mobiliza partizani și a combate feminismul și drepturile comunității LGBTQ, precum „Ebola de la Bruxelles” (citată al organizațiilor conservatoare poloneze).⁶³ De asemenea, poate favoriza afacerile împărțind câteva postulate liberal-conservatoare, precum anti-intervenționismul economic. Modelul tipic de populism conservator este cel promovat de Uniunea Civic Maghiară (Fidesz) a lui Orban și de partidul Lege și Dreptate (PiS) din Polonia care au adânc înrădăcinată apărarea valorilor familiale în crezul politic. Partidul Social Democrat din România s-a înscris în acest model, deși pentru o scurtă perioadă de timp, atunci când s-a bazat pe doctrina anticolonialistă⁶⁴ și când a sprijinit inițiativa conservatoare, organizând, în 2018, referendumul pentru familie.⁶⁵ În afara Europei, Partida de ceai (acum asimilată

59. Wall Street Journal, *Italy's Beppe Grillo Celebrates Trump-Style Populism*, YouTube, 30 noiembrie 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=TCiaGG-QHsY>

60. *They're taking Italians for a ride: Five Star Movement stalls League's anti-migrant decree*, *The Local Italy*, 20 mai 2019, <https://www.thelocal.it/20190520/five-star-movement-league-matteo-salvini-anti-migrant-decree>

61. *Italy's government crisis comes to the boil*, *Euractiv*, 20 august 2019, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/italys-government-crisis-comes-to-the-boil/>

62. Pentru înțelegerea conceptelor referitoare la problematicile importante și cui aparțin vezi John R. Petrocik, *Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study*, *American Journal of Political Science*, 40 (1996) □ Éric Bélanger & Bonnie M. Méguid, *Issue salience, issue ownership, and issue-based vote choice*, *Electoral Studies*, Vol. 27, Nr. 3, septembrie 2008

63. Elżbieta Korolczuk și Agnieszka Graff, *Gender as "Ebola from Brussels: The Anticolonial Frame and the Rise of Illiberal Populism, Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 43, nr. 4 (vara 2018)

64. *Deputatul PSD Liviu Pleșoianu: România este O COLONIE ÎN DEVALMĂȘIE. Sunt atât de multe felii de țară cu care se servesc nestingheriți atât de mulți stăpâni, încât e deja destul de complicat să mai ripostezi*, *Active News*, 8 mai 2017, <https://www.activenews.ro/stiri/Deputatul-PSD-Liviu-Plesoianu-Romania-este-O-COLONIE-IN-DEVALMASIE.-Sunt-atat-de-multe-felii-de-tara-cu-care-se-servesc-nestingheriti-atat-de-multi-stapani-incat-e-deja-destul-de-complicat-sa-mai-ripostezi-143113>

65. *Liviu Dragnea: Mulți se tem de legalizarea căsătoriei între un om și un animal, ca în alte țări*, *Digi 24*, 30 septembrie 2018, <https://www.digi24.ro/referendum-familie-2018/liviu-dragnea-isi-explica-pozitia-fata-de-referendum-si-anunta-ce-va-face-dupa-aceea-psd-1005670>

politicii lui Trump) cu amalgamul dintre retorica evanghelică polarizantă și liberalismul economic, a dat naștere unei formule asemănătoare cu cea a populismului conservator.

- **Nativismul social** reprezintă un termen amplu și complex, definit de economistul Thomas Piketty în cartea sa *Capital et Idéologie*.⁶⁶ Bent Greve a acordat titlul de „șovinism social” apariției modelelor din ce în ce mai nativiste de sisteme sociale meritorii în state cu tradiții social-democrate puternice, precum cele nordice.⁶⁷ Populismul sistemului social se traduce printr-o dezbatere culturală (în mare parte incluzând temeri ale culturilor locale) purtată într-un limbaj economic, mai precis în limbajul economic de stânga. Spre deosebire de populismul de stânga, acesta exclude complet grupurile etnice străine. O ramură a șovinismului social, este ceea ce sociologul francez, Gael Brustier, numește „hedonismul securității”, prin care antipatia față de grupurile străine este motivată prin protejarea unor modele culturale și economice, care se bazează, în mod paradoxal pe toleranță, individualitate, libertate și prosperitate. Alteritatea islamului ca un conglomerat de culturi este pus în evidență de acest devotament revitalizat față de valorile umaniste, precum drepturile homosexualilor și transexualilor, feminismul, secularismul, libertatea de exprimare (mai ales libertatea de a critica și ironiza religia în public) și de o strategie argumentativă care include astfel de valori într-o nouă definiție a naționalismului și cetățeniei. Într-un stat precum Olanda, care se mândrește cu faptul că a fost primul care a adoptat legea referitoare la căsătoriile între aceleași sexe și care este unul dintre cele mai deschise din lume când vine vorba de sexualitate, populiști precum Pim Fortuyn și, mai târziu, Geert Wilders (liderul Partidului

pentru Libertate) au reușit să promoveze politica divergentă dintre ultra-conservatorismul „înapoiat” și „lipsit de toleranță” al islamului și identitatea națională „progresistă” și „tolerantă” a olandezilor.⁶⁸ În Franța, polemici aprinse referitoare la relația dintre islam și feminism, secularism sau libertatea de exprimare (un subiect amplu dezbătut cu prilejul uciderii, în 2015, a caricaturistilor publicației Charlie Hebdo, care au ironizat islamul într-o serie de desene care au fost considerate „blasfemice”), i-au creat premisele lui Marine Le Pen să inoculeze politicile partidului Adunarea Națională într-un stat extrem de progresist.⁶⁹ Nativismul social (fie că luăm în considerare viziunea economică centristă a „șovinismului social” sau abordarea axată pe dimensiunea culturală a „hedonismului securității”) ne demonstrează cum areale ideologizate încă neexploatare se află din ce în ce mai mult la îndemâna narațiunilor populiste de dreapta. Cu toate acestea, el reprezintă o evoluție relevantă a ultimelor decenii, care ar putea schimba pe termen lung clasificarea clasică a populismului.

- Am intitulat ultima categorie paradigmatică „**populismul securității**”, pentru a accentua faptul că nucleul său ideologic se regăsește în soluțiile care reprimă securitatea. Formele sale mai radicale sunt întâlnite în afara Europei, în locuri unde nivelul criminalității este ridicat (în mare parte din cauza drogurilor, a sărăciei și a fenomenului de ghetou) și cultura politică este nepăsătoare față de efectele violenței și față de abuzurile la adresa drepturilor omului: retorica incendiară a lui Bolsonaro (ales președinte al Braziliei în 2018) și a lui Duterte (președintele al insulelor Filipine din 2016) față de traficanții de droguri și bande⁷⁰ poate fi privită din această perspectivă. Populismul

66. Thomas Piketty, *Capital et Idéologie*, Seuil, Paris, 2019

67. Bent Greve (ed.), *Welfare, Populism and Welfare Chauvinism*, Policy Press, Bristol, 2019

68. Koen Damhuis, *The biggest problem in the Netherlands: Understanding the Party for Freedom's politicization of Islam*, *Brookings*, 24 iulie 2019, <https://www.brookings.edu/research/the-biggest-problem-in-the-netherlands-understanding-the-party-for-freedoms-politicization-of-islam/>

69. Dimitri Almeida, *Exclusionary secularism: the Front national and the reinvention of laïcité*, *Modern and Contemporary France*, Vol. 5, Issue 3, 2017

70. Rodrigo Duterte's drug war is 'large-scale murdering enterprise' says Amnesty, *The Guardian*, 8 iulie 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/08/rodrigo-dutertes-drug-war-is-large-scale-murdering-enterprise-says-amnesty>; Another fire is raging in Brazil - in Rio's favelas, *The Washington Post*, 6 septembrie 2019, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/09/06/another-fire-is-raging-brazil-rios-favelas/>

securității este alimentat de percepția legată de eșecul statului și de sentimentul de insecuritate care pune stăpânire pe clasele de jos și de mijloc. Promisiunile legate de adoptarea unei politici *mano dura* (ferme) și atitudinea machistă⁷¹ prinde la clase. Adepții populismului de securitate au înțeles că cel mai puternic scenariu este cel al coșmarului și al eroului: persoane periculoase îți amenință țara, însă eu sunt aici să te salvez. Și în Europa au apărut forme mai ușoare: partidul Adunarea Națională, care a luat în derâdere politica de indulgență a guvernului față de faimoasele *banlieues* (suburbii periurbane sărace)⁷² unde criminalitatea este ridicată și Partidul pentru Independența Regatului Unit (UKIP), care și-a investit întreaga ideologie în dispute referitoare la creșterea ratei atacurilor de cuțit din Londra.⁷³ Cu toate acestea, de vreme ce un stat oarecum funcțional poate supraviețui în condiții de violență extremă, în Europa și în America de Nord, populismul doar testează apele, fără a se angaja pe deplin în acțiuni ample de securitate.

- În afara celor trei arhetipuri, mai există două excepții ciudate pe care le-am grupat sub denumirea – recunosc, nu prea fericită – de populism anglo-saxon.

Primul este „trumpismul”, care încă reprezintă o ideologie complexă greu de digerată. Dacă Trump ar deveni personificarea

populismului, acest lucru s-ar întâmpla cu siguranță datorită faptului că politica sa este configurată din profiluri ample și numeroase, care sunt unite sub forma unei sinteze originale și robuste. Pe Donald Trump nu îl deranjează nici conservatorismul moral (care primește sprijin de la evangheliști,⁷⁴ susținând că este cel mai „înflăcărat președinte din istoria SUA care este suporterul vieții”⁷⁵), nici intransigența cu privire la securitate⁷⁶ sau „conservatorismul liberal” (susține cu ardoare discursul împotriva corectitudinii politice și împotriva celor de dreapta care promovează libertatea de exprimare⁷⁷) angajându-se ocazional în retorica susținerii minorităților homosexuale și a femeilor care luptă împotriva celorlalți „barbari”, care bat la ușă.⁷⁸ Trump este un cameleon al populismului și din această cauză nu poate fi inclus într-o anumită categorie sau caracterizat. Motivul pentru care ne abținem să îl includem în vreuna din cele trei categorii de mai sus (populismul conservator, nativismul social sau populismul securității) este pentru că trumpismul are o relație diferită cu dreapta majoritară, în comparație cu alți adepți ai populismului. În timp ce majoritatea partidelor radicale populiste de dreapta au luat amploare și au ajuns la maturitate independent de partidele de dreapta tradiționale și uneori chiar în opoziție cu acestea, Trump a elaborat o sinteză a cărui

71. Rebecka Eriksdotter Pieder, *It's A Man's World: The Worrying Trend of Hyper-Masculinity in World Leaders*, *The McGill International Review*, 13 noiembrie 2018, <https://www.mironline.ca/its-a-mans-world-the-worrying-trend-of-hyper-masculinity-in-world-leaders/>

72. *Émeutes à répétition dans les banlieues: c'est pas cher, c'est la politique de la ville qui paye!* [communiqué de presse], *Rassemblement National*, 3 noiembrie 2019, <https://rassemblementnational.fr/communiqués/emeutes-a-repetition-dans-les-banlieues-cest-pas-cher-cest-la-politique-de-la-ville-qui-paye/>

73. UK Independence Party, *Sadiq's London - Violent Crime Goes Through the Roof*, Facebook, 3 ianuarie 2018, https://www.facebook.com/UKIP/posts/sadiqs-london-violent-crime-goes-through-the-roofhttpwwwukiporgsadiq_s_london_vi/1694784200543463/

74. *President Launches 'Evangelicals for Trump' Coalition*, NPR, 5 ianuarie 2020, <https://www.npr.org/2020/01/05/793827578/president-launches-evangelicals-for-trump-coalition?t=1582022650755>

75. *President Donald J. Trump Is Devoted to Protecting American Freedoms and Promoting American Values*, *The White House*, 4 februarie 2020, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-is-devoted-to-protecting-american-freedoms-and-promoting-american-values/>

76. Associated Press, *Trump says big crackdown coming on crime, drugs*, YouTube, 28 octombrie 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=x0Q0kiBilvg>

77. Lucian Gideon Conway III, Shannon C. Houck & Meredith Repke, *Donald Trump as a Cultural Revolt Against Perceived Communication Restriction: Priming Political Correctness Norms Causes More Trump Support*, *Journal of Social and Political Psychology*, Vol. 5, Ediția 1, mai 2017

78. *Trump administration launches global effort to end criminalization of homosexuality*, NBC News, 19 februarie 2019, <https://www.nbcnews.com/politics/national-security/trump-administration-launches-global-effort-end-criminalization-homosexuality-n973081>

scop era să preia și să revigoreze organismul republican, nu să îl distrugă. Trumpismul este imprimat în retorica republicană și nu pot fi separate. Nu a fost întotdeauna astfel: trumpismul nu este de sine stătător și trebuie privit din punct de vedere diacronic. La început trupismul era mult mai centrist (de exemplu la începutul anilor 2000, Trump îi blama bucuros pe cei de tipul lui Pat Buchanan care doreau să obțină „voturile nebunilor de extremă dreaptă”⁷⁹), înainte să își orienteze, în campania din 2016, politicile populare împotriva sistemului, către clasa muncitoare, ca ulterior, după alegeri, să se orienteze către conservatorismul cultural al republicanilor ortodocși.

Al doilea este euroscepticismul britanic al lui Nigel Farage, orientat împotriva elitelor. Farage este vârful de lance a ceea ce în anii '90 și la începutul anilor 2000 părea o mică rebeliune a Partidului Conservator. Membru al Partidului Conservator încă din 1978, a părăsit partidul în 1992. Multe personalități din cadrul Partidului pentru Independența Regatului Unit (UKIP), precum Paul Nuttall, Douglas Carswell sau Mark Reckless erau conservatori deziluzionați, admiratori ai lui Margaret Thatcher, care credeau că partidul lor devenea un mamut apatic adept al corectitudinii politice care nu mai era capabil să facă nicio schimbare radicală. În ciuda

prejudcăților larg răspândite, Partidul pentru Independența Regatului Unit (UKIP) și Farage nu se trag din tradiția neo-fascistă, care la acea vreme era reprezentată de Frontul Național din Marea Britanie (British National Front-BNP). Drept dovadă, în volumul său de referință publicat în 2007, Cas Mudde precizează că UKIP nu face parte din familia Partidului Populist de Extremă Dreaptă (Populist Radical Right-PRR), alături de BNP.⁸⁰ Și Roger Griffin susține că UKIP nu poate fi desemnat ca făcând parte din aceeași ligă a ideologiilor precum BNP, un partid rasist și autoritar, în ciuda faptului că este contrariat de manifestele referitoare la migrație, care nu sunt considerate „deplasate” de către partidele politice neo-populiste.⁸¹ Înainte de 2015, experții au ajuns la concluzia că UKIP nu era un partid „de extremă”, avea orientare de dreapta cu un crez politic unic și se limita la un singur obiectiv politic: ieșirea din Uniunea Europeană. Succesul partidului după 2014 și dispariția BNP, l-au propulsat într-o nouă eră, în care UKIP al lui Farage (ulterior Partidul Brexit) a putut să îmbine tradiții multiple și diferite și să pătrundă în curentul de actualitate. S-a utilizat de o formulă care nu era nici pe departe originală sau inovativă: pe de-o parte fiind împotriva migrației și globalizării, iar pe de altă parte distanțându-se de noii laburiști și electoratul lor din clasa muncitoare, aflată în zonele rurale și periurbane ale Angliei.⁸² Totuși, ceea ce este diferit, este adaptarea retoricii sale la un singur și unitar crez politic: Marea Britanie trebuie să părăsească Uniunea Europeană. Euroscepticismul nu este o idee inovatoare. S-a infiltrat în cultura politică a Marii Britanii și, în anii 2000, era deja parte integrantă a politicii conservatoare.⁸³ Definiția lui Farage referitoare la euroscepticism – „dorința de a fi independent de structurile supranaționale

79. Steve Kornacki, *When Trump ran against Trump-ism: The 1990s and the birth of political tribalism in America*, NBC News, 2 octombrie 2018, <https://www.nbcnews.com/think/opinion/when-trump-ran-against-trump-ism-story-2000-election-ncna915651>

80. Cas Mudde, *Populist Radical Right in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

81. Roger Griffin, *Non Angli, sed Angli: The neo-populist foreign policy of the 'new' BNP*, în Christina Schori Liang (ed.), *Europe for the Europeans: The Foreign Policy and the Populist Radical Right*, Editura Ashgate, Farnham, 2007

82. Matthiew Goodwin și Caitlin Milazzo, *UKIP: inside the campaign to redraw the map of British politics (introspecții în campania de redesenare a politicii Marii Britanii)*, Oxford University Press, Oxford, 2015

83. Denis McShane, *Brexit: How Britain Left Europe*, I.B. Tauris, Londra, 2016

birocratice și antidemocratice de la înlocuiește stereotipurile, sloganurile și Bruxelles⁸⁴ – seamănă cu tropii neo-thatcherieni ai conservatorilor care se opun să ne surprindă.

tratatele de la Maastricht și Lisabona. Am avut „zgomotoșii” ani ’20, „turbulenții” ani ’30, anii ’40 de „luptă”, „fabuloșii” ani ’50, Originalitatea constă în modul în care Farage „melodioșii” („psihedelicii”) ani ’60, era „disco” a antipatia față de elite, transformându-și în anilor ’70, și anii ’80 ai „lăcomiei”. Evenimentele câțiva ani partidul într-un centru de putere au luat o turnură mai întunecată după anii ’90 – ideologic (nu electoral), al cărui succes, votul „obraznicii” ani ’90 („obrazneci”) – care au avut Brexit, a schimbat peisajul politic european trecere în cultura pop, însă, pentru cei înzestrați pentru o lungă perioadă de timp. UE s-a cu o gândire politică limitată, „obraznecia” a transformat, pe scurt în gazda elitelor însemnat să ne răsfățăm într-un optimism arogante și individualiste; dar și reversul este nerușinat și să ne imaginăm că istoria a atins valabil. Euroscepticismul britanic anti-elitist apogeul liberalismului. Anii 2000 au fost și mai este un concept unic, care împletește firele înșelători. Istoricul Neil Ferguson a botezat conservatorismului neo-thatcherian, a perioada, „decada variațiilor extreme”.⁸⁵ a nativismului de extremă dreapta (rămas Începând cu evenimentele din 11 septembrie și „orfan” după dispariția BNP) și a înstrăinării continuând cu criza financiară din 2008, am laburiștilor de clasa muncitoare. simțit că ne-am reîntors la dureroasa istorie pe care ne grăbiserăm să o lăsăm în urmă. Pentru

revista *Times*, această decadă a însemnat „decada de coșmar”.⁸⁶ Totuși, vestita revistă a

Cititorii noștri pot găsi rezumatul acestei analize și prezentarea vizuală a clasificării categoriilor prezentate în tabelul de mai jos:

Populismul de stânga	Populismul de centru	Populismul de dreapta				
		Populismul conservator	Nativismul social	Populismul securității	Populismul anglo-saxon	
Bernie Sanders	ANO 2011	Uniunea Civică Maghiară (Fidesz)	Partidul Libertate pentru (Geert Wilders)	Rodrigo Duterte	Trumpismul republican (Donald Trump)	Euroscepticismul britanic anti-elitist (Nigel Farage)
Franța Nesupusă (Jean-Luc Melenchon)	Mișcarea Cinci Stele	PiS (Jaroslaw Kaczynski)	Adunarea Națională (Marine le Pen)	Jair Bolsonaro		
Syriza		Liga (Matteo Salvini)	Democrații suedezi			
Podemos		Alternativa pentru Germania				
		Partida de ceai				

Concluzii

Tuturor ne place să dăm nume decadelor. Decada „adjectivelor” este cu siguranță un nume foarte simpatic, cu toate că este cam trivial. A face legătura dintre o perioadă de zece ani la alegere și un scenariu global nu este propice înțelegerii nuanțate și rafinate a fenomenelor sociale. Însă, până la urmă, gândirea omenească

promis că următoarea va fi mai bună ... Ei, a fost? Perioada anilor 2010 a fost marcată de două titluri majore: votul privind ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană, în iunie 2016 și alegerea lui Donald J. Trump ca cel de-al 45-lea președinte al SUA, în luna noiembrie a aceluiași an. Ar trebui să numim anii 2010 ca anii lui Trump și ai Brexit, cum sugera în glumă Neil

84. Nigel Farage, *Populism is just beginning*, Newsweek, 29 ianuarie 2020, <https://www.newsweek.com/farage-brexit-populism-just-beginning-trump-impeachment-nobody-laughing-now-1484705>

85. Asia Society, *Historian Niall Ferguson on the State of the World in 2020 — and Beyond*, YouTube, 21 ianuarie 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=4FJPpLplwhk>

86. Andy Serwer, *The '00s: Goodbye (at last) to the Decade from Hell*, Time Magazine, decembrie 2009, Vol. 174, no. 22

Ferguson? Cu siguranță alte chestiuni mai puțin importante vor dăinui mai mult decât moștenirea lăsată de aceste două evenimente: amploarea luată de inteligența artificială, amploarea luată de rețelele sociale, urgența problematelor legate de mediul înconjurător, vor modela, cu siguranță pentru o perioadă mai lungă de timp, lumea viitoarelor generații. Cu toate acestea, temerile și furia populistă au stabilit ritmul zilnic al politicii din ultimul deceniu. Populismul a fost resimțit, de bine de rău, ca fiind necruțător și iminent, astfel că foarte puțini dintre noi au avut timp să se mai gândească și la problemele de ordin politic și cultural pe care le puneau asupra societăților noastre Trump, Brexit, Marine le Pen sau Orban. *Zeitgeist* a fost imprimat de un simțământ permanent de criză și de distanțare a unui mare număr de cetățeni care se simțeau „invizibili”. Abordarea directă a mecanismului care a pus populismul global în mișcare este atât o acțiune intelectuală, cât și una civică, a cărei urgență nu a fost niciodată mai mare, asta în cazul în care nu vrem doar să privim uimiți la a doua rundă de război cultural.

Bibliografie

ALMEIDA, Dimitri, *Exclusionary secularism: the Front national and the reinvention of laïcité*, *Modern and Contemporary France*, Vol. 9, Nr. 7, 645¹

GREENWALD, APPADURAI, Arjun, *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*, *Theory Culture Society*, 1990, Nr. 7

BATCHIS, Wayne, *The Right's First Amendment: The politics of Free Speech and the Return of Conservative Libertarianism*, Stanford University Press, Stanford, 2016

BÉLANGER, Éric and MÉGID, Bonnie M., *Issue salience, issue ownership, and issue-based vote choice*, *Electoral Studies*, Vol. 27, Nr. 3, septembrie 2008

BERLIN, Isaiah, *To Define Populism, Government and Opposition*, vol. 3, nr. 2 (primăvara 1968)

BOBBIO, Norberto, *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*, Wiley, London, 5³ 30

BRUBAKER, Roger, *Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective*, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 40, Nr. 8, 2017

BRUSTIER, Gael, *Le désordre idéologique*, Les

Editions du Cerf, Paris, 2017

CANOVAN, Margaret, *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981

CONWAY III, Lucian Gideon, HOUCK, Shannon C. and REPKE, Meredith, *Donald Trump as a Cultural Revolt Against Perceived Communication Restriction: Priming Political Correctness Norms Causes More Trump Support*, *Journal of Social and Political Psychology*, Vol. 5, Nr. 1, mai 2017

DE GAULLE, Charles, *Discours et Messages*, Plon, Paris, 1970

DORNA, Alexandre, *Avant-propos: Le populisme, une notion peuplée d'histoires particulières en quête d'un paradigme fédérateur*, *Amnis. Revue d'étude des sociétés et cultures contemporaines Europe/Amérique*, Nr. 5 (2005)

FAIRCLOUGH, Norman, *Critical and descriptive goals in discourse analysis*, *Journal of Pragmatism*, Vol. 9, Nr.6, decembrie 1985

FINN, John, *Fracturing the Founding: How the Alt-Right Corrupts the Constitution*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2019

GOODWIN, Matthew and MILAZZO, Caitlin, *UKIP: inside the campaign to redraw the map of British politics*, Oxford University Press, Oxford, 6459

Glenn, *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State*, Metropolitan Books, New York, 2014

GREVE, Bent (ed.), *Welfare, Populism and Welfare Chauvinism*, Policy Press, Bristol, 2019

GRIFFIN, Roger, *Non Angeli, sed Angli: The neo-populist foreign policy of the 'new' BNP*, în LIANG, Christina Schori (ed.), *Europe for the Europeans: The Foreign Policy and the Populist Radical Right*, Ashgate, Publishing, Farnham, 2007

HERMAN, Lise Esther and MULDOON, James (ed.), *Trumping the Mainstream*, Taylor & Francis Group, Londra, 2018

HOHENSTEDT, Maximilian, *Welfare chauvinism in radical right-wing populist parties. The reframing of the Sverigedemokraterna as true social democrats*, Grin Verlag, Berlin, 2018

IVALDI, Gilles, *A new course for the French radical-right? The Front National and 'de-demonization'*, în AKKERMAN, Tjitske, DE LANGE, Sarah L. și RODUIJN, Matthijs, *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe. Into the Mainstream?*, Routledge, Londra, 2016

IVALDI, Gilles, *The Successful Welfare-Chauvinist Party? The Front National in the 2012 elections in France*, ESA's Research Network on Political Sociology

(RN32) *Mid-term conference*, European Sociological Association (ESA), November 2012, Milan, Italia.

KALTWASSER, Cristóbal Rovira, TAGGART, Paul, ESPEJO, Paulina Ochoa and OSTIGUY, Pierre, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, Oxford, 2017

KOROLCZUK, Elżbieta și GRAFF, Agnieszka, *Gender as 'Ebola from Brussels': The Anticolonial Frame and the Rise of Illiberal Populism*, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 43, Nr. 4 (vara 2018)

MCSHANE, Denis, *Brexit: How Britain Left Europe*, I.B. Tauris, Londra, 2016

MOUFFE, Chantal, *Pour un populisme de gauche*, Albin Michel, Paris, 2018

MUDDE, Cas, *The Populist Zeitgeist*, *Government and Opposition*, vol. 39, Nr. 4 (primăvara 2004)

MUDDE, Cas, *Populist Radical Right in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

PETROCIK, John R., *Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study*, *American Journal of Political Science*, 40 (1996)

PIKETTY, Thomas, *Capital et Idéologie*, Seuil, Paris, 2019

RIOUX, Jean-Pierre *Les populismes*, Tempus Perrin, Paris, 2007

SARTORI, Giovanni, *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1976

SCHWORER, Jakob, *Populistization of Mainstream Parties? Evidence for populist contagion in Italy*, Declarația Conferinței Generale a ECPR, Hamburg 2018

SILLANPÄÄ, Arto, *The "Underdog" versus the Shadowy Power Bloc: An Epistemic Governance Approach to the Right-Wing Populist Discourse Around the "Deep State"* (Master dissertation, Tampere University, 2019)

STANDING, Guy, *The Precariat and Class Struggle*, *RCCS Annual Review*, Nr. 7, 2015

WEYLAND, Kurt, *Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe*, *Comparative Politics*, vol. 31, Nr. 4, 1999

ZUBOFF, Shoshana, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Profile Books, Londra, 2019

Bloomberg

Brookings

Bursa

Cercle des Européens

Cnews

Cultura Vieții

Daniel Dragomir Blog

Digi 24

Euractiv

Euronews

Europa - London School of Economics and Political Science

Figaro Vox

Forbes

Foreign Policy

Fox News

Génétique

Harvard Political Review

John T. Reed Blog

Le Monde

Libération

Medium

National Review

NBC News

Newsweek

NPR

Stiri pe Surse

The Economist

The Epoch Times

The Guardian

The Harvard Crimson

The Hill

The Local Italy

The McGill International Review

The New York Times

The New Yorker

The Washington Post

Time Magazine

Wall Street Journal

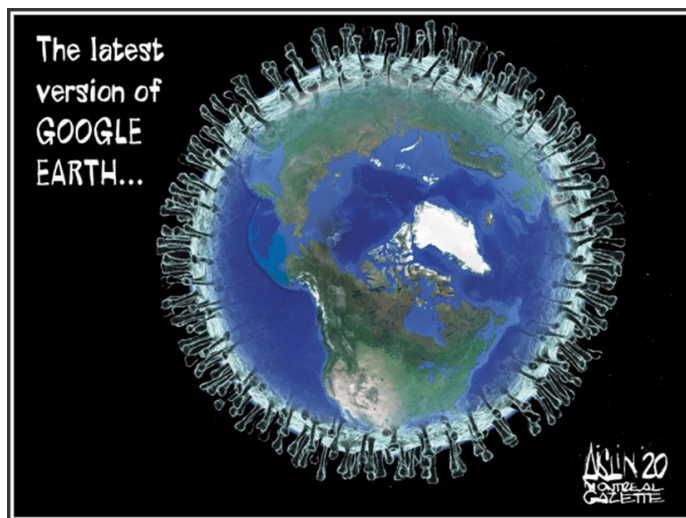
Penitenciarul, potențial focar de extindere a pandemiei de COVID-19

Vladimir - Adrian COSTEA¹

Rezumat

În acest articol analizăm potențialul insituției carcerale de a deveni un focar de extindere a pandemiei de COVID-19 (coronavirus). Avem în vedere caracteristicile specifice ale universului carceral, împreună cu regulile informale care construiesc viața cotidiană dincolo de gratii. Ne raportăm la dinamica fluxurilor de intrare-ieșire din penitenciar pentru a identifica posibile măsuri de prevenire și gestionare a riscului de infestare cu COVID-19.

Cuvinte cheie: penitenciar, COVID-19, supraaglomerare, univers carceral, focar de infecție.

Corona Earth by Terry Mosher, The Montreal Gazette, 12.03.2020
(Cagle Cartoons)

Schimbări bruște, soluții extreme

Pandemia globală de COVID-19² a început să afecteze viața de zi cu zi, dar și dezvoltarea economică și activitatea politică pe plan global,

efecte pe care le vom resimți, cel mai probabil, în următorii ani.³ Opțiunea privind închiderea granițelor și declararea stării de urgență (care presupune, implicit, restrângerea anumitor drepturi), reprezintă scenariul cel mai plauzibil pentru statele care se confruntă cu creșterea exponențială a numărului de cazuri infectate cu Coronavirus sau cu o mutație a acestui virus. În viziunea noastră, eforturile de gestionare a fluxurilor migratorii nu a fost dublate de un efort de prevenire a virusului asupra unor persoane vulnerabile, în contextul în care adoptarea unor astfel de măsuri ar fi putut să ducă la o scădere a capitalului electoral. Izolarea și, ulterior, excluderea „leprosului”⁴ s-au realizat în raport cu zonele din zona roșie și zona gabenă cu transmitere a COVID-19.⁵ Politicile naționale ale statelor afectate de COVID-19 nu au dispus însă de o perspectivă mai largă de identificare a unor potențiale focare predispuse accelerării procesului de multiplicare a virusului.

Grupurile defavorizate și slab dezvoltate nu au beneficiat, în general, de măsuri suplimentare de protecție, aspect pe care îl observăm cu precădere în China, Italia, Franța, SUA și în Iran, state în care penitenciarele au devenit un focar de epidemie, în lipsa unor măsuri de verificare a vizitatorilor, pentru a identifica dacă provin din zone cu risc de contaminare.⁶ Inclusiv conducerea și personalul de penitenciar au devenit posibili purtători de COVID-19, în urma contactului cu persoane private de libertate (care pot prezenta o stare de sănătate precară, în lipsa unor deprinderi igienice), dar și cu mediul exterior penitenciarului. Avem în vedere faptul că dotarea fiecărei unități de deținere cu materiale igienico-sanitare, împreună cu asigurarea efectivă a condițiilor necesare pentru

1. Vladimir-Adrian Costea este doctorand la Școala Doctorală din cadrul Facultății de Științe Politice a Universității din București (FSPUB), coordonator științific Prof. Univ. Dr. Georgeta Ghebrea (email: costea.vladimir-adrian@fspub.unibuc.ro). A publicat articole despre acordarea măsurilor de clemență și dinamica nivelului de ocupare a penitenciarelor în spațiul românesc, în *Studia. Romanian Political Science Review*, *Revista de drept constituțional*, *Revista Română de Sociologie* și *Revista Polis*.

Publicarea acestei lucrări a fost posibilă cu suport financiar oferit în cadrul proiectului „Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii (ATRIUM)”: POCU/380/6/13/123343, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020

igiena zilnică, reprezintă curenți structurale în numeroase state (prin care și România). Una dintre soluțiile extreme a constat în eliberarea temporară a aproximativ 70.000 de deținuți iranieni,⁷ demers urmat de solicitarea Națiunilor Unite adresată Iranului, în vederea liberării tuturor deținuților suspecți de COVID-19.⁸

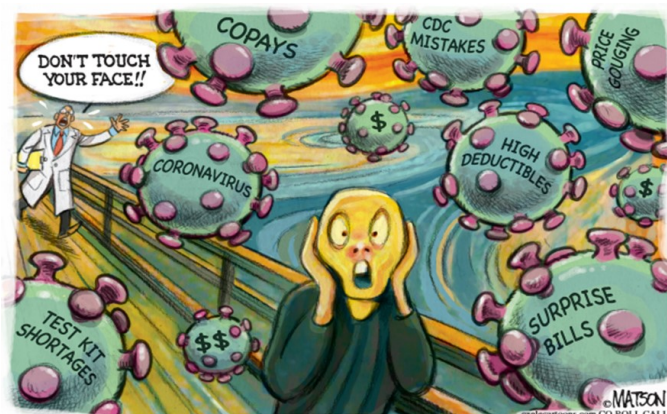
Covid-19 and world by Gatis Sluka, Latvijas Avize, Latvia, 12.03.2020 (Cagle Cartoons)

Educația (civică) precară. Între isterie, neglijență și iluzia imunității⁹

Capacitatea de replicare și multiplicare a virusului COVID-19, dincolo de caracteristicile medicale specifice noii tulpini de coronavirus identificată într-un focar de infecții din orașul Wuhan (din provincia Hubei, China),¹⁰ exploatează vulnerabilitățile care definesc atât natura umană, cât și capacitățile de gestionare și comunicare între autorități în momentele de criză. Globalizarea și nivelul ridicat de expunere al populației contribuie la răspândirea exponențială a virusului, în lipsa unei culturi sociale bazate pe respectarea unor norme minime de igienă respiratorie. Stilul de viață specific secolului XXI ne expune în locuri suprapopulate, deseori în absența unor măsuri de dezinfectare regulată. Mai mult, transmiterea de la om la om înainte de apariția unor

simptome precum febra sau tusea,¹¹ au oferit virusului un grad mare de invizibilitate, în absența unor măsuri de localizare și delimitare a zonelor cu risc.

Evoluția îngrijorătoare a pandemiei de COVID-19 (coronavirus) este tratată în mod absolut superficial de cei care, în lipsa unei educații civice, caută diferite soluții pentru a se sustrage de la respectarea deplină a măsurilor de prevenție instituite de către autorități. Minciuna și naivitatea contribuie la menținerea unui anumit nivel de răspândire a virusului, în contextul în care principala problemă este reprezentată de lipsa de asumare a unei responsabilități sociale. În unele cazuri, identificăm o sfidare a unor aspecte de logică elementară. Panica și exagerarea au generat expunerea inclusiv în locuri aglomerate, pe fondul unei neîncrederi în autorități și în clasa politică.

The Coronavirus Scream by R.J. Matson, CQ Roll Call, 03.03.2020 (Cagle Cartoons)

În același timp, regăsim sindromul unei puternice iluzii a imunității, care nu este atenuat de evoluția și extinderea pandemiei de COVID-19. Dimpotrivă... Natura umană sfidează în mod constant pericolele și amenințările care pot pune în pericol viața și integritatea fizică și psihică. De la nerespectarea unor reguli de circulație la încălcarea măsurilor de prevenire a îmbolnăvirii cu COVID-19, educația civică precară se manifestă prin lipsa de compasiune pentru ceilalți, în unele cazuri inclusiv față de părinți, prieteni sau colegi. În realitate, expunerea relativ intenționată la dezinformare îi determină să acționeze impulsiv, în mod irațional, ajungând

în situația de a-și expune propria viață sau sănătate, fără să conștientizeze acest aspect.

Clasa politică reproduce tarele societății, aspect de la sine înțeles dacă conștientizăm că provine din rândul acesteia și dorește să păstreze aspecte care imprimă o anumită identitate. Competiția politică utilizează aceleași mecanisme și mijloace pentru a obține rezultate palpabile, pe termen scurt, în special de natură personală. Cooperarea și solidaritatea, deși sunt invocate deseori în momentele de criză, au devenit noțiuni devalorizate, lipsite de substanță într-o societate în care principala miză este supraviețuirea (individuală).

Nu știm, desigur, care va fi amploarea pandemiei, dar mult mai îngrijorător este că natura umană va rămâne marcată de aceleași provocări, care o sfâșie pe dinăuntru. Ipocrizia și naivitatea vor expune întreaga societate la nenumărate crize, a căror amploare va urma scenariu similar.

Coronavirus Fears by Peter Kuper, PoliticalCartoons.com, 11.03.2020 (Cagle Cartoons)

Regăsim un tipar similar în comportamentul actorilor economici și politici, a căror reacție a fost aceea de a amâna, pe cât posibil, suspendarea activităților, pentru a limita repercursiunile economice. Nivelul redus de

digitalizare (care nu este accesibil pentru toate categoriile de populație), breșele la adresa securității informatice, împreună cu nivel scăzut de coeziune și solidaritate între actorii statali (între care există discrepanțe majore în privința resurselor și intereselor politice), au împiedicat tranziția rapidă a activităților lucrative în mediul online, precum și gestionarea pandemiei la nivel global.

Răspunsurile individuale de combatere a pandemiei au urmărit impunerea unor măsuri progresive de limitare a unor drepturi, simultan cu extinderea treptată a zonelor de carantină. Dezinformarea, lipsa de încredere în instituții, dar și dependența de un anumit stil de viață, au alimentat panica și isteria, slăbind astfel coeziunea țesutului social.

Universul carceral pe înțelesul tuturor

Fluxurile de intrare și ieșire în și din penitenciar sunt reprezentate de: (1) ieșirea în comunitatea și transferul la altă unitate de deținere a persoanelor private de libertate; (2) vizitele avocaților și a persoanelor din mediul de suport; (3) activitatea conducerii și a personalului de penitenciar. Cele trei dimensiuni reduc nivelul de izolare al universului carceral, contribuind la menținerea unui anumit nivel de interacțiune cu mediul exterior penitenciarului. Universul carceral constituie astfel o parte integrată în societate, dincolo de aparenta delimitare simbolică marcată, de cele mai multe ori, de zidurile închisorii și de nivelul redus al transparenței fiecărei unități de deținere.

În esență, privarea de libertate nu presupune doar izolarea (parțială) pentru o anumită perioadă de timp într-un spațiu supravegheat și delimitat, măsura privind încarcerarea fiind urmată, nolens volens, de restrângerea unor drepturi și limitarea accesului la anumite condiții, raportate deseori la standarde minime. Executarea pedepsei în condiții de suprapopulare determină o accentuare a limitării accesului la resursele distribuite per deținut. Menționăm încă de la început că ne îndepărtăm de abordările care descriu universul carceral din perspectiva teoretică a uniformizării și reducerii decalajelor de status social și de

putere, prin uniformizarea condițiilor de privare de libertate.¹² Dimpotrivă, în viziunea noastră, universul carceral accentuează inegalitățile de status și ierarhiile de putere, plasând într-o poziție vulnerabilă persoanele private de libertate care nu dispun de un capital social, economic și politic înstărit.

Prison Overcrowding by Daryl Cagle, CagleCartoons.com, 05.03.2008

Reducerea resurselor și limitarea accesului la condiții de igienă, împreună cu carențele privind acordarea tratamentului medical necesar, vulnerabilizează, de fapt, întreaga populație carcerală în condițiile existenței riscului apariției și extinderii unei pandemii. Expunerea treptată la condiții necorespunzătoare de executare a pedepsei (spațiu minim insuficient, lipsa aerului și a luminii naturale, expunerea la insecte și șobolani, împreună cu lipsa unui tratament medical adecvat sau intervenția cu întârziere a actului medical), slăbește imunitatea organismului. Apare astfel o creștere a riscului privind înrăutățirea stării de sănătate, aspect care vulnerabilizează și predispozează populația carcerală, în condițiile expunerii la agenți patogeni, în special în situațiile în care apariția și evoluția acestora înregistrează schimbări bruște.

Accesul insuficient la condiții igienice, împreună cu desfășurarea în grup a unor activități privind menținerea igienei zilnice,

contribuie la creșterea nivelului de expunere la pandemia de COVID-19, în condițiile în care alocarea resurselor limitate se suprapune peste existența unei culturi informale reprezentată de nivelul redus de educație civică. Importanța igienei individuale și a responsabilității sociale nu sunt înțelese, fie și la un nivel minimal, de către persoanele private de libertate care nu dispun de educația și nivelul de trai necesare pentru a putea adopta un stil de viață care să nu pună în pericol sănătatea lor și a persoanelor cu care interacționează.

Condițiile necorespunzătoare de detenție predispozează persoanele cu probleme de sănătate la slăbirea imunității organismului, crescând astfel riscul de a deveni vulnerabil la agenții patogeni care pot pune în pericol starea de sănătate a persoanelor private de libertate, dar și a personalului de penitenciar care își desfășoară activitatea în aceleași condiții. În contextul reprezentat de extinderea pandemiei de COVID-19, persoanele care prezintă infecții respiratorii acute necesită o monitorizare sporită, pentru a permite intervenția medicală necesară în cazul în care este observată înrăutățirea stării de sănătate. Simultan, personalul de penitenciar (în special, personalul medical) trebuie să dispună de măsurile și prerogativele necesare intervenției rapide, necesară pentru a limita extinderea virusului, precum și pentru a gestiona spațiile de cazare existente la nivelul unității de deținere. Avem în vedere problema structurală a suprapopulării unităților de deținere, fenomen pe care îl identificăm în majoritatea statelor,¹³ aspect care îngreunează gestionarea optimă a spațiilor de cazare. Izolarea unor persoane care prezintă un risc mai mare de contaminare cu COVID-19 contribuie la creșterea nivelului de ocupare al celorlalte camere de deținere, demers care accentuează starea de nemulțumire și de frustrare în rândul persoanelor private de libertate.

Pe fondul escaladării tensiunilor, comunicarea și cooperarea sunt abandonate atât de persoanele private de libertate, cât și de personalul de penitenciar. Pe de o parte, refuzul cooperării și respectării indicațiilor personalului reprezintă o formă de protest față de însuși

pedeapsa primită, motiv pentru care identificăm în rândul persoanelor private de libertate tendința de a prezenta un nivel scăzut de acceptare a regulilor și măsurilor impuse de conducerea și personalul de penitenciar. Pe de altă parte, invocarea a numeroase pretexte pentru a ieși din rutina zilnică (printre acestea regăsindu-se și solicitările privind accesul la sistemul medical), accentuează lipsa de încredere a personalului, aspect care îngreunează intervenția rapidă și preventivă. Simultan, interesele legitime ale instituției carcerale de a proteja imaginea instituției impune un cadru specific de informare în situațiile în care există suspiciunea că starea de sănătate a persoanelor private de libertate este agravată de expunerea la condiții necorespunzătoare de detenție.

Managementul unor situații de criză. Agenți ai transmisiei virusului

Pentru prevenirea apariției și extinderii cazurilor depistate cu noul Coronavirus, cu scopul de a evita transformarea unității de deținere într-un focar, identificăm trei seturi diferite de măsuri, pentru fiecare grup țintă în parte (care prezintă riscul de a deveni agenți de transmisie a virusului). Menționăm faptul că aplicarea unor măsuri de prevenție contribuie la demersurile instituției de autorități în zonele afectate.

În primul rând, gestionarea fluxurilor de persoane care intră și ies în penitenciar reprezintă un demers necesar, dar în același timp, complex. Pe de o parte, considerăm oportun izolarea, pentru o anumită perioadă de timp, în camere de deținere special amenajate pentru persoanele aflate în carantină sau care sunt transferate de la alte penitenciare (în situații excepționale). De asemenea, propunem amenajarea unor secții speciale pentru persoanele care suferă de boli respiratorii severe sau de alte afecțiuni care le pot pune în pericol sănătatea, simultan cu monitorizarea periodică de către personalul medical a evoluției stării de sănătate. Separarea persoanelor private de libertate, în funcție de starea de sănătate, permite limitarea riscurilor privind apariția, respectiv răspândirea cazurilor de COVID-19. În

viziunea noastră, secțiile special amenajate trebuie dezinfectate periodic. Pe de altă parte, protejarea personalului de penitenciar ar trebui să reprezinte o prioritate, având în vedere contactul permanent cu exteriorul și cu mediul carceral. Dotarea personalului cu echipament adecvat de protecție, împreună cu materialele necesare pentru igiena personală, reprezintă una dintre măsurile care reduc, pe cât posibil, riscul contaminării cu noul Coronavirus.

În al doilea rând, apreciem că este utilă reducerea pe cât posibil a numărului de vizitatori, măsura suspendării vizitelor din partea avocaților și a mediului de suport trebuind să fie compensată cu accesul la convorbiri online, în regim de teleconferință, sau telefonice, gratuite, simultan cu oferirea unor recompense care să înlocuiască ieșirile din penitenciar (permisiile, vizitele în comunitate). Digitalizarea unității de deținere reprezintă o necesitate pentru a reduce fluxul de intrări în penitenciar pentru rezolvarea unor aspecte administrative. De asemenea, regimul pentru activitățile lucrative desfășurate în penitenciar necesită acordarea unor recompense egale pentru activitățile desfășurate în comunitate, pentru a realiza toate activitățile lucrative în penitenciar, doar în condițiile în care persoanele private de libertate nu sunt expuse în locuri supraaglomerare sau în spații care le pot pune în pericol sănătatea.

În al treilea rând, intensificarea demersurilor pentru asigurarea unui nivel minim de igienizare reprezintă o necesitate urgentă, simultan cu asigurarea accesului la consultație medicală. Suplimentarea materialelor necesare pentru igienă și dezinfectare necesită identificarea de surse de finanțare din bugetul propriu al instituției, cu derogare de la normele privind achizițiile publice. Persoanele care prezintă probleme de sănătate (în special, probleme respiratorii acute) trebuie să dispună de tratamentul necesar, precum și de monitorizarea periodică și evaluarea specializată. Extinderea programului privind accesul individual la cabinetul medical, împreună cu suplimentarea stocului necesar pentru asigurarea accesului la actul medical, reprezintă măsuri necesare pentru a asigura premisele unei gestionări

eficiente a riscului de replicare a virusului COVID-19 printre persoanele private de libertate și personalul de penitenciar.

În al patrulea rând, considerăm necesar stabilirea unui plan de reacție rapidă din partea personalului (prezentat inclusiv persoanelor private de libertate), cu aplicare în situațiile în care identifică persoane care prezintă simptome ale noului Coronavirus, respectiv în situațiile în care sunt informate asupra contactului cu persoane depistate pozitiv cu COVID-19. Planul de intervenție rapidă (izolarea și aplicarea tratamentului necesar) trebuie să fie adaptat nevoilor și caracteristicilor specifice realității carcerale.

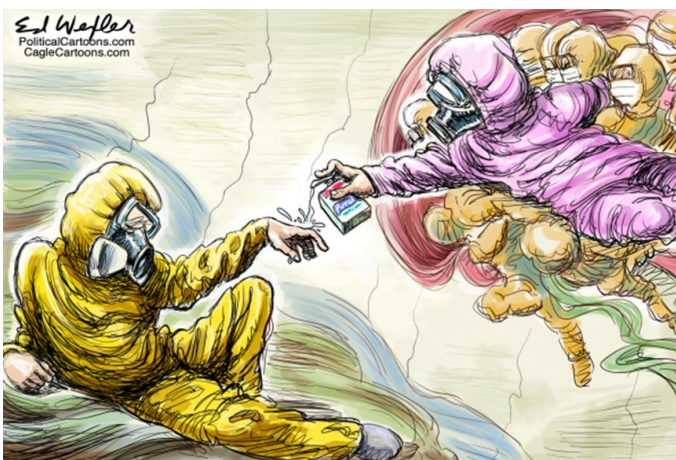

Toilet Paper Lockdown by Marian Kamensky, Austria, 15.03.2020 (Cagle Cartoons)

Reducerea numărului de activități ridică, în schimb, numeroase probleme asupra procesului de (re)integrare, în special în situațiile în care măsura este aplicată pentru o perioadă îndelungată de timp. Reducerea executării pedepselor la funcția coercitivă accentuează problemele specifice privării de libertate, izolarea deplină în condiții necorespunzătoare prezentând un nivel ridicat de afectare a stării de sănătate și a integrității psihice, în special asupra persoanelor care prezintă un nivel mai ridicat de vulnerabilitate. Considerăm că activitățile trebuie mai degrabă să fie axate pe dezvoltarea deprinderilor și cunoștințelor necesare pentru respectarea normelor de igienă și de îngrijire personală. Desigur, este în responsabilitatea fiecărei unități de deținere să gestioneze problema reprezentată de

organizarea în condiții de siguranță a unor astfel de activități, cu participarea unui număr redus de persoane. Din punctul nostru de vedere, informarea prin intermediul unor pliante nu constituie o măsură eficientă dacă avem în vedere nivelul ridicat al analfabetismului (funcțional) pe care îl regăsim, de regulă, în penitenciare.

Măsura pe care o propunem este reprezentată de instituirea unor controale zilnice ale personalului medical în fiecare cameră de deținere, pentru a informa și a verifica starea de sănătate a fiecărei persoane private de libertate, soluție care permite monitorizarea continuă și reducerea timpului de așteptare pentru furnizarea tratamentului necesar, în funcție de evoluția stării de sănătate. Această măsură presupune suplimentarea numărului de personal medical, precum și a programului acestuia, împreună cu asigurarea stocului necesar pentru a pune la dispoziția fiecărei persoane minimul necesar pentru îngrijirea igienei personale. Această măsură trebuie corelată cu suplimentarea stocului de alimente la magazinul penitenciarului și la popota unității, oferind, în același timp, prețuri accesibile pentru produsele de bază. Informarea continuă este importantă pentru a preveni escaladarea tensiunii și apariția protestelor (violente) care ar îngreuna demersurile de prevenire și reducere a riscului apariției de cazuri depistate pozitiv cu COVID-19.

Creation Of Panic by Ed Wexler, PoliticalCartoons.com, 14.03.2020 (Cagle Cartoons)

Bibliografie

United Nations, *Human Rights and Prisons. A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials*, New York și Geneva, United Nations Publication, 2005.

FOUCAULT, Michel, *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Univers, 1999.

TONRY, Michael (ed.), *Penal Reform in Overcrowded Times*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2001.

USEEM, Bert și Anne Morrison PIEHL, *Prison State. The Challenge of Mass Incarceration*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Cambridge University Press, 2008.

European Centre for Disease Prevention and Control: <https://www.ecdc.europa.eu/>;

FTM News: <https://www.freemalaysiatoday.com/>;

Open Democracy: <https://www.opendemocracy.net/>;

știripesurse.ro: <https://www.stiripesurse.ro/>;

The New York Times: <https://www.nytimes.com/>;

USA News: <https://www.usnews.com/>;

World Health Organization: <https://www.who.int>.

NOTE

2. A se vedea World Health Organization, "Coronavirus (COVID-19)", "WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020", "Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). 16-24.02.2020", accesate la 17.03.2020, disponibile la: <https://www.who.int>.

3. A se vedea Matteo Lucchese, "The economic consequences of coronavirus: a major economic and financial crisis", *Open Democracy*, 16.03.2020, accesat la 17.03.2020, disponibil la: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/economic-consequences-coronavirus-major-economic-and-financial-crisis/>.

4. Michel Foucault, *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Univers, 1999, pp. 54-55.

5. European Centre for Disease Prevention and Control, "COVID-19. Situation update worldwide", accesat la 13 martie 2020, disponibil la: <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>

6. Amanda Klonsky, "An Epicenter of the Pandemic Will Be Jails and Prisons, if Inaction Continues", *The New York Times*, 5⁰.47.6464, accesat la 17.03.2020, disponibil la: <https://www.nytimes.com/2020/03/16/opinion/coronavirus-in-jails.html>

7. "Iran to Release 70,000 Prisoners to Prevent Coronavirus Spread", *USA News*, 4³.47.6464, <https://www.usnews.com/news/world-report/articles/2020-03-09/iran-to-release-70-000-prisoners-to-prevent-coronavirus-spread>.

8. "UN calls for Iran to free all prisoners over COVID-19", *FTM News*, 55.47.6464, <https://www.freemalaysiatoday.com/category/world/2020/03/11/un-calls-for-iran-to-free-all-prisoners-over-covid-19/>.

9. Anumite paragrafe se regăsesc în articolul "Educația civică precară și iluzia imunității", publicat pe *știripesurse.ro* la 13 martie 2020, disponibil la: https://www.stiripesurse.ro/educatia-civica-precara-si-iluzia-imunitatii_1440329.html

10. World Health Organization, "Coronavirus (COVID-19)".

11. *Ibidem*.

12. United Nations, *Human Rights and Prisons. A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials*, New York și Geneva, United Nations Publication, 2005.

13. Michael Tonry (ed.), *Penal Reform in Overcrowded Times*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2001, pp. 73-79; Bert Useem și Anne Morrison Piehl, *Prison State. The Challenge of Mass Incarceration*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Cambridge University Press, 2008, p. 3.

Opinie: Impactul pandemiei de COVID-19 asupra apărării

Ciprian - Mircea RĂDULESCU

Apariția și răspândirea fulminantă a COVID-19 a bulversat întreaga lume. Văzut inițial ca un fenomen local la nivelul provinciei Wuhan sau, în cel mai rău caz, la nivelul Chinei, a ajuns ca în mai puțin de două luni să devină o problemă globală.

Viteza cu care virusul se răspândește și nivelul la care acționează a făcut ca, rând pe rând, state care până mai ieri aveau o viață socială și economică normală să fie aproape paralizate și să se concentreze aproape exclusiv pe măsuri de ținere sub control a bolii, împiedicării răspândirii acesteia și pe tratarea celor infectați.

În aceste condiții, toate celelalte activități fie au fost sistate (de exemplu turismul), fie au trecut în plan secundar.

Domeniul apărării este unul din domeniile care este afectat dar care, în același timp, este implicat într-un scenariu care pare desprins dintr-un film SF.

Toate statele afectate de COVID-19, iar în acest moment vedem că pandemia s-a răspândit pe toate continentele, iau măsuri pentru a lupta cât mai eficient cu un inamic pe care, până mai ieri, nu l-au luat în considerare. Forțele armate au fost chemate să participe la acest „război”, iar armele pe care le au la dispoziție sunt multiple. În rândurile care urmează voi încerca o descriere a unora dintre acțiunile militare luate de state în lupta cu noul coronavirus.

Limitarea răspândirii

Metoda cea mai rapidă de răspândire a virusului este contactul social, iar aglomerațiile de oameni reprezintă cea mai agresivă metodă de răspândire.

Exercițiile militare planificate pentru această perioadă reprezentau un astfel de factor de risc. De aceea statele au decis anularea sau reducerea amplitudinii unora dintre ele, astfel:

- exercițiul „Europe Defender 2020” al NATO, planificat în perioada 20 aprilie – 20 mai, a fost

reduc ca amploare, pentru a reduce deplasarea militarilor americani și din alte țări prin Europa, iar unele țări, printre care și România, au decis să nu mai participe;

- exercițiul „Cold Response” planificat de Norvegia în perioada 12 – 18 martie a fost anulat;

- și alte exerciții militare la care erau planificați să participe militari americani au fost fie terminate mai devreme (exercițiul „Juniper Cobra” din Israel), fie anulate (exercițiul „African Lion”).

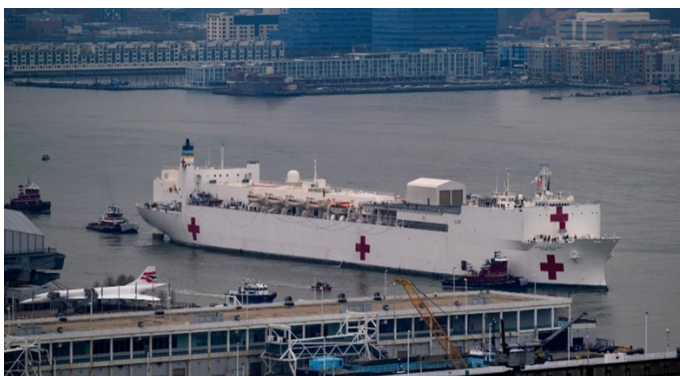
Tot pentru limitarea răspândirii virusului, forțele armate au fost chemate, acolo unde a fost nevoie, să sprijine forțele de ordine pentru a impune restricțiile de circulație stabilite de autoritățile statului.

Combaterea virusului

Forțele armate dispun de capacități care pot fi folosite de autoritățile civile fie pentru tratarea bolnavilor, fie pentru sprijin logistic.

În unele țări, facilități medicale militare au fost puse la dispoziție pentru tratament sau pentru transportul pacienților sau a echipamentelor medicale necesare. Astfel:

- Marina SUA a trimis în portul New York nava-spital USNS Comfort, care dispune de 1.000 de paturi, pentru a putea descongiona spitalele civile, astfel încât acestea să se poată ocupa în special de bolnavii de COVID-19;

<https://www.politico.com/states/new-york/city-hall/story/2020/03/30/usns-comfort-arrives-in-new-york-city-1269589>

- Ministerul apărării din Marea Britanie a activat, pe 18 martie, „Forța de sprijin pentru COVID” prin care pot fi mobilizați până la 20.000 de militari în sprijinul autorităților civile. Una dintre primele măsuri adoptate a fost aceea de a avea elicoptere disponibile pentru evacuările medicale solicitate de autoritățile locale;

MOD Crown Copyright (<https://www.gov.uk/guidance/covid-support-force-the-mods-contribution-to-the-coronavirus-response>)

- Germania a mobilizat la rândul său armata pentru sprijin în lupta împotriva coronavirusului. Printre altele, avioane de transport medical au fost folosite pentru a aduce pacienți infectați cu COVID-19 din Italia și Franța în spitale din Germania;

- în România, Ministerul Apărării Naționale a operaționalizat un spital militar ROL 2 în București și a achiziționat din Olanda un Sistem Modular Mobil de Izolare și Tratament care este instalat la Constanța. În aceste facilități se pot trata pacienții infectați cu COVID-19, cu forme ușoare și moderate;

- NATO, prin intermediul Centrului Euro-Atlantic de Coordonare a Răspunsului în caz de Dezastre (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC)), centralizează solicitările statelor membre și parteneri legate de lupta împotriva COVID-19. România a folosit acest mecanism pentru a accesa capacitățile Alianței de transport strategic în scopul transportării de echipament medical din Coreea de Sud.

De asemenea, forțele aeriene militare sunt folosite pentru repatrierea cetățenilor proprii

sau ai aliaților care au rămas blocați în diverse părți ale lumii și care nu pot reveni în țările lor din cauza anulării zborurilor internaționale.

Industria de apărare

Industria de apărare este și ea afectată de pandemie. Efectele sunt nu doar imediate, dar pot avea impact și asupra capacităților viitoare dacă criza va dura mai mult și vor avea loc disponibilizări de personal calificat.

Pentru a reține forța de muncă, unele companii au decis să își reprofileze temporar producția către aparatura medicală necesară tratamentelor din spitale și care este în cantități insuficiente pentru numărul mare de îmbolnăviri.

Companii mari din SUA, precum Ford și General Electric, au anunțat că vor produce în cooperare ventilatoare mecanice. Și NATO, prin structuri precum Agenția de achiziții și suport (NATO Support and Procurement Agency - NSPA), sprijină sectorul privat din Italia pentru producerea de măști și ventilatoare pentru spitale. În același domeniu al aparatelor de ventilare mecanică s-a implicat și compania israeliană Israel Aerospace Industry (IAI), care și-a transformat în acest scop o linie de producție destinată fabricării de rachete antiaeriene.

În loc de concluzii

În timp ce este afectată de COVID-19 la fel ca și restul societății, apărarea a fost solicitată să sprijine răspunsul la pandemie al celor care, de această dată, sunt în prima linie a luptei - medicii. Prin aceasta, la fel ca și sistemul de ordine publică (poliția, jandarmeria), apărarea se pune în slujba unei cauze nobile - protejarea cetățenilor.

Rolul apărării se diversifică tot mai mult în acest efort general complex al cărui martori și beneficiari suntem, iar după ce bătălia va fi câștigată ne putem aștepta ca apărarea să fie chemată să participe la efortul de refacere a economiei, în principal repornirea și repunerea acesteia pe făgașul normal.

UNIUNEA EUROPEANĂ

Interviu cu Mihnea MOTOC:

„Gradul ridicat de interdependență al lumii globalizate de azi își găsește reflectare în articularea geopolitică a Comisiei”

Într-un context geopolitic instabil, cu tensiuni din ce în ce mai puternice pe arena internațională, procesul de reformare al Uniunii Europene, în context post-Brexit, nu poate neglija modul în care statele membre își propun să se raporteze la dimensiunea securității și apărării.

După un lung serviciu în diplomația românească, în care i s-au încredințat succesiv poziții de secretar de stat pentru integrare euro-atlantică, ambasador în Regatul Țărilor de Jos (1999-2001), Reprezentant Permanent la ONU (2003-2008) și la Uniunea Europeană (2008-2015), ambasador în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (2015), Mihnea Motoc a deținut portofoliul Apărării Naționale în perioada 2015-2017.

În prezent, este director general adjunct al Centrului European de Strategie Politică (EPSC) și consilier special al Președintelui Comisiei Europene pe problemele apărării și securității europene.

În interviul pe care l-a oferit lui Vladimir Adrian Costea, pentru Pulsul Geostrategic, Mihnea Motoc a analizat perspectivele și provocările privind predicția strategică în plan global, pornind de la rolul și obiectivele UE în domeniul apărării și securității europene.

NOTĂ: *Aprecierile exprimate în acest interviu sunt ale intervievatului și nu trebuie văzute ca reflectând necesarmente poziția Comisiei Europene.*

Vladimir-Adrian Costea: Domnule Mihnea Motoc, ne aflăm în perioada identificării și înțelegerii noilor provocări determinate de producerea Brexit-ului. În momentul de față, care sunt principale perspective și provocări privind predicția strategică în plan global a UE în orizont post-Brexit?

Mihnea Motoc: Probabil va mai trece timp până le vom înțelege în deplinătatea lor, în pofida planurilor de contingență la care s-a lucrat extrem de exigent de câțiva ani. Va fi greu să le concepem integral anul acesta, când suntem în tranziție și – cu excepția faptului că Marea Britanie devine țară terță pentru noi – realitatea rămâne „business as usual”, deopotrivă pentru britanici și pentru noi (iar această stare se poate prelungi cu până la alți doi ani). UE se diminuează cu un actor diplomatic, strategic, militar, financiar și tehnologic major, dar acest lucru nu modifică direcția și prioritățile sale globale, cu atât mai mult cu cât relația viitoare va fi un parteneriat strâns și va continua să presupună un grad înalt de aliniere (Marea Britanie nu pleacă din Europa). Dimpotrivă, sunt o serie de zone, precum apărarea europeană, unde UE post-Brexit poate să își definească ambiții noi sau de un nivel mai avansat.

Care sunt principalele obiective și linii de acțiune pe care Comisia și le-a stabilit pentru acest an? În ce măsură producerea Brexit-ului a influențat prioritățile strategice ale Comisiei?

Obiectivele strategice ale Comisiei von der Leyen sunt formulate pentru întinderea legislaturii 2019-2024. Unele, precum *European Green Deal* și pachetul digital, sunt paradigme transformatoare care mobilizează practic toate domeniile de politici; alte direcții cardinale vor fi

consolidarea profilului de actor global, inclusiv prin revitalizarea multilateralismului, o economie în slujba oamenilor, protejarea felului european de viață, revigorarea democrației în Europa. Gradul ridicat de interdependență al lumii globalizate de azi își găsește reflectare în articularea geopolitică a Comisiei, însemnând că temele de politică externă vor fi prezente sistematic pe agenda Colegiului, iar formularea oricărei politici se va face corelat cu contextualizarea sa externă. În acest an, sunt deja străpungeri considerabile în cadrul primelor 100 de zile de mandat la majoritatea acestor șantiere. Nu, nu văd în ce fel conturarea acestei busole strategice a Comisiei este influențată de producerea Brexit.

Articularea viitorului buget multianual al UE prezintă în continuare o miză aparte. Care sunt perspectivele de gestionare a contribuției Regatului Unit la bugetul UE, estimată la 12-14 miliarde de Euro?

Marea Britanie este al doilea contributor net la bugetul UE, iar participarea sa trebuie necesarmente preluată de cei 27. Sunt o serie de state membre care au dificultăți să accepte post-Brexit un volum egal sau mai mare al viitorului buget multianual. În proiectul său, Comisia a venit cu o formulă echilibrată care să permită deopotrivă acoperirea golului creat după Brexit prin contribuții naționale sporite și redistribuiri în cadrul bugetului UE, respectiv alocări financiare adecvate pentru politicile și prioritățile noi, introduse în ultimii ani pe agenda europeană de statele membre și o pondere mai mare pentru acele tipuri de angajament financiar la nivel european, care sunt vitale pentru păstrarea competitivității și relevanței europene în plan global.

Care sunt cele mai sensibile direcții de finanțare a investițiilor în domeniul apărării și securității UE? Unde sunt necesare ajustări ale bugetului și acțiunilor UE?

M-aș referi predilect la investițiile din sfera apărării, unde aș vedea patru dimensiuni în care lucrurile sunt sensibile: prioritizarea finanțării europene, volumul acesteia, aspectele de legalitate și respectiv, de etică asociate acestor finanțări. Când mă refer la sensibilitatea prioritizării investițiilor din domeniul apărării,

am în vedere faptul că selecția trebuie să urmeze direcția strategică avută în vedere pentru relansarea Apărării Europene (într-o formă succintă, consolidarea autonomiei strategice europene); ele trebuie să susțină marii jucători din industria de apărare europeană pentru a rămâne în competiția globală din domeniu și deopotrivă agilele și inovativele IMM-uri din domeniu; state membre cu structuri foarte diferite ale industriilor de apărare; acoperirea deficitelor de capacități curente (inclusiv *enablers* strategici) dar și susținerea dezvoltării capacităților de apărare ale viitorului, care vor presupune trecerea la o generație structural și fundamental diferită de tehnologie, cu posibilități limitate de acces în paradigma tradițională a dezvoltării acestora în cadre strict naționale; susținerea cercetării clasice, dar și în din ce în ce mai mare măsură a celei disruptive șamd.

Pentru a răspunde tuturor acestor obiective diferite, Comisia a inclus în proiectul de buget multi-anual al UE o propunere de finanțare a apărării europene, a mobilității militare și a dimensiunilor relevante din programele de cercetare, într-un quantum adecvat. O reconfigurare a alocării care să depășească anvergura unei ajustări ar putea antrena revizuire semnificative ale nivelului și tipului de ambiție europeană în sfera apărării, sau cel puțin a orizonturilor de implementare a obiectivelor propuse.

În planul juridic, Comisia a fost extrem de receptivă la propunerile de întărire a garanțiilor de conformitate cu dreptul internațional, în raport cu orice program și proiect de finanțare cu bani europeni a cercetării-dezvoltării din apărare. La acest capitol, se cuvin notate și problemele ridicate de complexitatea reglementărilor naționale diferite, din domeniul exportului de specialitate, domeniu în care nu sunt însă aplicabile competențe comunitare.

În fine, îndeosebi legat de dezvoltările generate de aplicațiile inteligenței artificiale în domeniul apărării, sunt extinse asigurări și garanții că desfășurarea capacităților și a tehnologiilor astfel susținute nu se va face în afara controlului uman.

Cum vedeți dumneavoastră modul în care este în acest moment articulată dezbaterea privind multiplele scenarii de reformare a UE? În ce măsură statele membre și-au păstrat energia și dorința de a redefini viitorul construcției europene?

Sunt întrebări foarte pertinente, într-un moment în care dozajul dintre metoda comunitară și abordarea inter-guvernamentală comportă evidente ajustări. Dacă pare într-adevăr că, pentru moment, energiile politice sunt preponderent setate în cadrele naționale, sunt convins că dezbaterea privitoare la modalitățile de sporire a legitimității democratice a instituțiilor europene și la consolidarea guvernantei europene își va urma cursul cu necesitate, sub impulsul a doi factori: existența unui cadru instituțional pentru abordarea acestor chestiuni (Conferința privind viitorul Europei) și ideile generate la nivelul instituțiilor europene (și care figurează proeminent în documentele programatice ale Comisiei von der Leyen); multiplicarea crizelor dar și a provocărilor – în special tehnologice – în plan global, ce vor necesita, toate, răspuns la nivel european.

În ce măsură evoluția conflictelor din Orientul Mijlociu reprezintă un catalizator al redefinirii cooperării pe axa Bruxelles-Washington? Cum se poate implica UE, alături de NATO, în gestionarea situației din Orient?

UE este foarte bine situată pentru a juca un rol major în tabloul conflictual din Orientul Mijlociu: zona este de înaltă prioritate în orice strategie globală s-ar articula la nivel european, fiind vecinătatea sa geografică și istorică; Uniunea are potențial și instrumente pentru a înlesni și media diplomatic negocieri între părți, respectiv capacitatea și disponibilitatea de a oferi asistență post-conflict; poziționarea sa s-a menținut constant principială, centrată pe respectarea dreptului internațional aplicabil și respingerea perspectivei că pot exista și alte soluții în afara celor negociate la conflictele din zonă. Acestea fiind spuse, conflictele din Orientul Mijlociu pun însă, în mod repetat și poate mai mult decât oricare altă temă de politică externă,

UE și statele membre în dificultate atunci când e necesară articularea unei poziții europene comune. De adăugat la această limitare dificultatea mobilizării de resurse militare europene; dacă e adevărat că stingerea durabilă a conflictelor nu se poate niciodată concepe exclusiv în temeiul unei soluții militare, absența componentei militare din panoplia de instrumente cu care se abordează un conflict nu ușurează exercitarea eficientă a rolului de mediator. Este nevoie și de flexibilitate, versatilitate și adaptabilitate sporite, în condițiile în care procese politice începute în zonă – e adevărat, în bună măsură fără evoluții notabile în ultima vreme – sunt abordate prin schimbări majore de direcție. Avem aici o regiune în care o politică externă mai pragmatică și „musculoasă” s-ar cere practică, în care prezența europeană continuă, susținută și multi-direcțională este o necesitate, având în vedere riscul semnificativ de a se ajunge în caz contrar la articularea de soluții fără participare europeană, ori la situația în care poate apărea și trebuie acoperit un vid politic, ca factor de risc direct pentru Europa. În multe dintre aceste situații conflictuale, configurația puterilor zonale sau globale implicate, precum și raporturile dintre acestea, *proxys* și actorii locali, au tendința de a se schimba frecvent. Orientul Mijlociu reflectă într-un grad ridicat schimbările survenite pe plan global în comportamentul geopolitic al principalelor puteri: imprevizibilitate crescută, rivalitate omniprezentă, definiție și manifestare internațională centrată pe interesul propriu. În lumina acestor considerente, da, Orientul Mijlociu are potențialul de a redefini cooperarea și relaționarea dintre actorii globali în general. Relația transatlantică la rândul său traversează o perioadă de adaptare la acest *new normal* al acțiunii în plan global, cu mențiunea, importantă, că ea nu poate fi extrasă din acest motiv din parametrul său fundamental parteneriali și de congruență valorică.

Interviu cu Sergiu Mișcoiu:

„Cutremurul Brexit a fost citit în manieră diferită nu doar de către liderii statelor membre, dar și de către mai-marii Uniunii Europene”

Ieșirea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din Uniunea Europeană și din Euratom reprezintă o provocare majoră pentru statele membre, cu implicații economice, financiare, sociale și politice complexe asupra întregului acquis comunitar.

Sergiu Mișcoiu, profesor universitar la Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca ne oferă o imagine de ansamblu cu privire la perspectivele și provocările privind proiecția identitară a UE în context post-Brexit, în interviul acordat lui Vladimir Adrian Costea, pentru Pulsul Geostrategic.

Vladimir Adrian Costea: Domnule Mișcoiu, retragerea Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord readuce în discuție dezbaterile privind viitorul Uniunii Europene. Care este însă lecția pe care UE o învață de pe urma producerii Brexit-ului?

Sergiu Mișcoiu: Principala lecție e aceea că procesul de integrare europeană nu este linear și

unidirecțional. Dinamica sa ține de determinarea statelor de a participa în continuare la acesta, de măsura angajamentului lor, iar componenta supra-națională este departe de a putea determina în mod real direcțiile pe care le iau statele, dacă acestea sunt conduse de guverne eurosceptice sau euro-indiferente. Până la Brexit, posibilitatea introdusă prin Tratatul de la Nisa ca un stat să se retragă din Uniune era considerată absolut ipotetică și foarte improbabilă. Iată că Brexitul a dovedit că există corpuri politice naționale suverane care decid pentru ele însele. Putem argumenta, desigur, că britanicii au fost manipulați și supuși retoricii populist-naționaliste, însă fapt este că ei s-au pronunțat fără îndoială în favoarea părăsirii UE.

Cum se definește UE în orizont post-Brexit? Avem mai multă sau mai puțină Europă? Sau dimpotrivă, avem o Uniune cu mai multe viteze?

Cutremurul Brexit a fost citit în manieră diferită nu doar de către liderii statelor membre, dar și de către mai-marii Uniunii Europene: pe de o parte, suveraniști precum Viktor Orban, dar și unii pro-europeni, au considerat că este necesar ca UE să se ajusteze în sensul acordării unei mai largi autonomii de decizie statelor membre, tocmai pentru a evita un alt „Exit”. Pe de altă parte, lideri europeni precum Emmanuel Macron au considerat că Brexitul ne îndeamnă la a strânge și mai mult rândurile, la a accentua caracterul supra-național al instituțiilor europene și, de a fapt, la a ne îndrepta înspre o confederație europeană (deși se evită utilizarea acestui concept, tocmai pentru a nu șoca publicul european). Această linie de fractură a determinat un impas în ceea ce privește relansarea proiectului european, iar Comisia Ursulei Von Der Leyen este rezultatul acestui

impas: noua comisie are un program care conciliază aceste viziuni diferite și nu își propune, de exemplu, să lanseze discuții privind un nou tratat european, mai integrator.

UK and European Union by Gatis Sluka, Latvijas Avize, Latvia, 21.11.2018 (Cagle Cartoons)

În ce măsură Brexit-ul întărește sentimentul de solidaritate între statele membre? Care sunt principalele perspective și provocări privind proiecția identitară a UE în context post-Brexit?

Între statele fondatoare ale UE, precum și între statele nordice, Brexitul a generat o resolidarizare prin reafirmarea unității și valorilor comune, susținute, din punct de vedere instituțional de nucleul franco-german: o Europă liberală, dar și socială, deschisă și orientată către fructificarea comună a beneficiilor globalizării. Totuși, țări precum Polonia sau Ungaria și, într-o mai mică măsură Croația, Austria, Cehia sau Slovacia, au înțeles Brexitul ca un mesaj de consolidare a suveranității naționale, coroborat cu (re)afirmarea unei platformei comune central-est-europene: o Europă a națiunilor, care se doresc responsabile și

suverane, înscrisă în tradiția creștină și apărătoare a unor valori mai degrabă „clasice”. Acest clivaj pare greu de depășit întrucât el corespunde, de fapt, unor viziuni și angajamente culturale, ideologice și geo-politice substanțial diferite, ambele afirmate cu tărie de către proponentii lor.

Care sunt scenariile privind definirea unui nou cadru de cooperare între UE și Regatul Unit?

Așa cum arată lucrurile acum, niciunul din cele două scenarii inițiale nu s-a adevărit. Nu am avut de-a face nici cu un Brexit „soft”, atent și consensual negociat și temporizat, dar nici cu un divorț brutal, care să nu lase loc de continuarea menținerii unor înțelegeri comune, de tipul negocierii unei forme de uniune vamală flexibilă. Criza Coronavirus este însă de natură să accentueze îndepărtarea Marii Britanii de Continent, momentul coincizând în mod nefericit cu *timing*-ul planificat inițial pentru clarificarea cadrului de cooperare UK-UE post-Brexit. În consecință, în Marea Britanie câștigă încet teren adepții unei îndepărtări mai pronunțate față de UE, o Uniune preocupată mai mult decât oricând de sprijinirea statelor membre în eforturile de combaterea a epidemiei care face ravagii pe întreg continentul.

Care sunt perspectivele privind extinderea UE în Balcani? Dar în privința aderării Scoției?

O extindere a UE ar trebui să fie decisă în mandatul actualei Comisii, altfel ideea de extindere și dinamica pozitivă a UE ar fi compromise. Din punct de vedere geopolitic, Serbia, care ar fi fost statul cel mai susceptibil de a fi integrat, oscilează între UE, Rusia și China. Macedonia de Nord și Bosnia-Herțegovina se confruntă, în continuare, cu probleme identitare și de stabilitate politico-instituțională. În mod neașteptat, una din codașele tranziției post-comuniste, Albania, pare cea mai aproape de o eventuală integrare. Cât despre Scoția, aceasta are șanse crescute să își ia revanșa față de Marea Britanie și să se rupă de aceasta, cu condiția ca un referendum de secesiune să fie permis de Parlamentul de la Londra, ceea ce deocamdată nu este cazul. Discuția despre o eventuală aderare a unei Scoții eventual-independentă la Uniunea Europeană este, deci, cu atât mai fantezistă astăzi, cu cât agenda publică este ocupată de cea mai mare criză sanitară din istoria recentă a omenirii.

România și Ungaria - doi vecini apropiați geografic

Relațiile româno - ungare între 1918 - 2018

Dr. Alexandru GHIȘĂ¹

Sistemul de tratate de la Versailles, din 1919-1920, de după primul război mondial, înlocuiește statul de tip imperial cu statul național și încheie, practic, un proces derulat pe tot parcursul secolului XIX, de formare a statelor europene moderne. Primul stat care s-a desprins din Imperiul Otoman a fost Grecia, în urma unui îndelungat război ruso-otoman, încheiat prin Pacea de la Adrianopol, la 1829, care recunoaște independența noului stat.² A fost nevoie de 30 de ani pentru ca o nouă formațiune statală să se poată desprinde din același imperiu „bolnav”, statul român. Acesta a apărut în urma unui război intra-european, Războiul Crimeii, încheiat prin Pacea de la Paris, din 1856. În baza prevederilor acestui tratat, puterile europene implicate în conflict – Anglia, Franța, Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic, Prusia și Sardinia, pe de o parte și Imperiul Rusiei, statul învins, pe de altă parte, acceptă ideea unirii Principatelor Moldova și Țara Românească. Astfel, la 24 ianuarie 1859, prin alegerea la Iași și la București a unui singur domnitor, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza, Principatele Unite devin o nouă realitate statală, ceea ce va deveni România modernă, creată ca

urmare a unui interes european la Dunăre și Marea Neagră.³ În criza orientală din 1877-1878, România, condusă acum de principele Carol, din dinastia de Hohenzolern-Sigmaringen, se alătură Rusiei și declară război Imperiului Otoman pentru a-și obține independența, cucerită pe câmpurile de luptă din Bulgaria. Conform prevederilor Tratatului de la Berlin, din 1878, România, Serbia și Muntenegru au devenit state independente, iar Bulgaria principat autonom sub suzeranitatea Imperiului Otoman.⁴

După recunoașterea internațională, România va stabili relații diplomatice cu statele care au recunoscut-o, inclusiv cu Imperiul Austro-Ungar. Acest stat multiethnic, în care două comunități – austriecii și maghiarii și-au arogat statutul de națiuni dominante, era o monarhie bicefală, în frunte cu un monarh, Franz Joseph, „împărat al Austriei și rege al Ungariei”, dar cu două parlamente și două guverne, la Viena și respectiv Budapesta. Prin *Acordul de Compromis* din 1867, se schimbă statutul Ungariei în raporturile cu monarhia, devenind un regat autonom, dar care nu avea armată proprie, nu avea un aparat diplomatic și nici finanțe proprii. Aceste trei compartimente executive sunt considerate afaceri comune, dar rămân la Viena, capitala oficială a statului. Românii din monarhie nu vor recunoaște dualismul și vor proceda la o nouă

1. Istoric și diplomat. Născut la 25 noiembrie 1950, în localitatea Fiea de Jos, județul Cluj. Studii liceale și universitare la Cluj-Napoca. Din 2000, doctor în științe istorice al Universității „Babeș-Bolyai”, cu tema „Începutul relațiilor diplomatice între România și Ungaria, 1918-1921”.

Experiență profesională – cadru didactic, specialitatea istorie-geografie, cercetător principal, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, diplomat – în Centrala Ministerului Afacerilor Externe, cu misiuni de lungă durată la Budapesta (1987-1989), Stockholm (1991-1994) și din nou Budapesta (2000-2005). Între 2006-2013, consilier diplomatic în cadrul Direcției Arhive Diplomatice, iar între 2014-2018, Profesor asociat la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de istorie, Departamentul de relații internaționale și politici de securitate. În prezent, pensionar.

A publicat: *România și Ungaria la început de secol XX*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, cu o ediție în limba engleză, *Romania and Hungary at the beginning of the XX-th Century*, Institutul Cultural Român – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003, participare la volume de documente diplomatice, studii și articole în: *Studia UBB*, *Banatica*, *Dosarele Istoriei*, *Magazin Istoric*, *Transylvanian Review*, etc.

2. Horia C. Matei, Silviu Neguț Ion Nicolae, *Enciclopedia statelor Lumii*, Editura Meronia, București, 2008, p. 268.

3. Alexandru Ghișă, „Chestiunea Dunării” și *Europenitatea României*, în Sorin Liviu Damean, Marusia Cristea, Mihaela Damean, Lucian Dindirică (coord.), *Permanenșele Istoriei. Profesorului Corneliu-Mihail Lungu la 70 de ani*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, p. 168.

4. Daniela Bușă, *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și primul război mondial (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2003, p. 27-30.

organizare a mișcării lor naționale și la o clarificare a obiectivelor lor politice. Pentru ei existența României ca stat devine foarte importantă – vor avea de acum înainte o țară mamă, capabilă să le apere interesele.

În consecință, la 11/23 septembrie 1879, agenția diplomatică română de la Viena este ridicată la rangul de legatie, iar la 2/14 octombrie același an, Ion Bălăceanu remite împăratului Franz Joseph scrisorile de acreditare, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României.⁵ Acest act oficializează recunoașterea României ca subiect distinct de drept internațional de către Austro-Ungaria. La rândul lui, Imperiul Austro-Ungar desemnează la București ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe contele Ladislau Hoyos, care remite domnitorului Carol I scrisorile sale de acreditare la 21 octombrie/2 noiembrie 1879.⁶ Așadar, România a stabilit relații diplomatice cu Austro-Ungaria, care era atunci subiect de drept internațional, nu cu Austria și nici cu Ungaria, care nu existau ca state distincte. Aceste relații au funcționat din 1879 până în august 1916, între 1883-1916, fiind chiar aliați în ceea ce s-a numit Tripla Alianță. Printre obiectivele prioritare ale Regatului României în relația cu Austro-Ungaria s-a aflat în permanență situația românilor din monarhie, estimați la 1910 la peste 3 milioane de locuitori în Transilvania, Banat și Ungaria, dar și în Bucovina.⁷ În momentul în care, în plin război mondial, România ajunge la concluzia că speranțele de 37 de ani de îmbunătățire a situației românilor din monarhie nu s-au confirmat, ba dimpotrivă, în partea administrată de „regatul autonom” ungar au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați la opresiune de către națiunea maghiară dominantă, Guvernul condus de Ion I.C. Brătianu și-a luat libertatea de acțiune, a trecut de partea Antantei și a declarat război Austro-Ungariei.

La 14/27 august 1916, ministrul român la

Viena, Edgar Mavrocordat, s-a prezentat la Palatul Ministerului de Externe din Ballplatz, unde a depus Declarația de război pe care Regatul României o făcea Austro-Ungariei. Este singura declarație de război avansată de România. Ea nu a declarat război și aliaților Austro-Ungariei (Germania, Bulgaria și Imperiul Otoman) deoarece urmărea doar eliberarea provinciilor românești aflate sub stăpânirea monarhiei bicefale. Documentul era expresia revendicărilor naționale, formulate cu toată hotărârea și demnitatea cerute de protocolul internațional, menționând: „Războiul la care participă aproape toată Europa, aduce în atenție problemele grave care afectează dezvoltarea națională și existența însăși a statelor; România, pătrunsă de dorința de a contribui la sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a slăvi interesele sale de rasă, se vede forțată să intre în rândurile celor care sunt mai în măsură să-i asigure realizarea unității sale naționale. Pentru aceste rațiuni ea se consideră din acest moment în stare de război cu Austro-Ungaria”.⁸ Consecința acestei Declarații a fost întreruperea relațiilor diplomatice între România și Austro-Ungaria. Legatia de la Viena și Consulatul General al României de la Budapesta sunt închise. Interesele României la Viena au fost preluate de Ambasada SUA, iar din aprilie 1917 de Legatia Elveției.⁹

Starea de beligeranță intervenită între România și Austro-Ungaria a avut urmări directe în evoluțiile politico-militare din arealul Europei Centrale și mai ales în accentuarea crizei finale a monarhiei bicefale. În primul rând, tratatele încheiate de statele membre ale Antantei – Anglia, Franța și Rusia, cu Italia (26 aprilie 1915) și România (17 august 1916) și promisiunile făcute Serbiei (august 1915) de a primi Bosnia-Herțegovina, Slovenia, Croația și Fiume (Rijeka), pun sub semnul întrebării dănuirea ca stat a Austro-Ungariei, luându-se în considerare chiar dezmembrarea acestuia.¹⁰

5. Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 182.

6. *Ibidem*.

7. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, *Ispititoarea Transilvaniei. Multiperspectivitate și adevăr în istoria unei provincii*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, p. 61

8. Arhiva MAE, *Fond 71/1914 E2*, partea a II-a, vol. 45, f. 2-3 (Traducere după originalul în limba franceză)

9. *Ibidem*, vol. 46, f. 503-506.

10. Gyula Juhász, *Magyarország Külpolitikája 1919-1945*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, p. 10

În al doilea rând, liderii politici ai naționalităților din monarhia dualistă aflați în emigrație obțin sprijinul opiniei publice și al autorităților din statele membre ale Antantei în satisfacerea revendicărilor lor secesioniste. Slovenii, sârbii și croații lansează un program de constituire a unui stat al slavilor de sud, cehii și slovaci acționează pentru crearea unui stat cehoslovac independent. La Paris, Londra, Roma și București sunt recunoscute aspirațiile italienilor și ale românilor de unire a teritoriilor locuite de ei la Italia și respectiv la România.¹¹

Moartea împăratului Franz Joseph la 21 noiembrie 1916 și încercările succesorului său, Carol I, ca împărat al Austriei și Carol al IV-lea ca rege al Ungariei, de a veni în întâmpinarea dorinței de pace a popoarelor din monarhie, nu vor putea opri colapsul imperiului. Evenimentele din 1917 din SUA – lansarea de către președintele Thomas Woodrow Wilson a principiului „pace fără victorie” și din Rusia – răsturnarea țarului Nicolae al II-lea și victoria revoluției bolșevice, îl vor încuraja pe noul împărat.¹² Intenția de a reconstrui statul „imperial și regal” pe baze confederative întâmpină o rezistență înverșunată din partea guvernului de la Budapesta. Cu toate acestea, manifestul împăratului Carol I adresat „popoarelor mele credincioase”, din 16 octombrie 1918 (publicat la 17 octombrie 1918¹³), va declanșa procesul de devoluție a statului imperial. Manifestul imperial a fost receptat pozitiv de naționalitățile din monarhie, altele decât cea maghiară. Liderii politici ai naționalităților au interpretat corect documentul semnat de împărat în sensul devoluției puterii prin descentralizare. Toate comunitățile etnice din imperiu procedează la constituirea de „comitete naționale” care vor prelua prerogativele puterii de la centrul politico-administrativ pentru a le aplica pe teritoriile pe care locuiesc. „Comitetele naționale” vor acționa

pentru constituirea propriilor formațiuni statale și nu vor mai accepta o formulă federală de asociere. Cehii și slovaci, slavii de sud, polonezii și rutenii, italienii și românii vor respinge reforma imperială preconizată și își vor afirma deschis hotărârea de a lupta pentru îndeplinirea integrală a revendicărilor lor naționale, politice și teritoriale.¹⁴ Chiar și la Viena, o sesiune parlamentară organizată în grabă, care se autonumește Adunarea Națională Provizorie, proclamă la 21 octombrie 1918 Austria Germană, ca stat independent.¹⁵ Prin acest demers, austriecii își abandonează propriul lor imperiu înaintea altor popoare pregătite pentru secesiune.

Evenimentele determină autoritățile de la Budapesta să acționeze pentru o separare de Viena, dar prin menținerea și apărarea coroanei habsburgice, devenită simbol al unității ținuturilor „sfintei coroane” ungare. La 25 octombrie 1918, se constituie la Budapesta un nou guvern, condus de Mihály Károlyi, care se va numi „Consiliul Național Ungar” (CNU). Ca denumire și obiective, CNU emană din același manifest imperial menit să reformeze Austro-Ungaria și va servi intereselor națiunii ungare în preluarea prerogativelor statale de la nivel central. În condițiile devoluției structurilor politice și administrative centrale de la Viena, CNU nu mai avea și nu mai putea pretinde autoritate asupra teritoriilor locuite de români, de croați, sârbi și sloveni sau de slovaci.¹⁶

În Transilvania, Partidul Național Român (PNR) condus de Iuliu Maniu, adoptă la Oradea (12 octombrie 1918), o Declarație prin care se contestă dreptul camerelor și guvernului ungar de a mai reprezenta interesele națiunii române din Transilvania și Ungaria. Declarația este citită și susținută în Parlamentul de la Budapesta de Alexandru Vaida-Voevod, la 18 octombrie 1918. Tot la Budapesta, la 31 octombrie 1918, s-a constituit Consiliul Național Român (CNR),

11. Alexandru Ghișa, *România și Ungaria la început de secol XX. Stabilirea relațiilor diplomatice (1918-1921)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 69-70

12. *Ibidem*, p. 71

13. Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, Editura Enciclopedică, București, 1997, vol. II, p. 605.

14. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 77-78.

15. Maria Ormos, *From Padua to the Trianon, 1918-1920*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, p. 44.

16. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 83.

format din 6 reprezentanți ai PNR – Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad - și 6 reprezentanți social-democrați – Tiron Albani, Ioan Fluieraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu. CNR este condus de Ștefan Cicio-Pop, care va muta sediul acestui organism politic la Arad. Deciziile CNR vor fi transmise și prin biserici, cu acordul și sprijinul episcopilor Miron Cristea (ortodox, viitorul patriarh al României) și Iuliu Hossu (unit, viitor cardinal).

După protestul românilor a urmat și protestul slovacilor, cu același mesaj de contestare a dreptului instituțiilor ungare pentru a reprezenta interesele lor naționale. Drept urmare, în acele zile, Mihály Károlyi prezintă în parlament programul Partidului Independenței în problema naționalităților. Conform acestuia, se recunoaște dreptul de secesiune al croaților, cu condiția asigurării accesului Ungariei la mare și păstrarea portului Fiume. Este supus atenției proiectul federalist al lui Oszkár Jászi de constituire a cinci unități statale – Austria, Ungaria, Polonia, Boemia și Iliria (slavii de sud), care să formeze „Statele Unite Dunărene”.¹⁷ În consecință, Mihály Károlyi transmite lui Oszkár Jászi, care deținea portofoliul naționalităților în CNU, să înceapă negocieri cu reprezentanții acestora.

Proiectele avansate la Budapesta omiteau populația românească, destinată să rămână în cadrele unui stat ungar. Pentru a-i convinge, Mihály Károlyi convoacă o delegație de români la locuința sa, fiind prezenți, din partea ungară, Ernő Gárámi și Oszkár Jászi. Delegația română - din care au făcut parte Ștefan Cicio Pop, Aurel Lazăr, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Ioan Erdely și Aurel Vlad – au ridicat problema unei largi autonomii pentru Transilvania, care nu a fost acceptată.¹⁸ Întrucât CNR întâmpina

greutăți în preluarea prerogativelor de „guvernare” asupra teritoriilor locuite de români, la 9 noiembrie 1918 se transmite guvernului ungar o notă prin care se cere transferul „tuturor instituțiilor și organelor de stat politice, administrative, judecătorești, școlare, religioase, financiare și militare” din 23 de comitate și regiuni locuite de români din alte trei comitate. Nota, semnată de Ștefan Cicio Pop, președintele CNR, precizează că se așteaptă un răspuns până la 12 noiembrie 1918, orele 18.00.¹⁹ Documentul este analizat în ședința din 10 noiembrie 1918 a guvernului ungar, care îl interpretează ca fiind un ultimatum. Pentru a se evita o „răscoală românească”, ce ar putea determina „ocuparea țării de către trupele Antantei, poate de cele ale României”, Oszkár Jászi propune începerea negocierilor cu românii. Convorbirile au loc la Arad, în zilele de 13 și 14 noiembrie 1918 și s-au desfășurat după reguli diplomatice între parteneri egali – CNR și CNU, formate pe aceleași criterii pe care au fost înființate „consiliile naționale” ale tuturor naționalităților din imperiul defunct.²⁰ După două zile de convorbiri, ministrul ungar concluzionează că delegația română urmărește „obținerea suveranității statului național român” și califică această opțiune ca „deosebit de gravă”. Oszkár Jászi își exprimă opinia că numai Conferința de pace are menirea de a hotărî problemele statului de drept și propune o înțelegere de tranziție până la întrunirea respectivei conferințe.²¹ La finalul reuniunii, demnitarul ungar constată lipsa de succes a străduințelor sale și îl roagă de Iuliu Maniu să precizeze, în definitiv, ce vor românii, la care acesta i-a răspuns laconic – „Totală despărțire”²². După eșecul convorbirilor română-ungare de la Arad, la 20 noiembrie 1918, CNR a convocat Adunarea Națională la Alba Iulia²³ pentru

17. Jozsef Galántai, *Hungary in the first World War*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, p. 316-317.

18. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 105-105.

19. *1918 la Români – Documentele unirii*, București, 1989, vol. VII, p. 200, doc. 162 – Comitetele menționate sunt: Torontal, Timiș, Caraș-Severin, Arad, Bihor, Satu-Mare, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Solnoc-Dobâca, Sălaj, Cluj, Mureș-Turda, Turda-Arieș, Alba de Jos, Târnava Mică, Târnava Mare, Hunedoara, Sibiu, Brașov, Făgăraș, Trei-Scaune, Odorhei și Ciuc, precum și regiuni din comitetele Bichiș, Cenad și Ugocea.

20. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 109-110.

21. *Ibidem*, 116.

22. *Ibidem*, p. 106-107 și 133-138.

23. *Ibidem*, p. 106-107 și 133-138.

duminică, 1 Decembrie 1918. Alegerea delegaților s-a făcut prin adunări populare. Au fost aleși 1228 de delegați din toate categoriile sociale și profesionale – învățători, preoți, țărani, avocați, militari, studenți etc. Rezoluția de unire a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului a fost citită de Vasile Goldiș și votată în unanimitate, a fost primită cu entuziasm de cei peste 100.000 de români prezenți pe Câmpul lui Horea din Alba Iulia. Astfel, la 1 decembrie 1918, românii din ceea ce a fost Imperiul Austro-Ungar și-au exercitat într-o formă democratică dreptul la autodeterminare, conferind unirii teritoriilor locuite majoritar de ei cu România, durabilitate și legitimitate.²⁴

Sub șocul deciziilor de la Alba Iulia, guvernul de la Budapesta a abordat, la 8 și 18 decembrie 1918, problema formării și apărării Ungariei pur etnice, în arealul teritorial în care maghiarii sunt majoritari.²⁵ Proclamarea statului național ungar, ca stat independent, separat de Austria, însemna implicit denunțarea *Acordului de Compromis din 1867* și a tuturor consecințelor ce decurg din acest act, inclusiv cu privire la Transilvania. Apartenența și viitorul acestui teritoriu au fost decise de populația românească majoritară. Noul stat ungar, în arealul său etnic, nu era însă perceput ca un demers al națiunii ungare. Elitele politice și intelectuale ungare și-au stabilit ca obiectiv național refacerea vechiului regat feudal, ceea ce ei numeau „Ungaria istorică”. Perspectiva și apoi certitudinea pierderii a ceea ce au fost teritoriile „sfintei coroane”, l-au determinat pe „președintele provizoriu al Republicii Ungare”, contele Mihály Károlyi, să joace ultima carte posibilă, cartea roșie bolșevică. La 21 martie 1919, el transferă pașnic puterea „în folosul clasei proletare”, comuniștilor și socialiștilor maghiari. Noul „Consiliu Revoluționar de Guvernământ” instalat la Budapesta în noaptea de 21 spre 22 martie 1919 și preluat practic de Béla Kun, liderul comuniștilor, se pronunță

pentru o „alianță armată și ideologică cu guvernul sovietic din Rusia” și se declară împotriva „imperialismului Antantei”.²⁶ Numai intervenția hotărâtă a Armatei Române, care ocupă Budapesta la 4 august 1919, va răsturna regimul Béla Kun și va salva Europa Centrală de pericolul comunist. După regimul revoluționar comunist, care a instituit „teroarea roșie”, urmează la Budapesta un guvern contrarevoluționar condus de Miklós Horthy, care a instituit, la rândul lui, „teroarea albă”, ca replică radicală de dreapta față de radicalismul de stânga.²⁷ Acesta desființează republica și proclamă „Regatul Ungariei”, condus de el însuși, în calitate de regent.

Din perspectivă istorică, în toamna anului 1918 democrația repurtase o victorie asupra monarhiei bicefale, atât la Viena, cât și la Budapesta. Sistemul de tratate de la Versailles nu va face altceva decât să recunoască *de jure* o situație existentă *de facto* – disoluția Imperiului Austro-Ungar. Acesta este statul „imperial și regal” care s-a destrămat la 1918. Tratatul de pace între Puterile aliate și asociate cu Austria, semnat la 10 septembrie 1919, la Saint Germain-en-Laye, iar de România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor cu trei luni mai târziu, la 10 decembrie 1919, a confirmat desființarea Austro-Ungariei. Prin acest tratat, Austria este recunoscută ca stat republican, independent și suveran, Puterile aliate și asociate anunțând că vor relua relațiile diplomatice cu Republica Austria. Prin tratat, a fost modificată denumirea statului – din Republica Austria Germană în Republica Austria – pentru a evita orice înrudire cu Germania, dar și pentru a sublinia continuitatea Austriei față de jumătatea apuseană a Austro-Ungariei, făcând-o responsabilă pentru războiul mondial.²⁸

În aceeași notă se încheie la 4 iunie 1920, la Trianon, Tratatul de pace cu Ungaria, recunoscută ca stat independent și suveran, dar, în deplină continuitate cu partea răsăriteană a Austro-Ungariei, este și ea făcută responsabilă

24. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, op. cit., p. 77.

25. Alexandru Ghișa, op. cit., p. 120-121.

26. Ibidem, p. 157.

27. Larry L. Watts, *Aliați incompatibili. România, Finlanda, Ungaria și al Treilea Reich*, Editura RAO, 2014, p. 68.

28. Erich Zöllner, op. cit., vol. II, p. 618.

pentru războiul mondial. Tratatul de la Trianon a fost semnat de 23 de state - de o parte Ungaria, iar de cealaltă parte 11 state din Europa, Puterile aliate și asociate, printre care România și cele trei state noi - Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven - și 12 extra-europene: SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, India, Japonia, China, Cuba, Nicaragua, Panama și Siam.²⁹ Tratatul a fost semnat din partea României de Nicolae Titulescu, fost ministru și dr. Ion Cantacuzino, ministru de stat, iar din partea Ungariei, Ágoston Bernárd, ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale și Alfred Drasche-Lázár de Thorda, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar.³⁰

Tratatul de la Trianon nu a fost un tratat între Ungaria și România, ci un tratat între Ungaria și restul lumii. Reglementarea prin el a contenciosului între România și Ungaria este important pentru ambele state, dar ocupă un loc restrâns în ansamblul tratatului.³¹ Tratatul consacră în preambul încetarea existenței Austro-Ungariei și recunoaște, prin art. 73, Ungaria, ca stat independent. Prin urmare, Tratatul de la Trianon este actul de naștere a Ungariei moderne, ca stat independent și suveran, ca subiect distinct de drept internațional. De asemenea, tratatul stipulează că odată cu intrarea în vigoare încetează starea de război și Puterile aliate și asociate pot stabili relații oficiale cu Ungaria. Prin art. 27 au fost fixate frontierele Ungariei cu Austria, cu statul Sârbo-Croato-Sloven, cu Cehoslovacia și cu România. Prin prevederile acestui articol a fost legalizată desprinderea de Austro-Ungaria și nu de Ungaria, a teritoriilor locuite în majoritate de români - Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Art. 29 precizează că frontierele urmau a fi trasate pe teren de Comisii de delimitare, cu deplină putere de a determina liniile cele mai exacte, în funcție de hotarele

administrative și interesele economice locale.³²

Faptul că frontierele Ungariei au fost bine trasate este demonstrat de viabilitatea lor în timp. Astfel, dintre toate statele din centrul Europei, Ungaria se afla într-o poziție singulară prin faptul că la adresa sa nu formulau pretenții teritoriale nici cele două mari puteri din acest areal geopolitic, Germania și Uniunea Sovietică și nici unul din statele vecine - Austria, Cehoslovacia, România sau Iugoslavia. Drept consecință, Ungaria nu a perceput nici o amenințare militară iminentă sau periculoasă la adresa teritoriului ori a suveranității sale.³³

Tratatul de la Trianon a fost ratificat de Parlamentul României la 17 august (Senatul) și 26 august 1920 (Camera Deputaților). Parlamentul Ungariei a ratificat tratatul la 14 noiembrie 1920. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Paris de guvernul român la 4 septembrie 1920, iar de guvernul ungar la 23 martie 1921. Tratatul de pace cu Ungaria a intrat în vigoare la 26 iulie 1921, după ce în prealabil fusese ratificat și de către alte state semnatare.³⁴

În perioada imediat următoare încheierii Tratatului de la Trianon, între România și Ungaria s-au purtat negocieri pentru stabilirea de relații diplomatice și raporturi de bună vecinătate. Chiar la două zile după semnare, la 6 iunie 1920, deci înainte de ratificare și intrarea în vigoare a tratatului, contele Pál Teleki, ministru de externe în guvernul Simonyi-Semadan și din 19 iulie 1920 prim-ministru al Ungariei, concepea stabilirea de relații cu România pe următoarele baze: 1. Restituirea către Ungaria a teritoriilor din jurul frontierei locuite de maghiari și șvabi; 2. Autonomie pentru maghiari, secui și sași în Transilvania; 3. Acord liberal în ce privește dreptul minorităților; 4. Exploatarea minelor din Maramureș de către statul ungar. În schimbul acestor concesi, Pál Teleki ar fi fost dispus să renunțe la o parte din cele 9 miliarde de coroane

29. AMAE, *Fond Tratatate și Convenșii, Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, Protocol și Declarațiuni, din 4 iunie 1920 (Trianon)*, București, Imprimeria Statului, 1920.

30. *Ibidem*.

31. Camil Mureșanu, *În templul lui Janus*, Cartimpex, Cluj-Napoca, 2002, p. 123

32. AMAE, *Fond Tratatate și Convenșii ... Tratatul de la Trianon...*

33. Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 69.

34. Alexandru Ghișa, *op. cit.*, p. 220.

pe care România ar fi fost eventual obligată să le plătească Ungariei cu titlul de despăgubiri.³⁵ Bineînțeles că la București asemenea condiționări teritoriale sau solicitări de autonomie pentru Transilvania ca preț al prieteniei ungare au fost respinse. Necesitatea stabilirii de relații diplomatice era însă recunoscută atât la București, cât și la Budapesta. A fost însă nevoie de intervenția diplomației franceze în ambele capitale pentru a se face primii pași concreți.³⁶

Astfel, Ministerul Afacerilor Străine de la București avansează, la 7 august 1920, propunerea de a instala la Budapesta „un comisar diplomatic” care să fie acreditat apoi ca ministru plenipotențiar. Această misiune este încredințată colonelului Traian Stircea, adjutant regal. În aceeași perioadă, România propune trimiterea la Budapesta a unui delegat însărcinat cu lichidarea chestiunilor legate de aplicarea Tratatului de pace. Cel numit în această calitate este Ioan Lapedatu, secretar al resortului finanțelor în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, condus de Iuliu Maniu.³⁷ Partea ungară răspunde la 26 august 1920 că acceptă primirea celor două persoane și anunță intenția de a desemna o persoană calificată pentru reprezentarea diplomatică a Ungariei la București.³⁸ Traian Stircea a fost numit prin Decret Regal pe post de „trimis extraordinar și ministru plenipotențiar” și va prelua conducerea Legației Române la Budapesta cu data de 21 februarie 1921.³⁹

În același timp, la Budapesta au fost luate măsuri similare pentru înființarea unei Legații ungare în România. Comunicările se fac prin Viena, unde funcționa Legația României și de asemenea, o Legație ungară. Primul nominalizat și acceptat de partea română în octombrie 1920 a fost Szilárd Masirevici, fost diplomat austro-ungar, care va prelua însă conducerea Legației

Ungariei de la Viena.⁴⁰ În aceste condiții, partea ungară a cerut numirea la București a unui însărcinat cu afaceri, în persoana lui András Hory, care avea și calitatea de consilier de legație.⁴¹ Acesta se va instala la București din 15 februarie 1921 și va conduce o echipă formată din Béla Szentirmay, consul general, Emil Szilas, viceconsul și József Takács-Tolvay, observator militar, dar care va funcționa în calitate de consilier, deoarece, conform Tratatului de la Trianon, Ungaria nu avea dreptul să trimită misiuni militare în exterior.⁴² Ca șef al Legației ungare la București, guvernul de la Budapesta îl va desemna pe baronul Iván Rubido-Zichy, care va sosi mai târziu.⁴³

Ambele misiuni diplomatice, atât cea română de la Budapesta, cât și cea ungară de la București aveau ca sarcini prioritare normalizarea raporturilor bilaterale și punerea în aplicare a prevederilor Tratatului de la Trianon. Stabilirea relațiilor diplomatice între România și Ungaria era rezultatul instalării stării de pace intervenită în raporturile bilaterale și o adaptare instituțională la noul statut al Ungariei de subiect distinct de drept internațional. Orientările politicii externe ale celor două țări au fost însă de la început pe poziții diametral opuse – Regatul Ungariei, sub conducerea regentului Miklós Horthy, a adoptat o politică declarată de revizuire a tratatelor de pace încheiate la Paris în anii 1919-1920, în timp ce Regatul României, sub regele Ferdinand, a acționat pentru apărarea *status-quo*-ului teritorial stabilit la Paris și va construi un sistem de alianțe care să servească acestui scop.

Timp de aproape 100 de ani, axa principală a relațiilor între România și Ungaria nu este buna vecinătate, ea gravitează în jurul Tratatului de la Trianon. Dacă în România acest tratat este perceput prin efectele lui pozitive – în primul

35. AMAE, Fond *Conferința Păcii. Paris 1946*, vol. 96, f. 109-110.

36. AMAE, Fond 71/1914, E-2, dosar 45/1916, vol. 65 Austro-Ungaria, f. 15.

37. AMAE, Problema 77, *Dosare personale*, dosar 77/S-63/1920, tg. Nr. 18089 din 07.08.1920.

38. *Ibidem*, tg. Nr. 19825/26.08.1920

39. *Reprezentanțele diplomatice ale României* (în continuare RDR), Editura Politică, București, 1971, p. 163-164.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 165.

42. András Hory, *Bukaresttől Varsóig*, Gondolat, Budapest, 1987, p. 47, nota 23 subsol.

43. *Ibidem*, p. 41-42.

rând recunoașterea actelor unirii de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, în Ungaria, elitele politice și intelectuale îl judecă din perspectiva clauzelor referitoare la frontierele noilor state apărute pe ruinele Imperiului Austro-Ungar. Poziția constantă că prin Tratatul de la Trianon s-a făcut o mare nedreptate Ungariei, exprimată de toate partidele și organizațiile civice și profesionale, indiferent de culoarea politică, a îngreunat mult raporturile acestui stat cu statele vecine și nu numai. Atât la nivelul elitelor, cât și în opinia publică ungară s-au fixat două comandamente considerate a fi de interes național – să condamne Tratatul de la Trianon și să sprijine maghiarii din afara frontierelor.⁴⁴ Aceste două obiective s-au manifestat foarte pronunțat în toată perioada interbelică (1920-1940), cu o acoladă de mai mică intensitate în perioada regimului comunist (1945-1989) și au răbufnit în post-comunism. La 4 iunie 1990, Parlamentul Republicii Ungare a comemorat momentul Trianon printr-un minut de reculegere, iar la 19 iunie 2001, Parlamentul de la Budapesta a motivat Legea statutului maghiarilor din afara frontierelor ca o reparație a pierderilor de la Trianon.⁴⁵ Mai mult, ziua de 4 iunie este considerată ca și „Ziua Națională a Unității Maghiarilor”.⁴⁶ La toate evenimentele cu caracter politic din Ungaria, care sunt însoțite de manifestări stradale, se prezintă și se difuzează o întreagă recuzită „trianonică” revendicativă. La Budapesta se mai caută încă, după 100 de ani, care partid sau grupare politică pot fi făcute responsabile pentru Trianon. Pe drept cuvânt se vorbește azi de un „sindrom Trianon”, prezent în toate sferile societății ungare.⁴⁷

Cel care a declanșat acest „sindrom” a fost amiralul-regent Miklós Horthy, care a instaurat în Ungaria un regim autocratic și parlamentar în același timp, solicitând permanent Parlamentului de la Budapesta prerogative

sporite pentru instituția regentului. În toată perioada interbelică, din 1920 până în 1941, Horthy a condus Ungaria cu puteri și prerogative quasi-regale. Practic, sub mandatul lui de șef al statului ungar s-a semnat și ratificat Tratatul de la Trianon. Teritoriile pierdute de partea ungară a Imperiului Austro-Ungar reprezentau două treimi din fostul regat autonom, cu o populație de 13 milioane de locuitori, dar de o mare diversitate etnică (români, slovaci, sârbi, croați, ruteni, germani, țigani și evrei, inclusiv 3 milioane de etnici maghiari), teritorii și oameni care se vor integra Austriei (Burgenland), Cehoslovaciei (Țara de Sus/Felvidek), României (Transilvania, Banatul românesc, Crișana/Partium, Maramureș) și Iugoslaviei (Banatul sârbesc și Voivodina/Bacska în maghiară). Această pierdere a provocat o profundă nemulțumire a cărei primă consecință a fost ridicarea revizionismului la nivel de obsesie națională.⁴⁸

Astfel, revizuirea sistemului de Tratat de pace de la Versailles a devenit un obiectiv constant al politicii externe ungare. Tânărul aparat diplomatic de la Budapesta adoptase revizionismul ca o prioritate, scop urmărit în relația cu statele care dețin teritorii ce au aparținut regatului feudal ungar, respectiv România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Într-un document elaborat în octombrie 1919 de Miklós Horthy, se sublinia că: „Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că ea este cea mai puternică dintre toate statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme”. El preconiza că „până va sosi momentul potrivit pentru un atac, vor trebui menținute relații pașnice cu România, însă trebuie folosită orice ocazie pentru a o izola diplomatic, iar în Transilvania trebuie să

44. Alexandru Ghișă, *Post-accession identity mutations. A case study: Austria, Hungary, Romania*, în Vasile Pușcaș, Marcela Sălăgean, (coord.), *România și Uniunea Europeană post-Tratatul de la Lisabona*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010, p. 227.

45. *Ibidem*, p. 229-230

46. Declarație făcută de Zsolt Nemeth, secretar de stat în MAE ungar, la 4 iunie 2012, conform <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/trianon-sebet-a-nemzet-kozjogi-egyesitese-gyogyithatja-be>

47. Peter Kende, *A "Trianon-szindroma" és a magyar külpolitika*, („Sindromul Trianon” și politica externă ungară), în revista „Külpolitika”, nr. 3-4, 1995.

48. Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 68.

continue să existe o organizație iredentistă activă”. Referitor la Iugoslavia și Cehoslovacia, în același document se aprecia că „modalitatea satisfacerii pretențiilor teritoriale revizioniste constă în încurajarea tendințelor separatiste ale croaților și ale sudeților și în acțiunea directă armată împotriva statelor respective.⁴⁹ Numai un militar de carieră putea trasa asemenea obiective de politică externă unor diplomați fără experiență.

Pentru realizarea obiectivului, Ungaria avea nevoie de un aliat puternic, adept al revizuirii tratatelor de la Paris și acesta nu putea fi decât Germania. În același timp, Ungaria avea nevoie și de Liga Națiunilor pentru consolidarea statului și mai ales pentru a obține finanțări externe. Cerințele conflictuale ale alinierii, pe de o parte cu un grup de opoziție german revizionist și anti-Ligă și, pe de altă parte cu o Ligă a Națiunilor antirevizionistă, au constituit premisele inițiale ale politicii paralele a Ungariei în relațiile externe. Miklós Horthy lucra în secret pentru o alianță cu Germania în realizarea țelurilor revizioniste, folosind segmentul militar și relațiile personale cu generalii Erich Ludendorff și Hans von Seeckt. De asemenea, prin Ministerul Afacerilor Externe, el a intrat în contacte cu Londra și Washington pentru a convinge Marea Britanie și SUA să accepte că returnarea fostelor teritorii era de dorit și necesară pentru stabilitatea în regiune.⁵⁰ Pe ambele linii se vizează de fapt același obiectiv revizionist, fapt pentru care Miklós Horthy va adopta un regim autoritarist și fascist, de aceeași natură ca cel instaurat de Benito Mussolini în Italia și cu mult înainte de afirmarea lui Adolf Hitler și a nazismului în Germania, lideri cu care va întreține relații mai mult decât cordiale. În cercul de prieteni ai lui Miklós Horthy trebuie trecut și liderul comunist, Iosif Visarionovici Stalin. Posibila consolidare a statului român unitar, care deținea acum Transilvania și

Basarabia, a „împins” Ungaria și URSS să formeze o alianță *de facto* împotriva ei. Amiralul Horthy și regimul său au reușit să realizeze un *gentleman's agreement* cu Stalin vizavi de România. Încă din 1919, Miklós Horthy intenționa să apeleze la sprijinul militar al Moscovei împotriva României, chiar netezind drumul prin numirea, în 1938, ca șef al Statului-Major a unui fost comandant al Armatei Roșii ungare a lui Béla Kun, iar Moscova, în 1941, s-a declarat dispusă să ignore declarația de război a Ungariei dacă participarea sa nu avea să fie „activă”. Mai mult, Viaceslav M. Molotov, Comisar al Poporului pentru Afacerile Externe, a informat guvernul maghiar că „în viitor, Ungaria ar putea conta pe sprijinul sovietic în privința Transilvaniei, în cazul în care rămânea neutră în războiul germano-sovietic”.⁵¹

Poziția și statutul României după primul război mondial s-a schimbat radical. Ca urmare a Marii Uniri din 1918 România a devenit o țară de mărime medie în Europa – cu o suprafață de 295.049 km pătrați și o populație de 14,7 milioane de locuitori în 1919, ajungând la 18.057.028 locuitori în 1930. Românii reprezentau 71,9 % din populație, iar dintre cele aproape 20 minorități, maghiarii aveau o pondere de 7,9 % (1.425.507 locuitori în 1930).⁵² În același timp, România și-a schimbat vecinii. Trei dintre ei – Ungaria, Rusia Sovietică și Bulgaria – aveau revendicări teritoriale și se manifestau ca inamici. Guvernul bolșevic a și notificat la București, din 13/26 ianuarie 1918 că încetează relațiile diplomatice cu România, iar la 5/18 aprilie 1918, Rusia Sovietică a declarat că nu recunoaște actul unirii Basarabiei cu România.⁵³ Câțiva ani mai târziu, ceea ce va deveni Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (URSS) va adopta o poziție de revizuire a sistemului de tratate de la Versailles, deoarece nu a fost invitată la semnarea lor. Poziționată în arealul Europei Centrale extinse, de la Marea

49. Mihai Retegan, În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice, Editura Semne, București, 1997, p.23-24 și Larry L. Watts, Ferește-mă, doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România, Editura RAO, București, 2011, p. 98

50. Larry L. Watts, Aliați incompatibili ..., p. 77-78.

51. *Ibidem*, p. 123.

52. Academia Română (ed.), *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită 1918-1940* (coord. Ioan Scurtu), Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 31-33.

53. *Ibidem*, p. 431.

Baltică la Marea Neagră și Marea Mediterană, între statele ce formau *cordonul sanitar* între Germania și URSS, diplomația română optează pentru realizarea unei alianțe în cinci cu Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven (care va deveni Iugoslavia) și Grecia. Această inițiativă diplomatică a ministrului român al Afacerilor Străine, Take Ionescu, este agreată și sprijinită de Franța și Marea Britanie, puterile garante ale sistemului de tratate de la Versailles.

În consecință, în relația România – Ungaria se deschide o perioadă de interese divergente, valabilă chiar și când ambele state se vor afla în același sistem de alianțe – între anii 1941-1944 din al doilea război mondial, în perioada regimurilor comuniste (1945-1989) și chiar în post-comunism, până azi, când ambele state sunt membre UE și NATO. Într-un asemenea context internațional post-Versailles și la jocul dublu practicat de Ungaria, România este obligată să depășească cadrul bilateral pentru construcții diplomatice în plan multilateral. Primii pași se fac cu Polonia, cu care România încheie o Convenție politică și una militară defensivă (1920-1921), ambele simțind nevoia de a se proteja în fața URSS.⁵⁴ Acordurile polono-române rămân în cadru bilateral deoarece Polonia avea o problemă în litigiu cu Cehoslovacia și nu acceptă să intre într-o alianță multilaterală alături de aceasta.

Prima alianță regională din Europa Centrală se realizează între Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Regatul României, în spiritul pactului Societății Națiunilor și se va numi Mica Înțelegere sau Mica Antantă. Toate cele trei state aveau în vedere apărarea lor în cazul unui atac neprovocat din partea Ungariei, care proceda cu foarte mare greutate la îndeplinirea obligațiilor prevăzute în Tratatul de la Trianon. De asemenea, în calitatea lor de state succesorale ale Austro-Ungariei, toate trei erau interesate să împiedice refacerea acestuia sub sceptrul Habsburgilor. Constituirea Micii Înțelegeri în 1920-1921, a fost urgentată de tentativa de instalare pe tronul Ungariei a lui

Carol de Habsburg, în martie 1921. Mica Antantă a și transmis Ungariei un ultimatum prin care era avertizată că, dacă până la 6 aprilie 1921, ex-regele nu va părăsi teritoriul ungar, se va recurge la mijloace militare pentru a asigura respectarea Tratatului de la Trianon.⁵⁵ O nouă tentativă a lui Carol al IV-lea de Habsburg de a ocupa tronul Ungariei din 21 octombrie/1 noiembrie 1921 este dejucată de atitudinea energică a acestei alianțe tripartite. România a avut în vedere ca prin această alianță să creeze un sistem de coordonare a acțiunilor de politică externă și o uniformizare de organizare militară. Mica Antantă s-a dorit a fi o operă de pace, un instrument de apărare a *status-quo*-ului teritorial stabilit prin sistemul de tratate de la Versailles.

Mica Antantă și acțiunile ei vizavi de Ungaria, care s-au dovedit a fi eficiente, împing această țară spre Germania. Ungaria devine practic un aliat compatibil al Germaniei, ambele având ca obiectiv prioritar în relațiile externe revizuirea sistemului de tratate de la Versailles. Încrederea în Ungaria a început să scadă în vara anului 1938, când Budapesta a invocat lipsa de pregătire pentru demersul german de destrămarea Cehoslovaciei. Numai după ce ministrul Afacerilor Externe, Kalmán Darányi, i-a transmis lui Hitler un mesaj personal de la Horthy, prin care acesta își arăta hotărârea de a părăsi Liga Națiunilor, de a adera la Pactul Anti-Comintern și de a semna o nouă înțelegere pe termen lung, cancelarul german a intervenit și i-a acordat Ungariei sudul Slovaciei, în cadrul primului arbitraj de la Viena (3 noiembrie 1938).⁵⁶ Pe 23 februarie 1939, guvernul ungar a semnat Pactul Anti-Comintern, iar două săptămâni mai târziu, Horthy a primit ordine de la Hitler pentru ocuparea Ruteniei, achiziție teritorială care creștea datoria Ungariei față de Germania. Budapesta răspunde la acest gest cu decizia de retragere a Ungariei din Liga Națiunilor.⁵⁷

La București, diplomația română aprecia Uniunea Sovietică comunistă și Germania nazistă

54. *Ibidem*, 432-436.

55. *Ibidem*, 436-437.

56. Larry L. Watts, *Aliați incompatibili ...*, p. 170

57. *Ibidem*

drept cele mai mari amenințări din Europa. În acest timp, Ungaria a reușit să creeze o alianță timpurie cu Germania nazistă și să ajungă la o înțelegere cu URSS pentru împărțirea României. Pe acest fond, Tratatul de neagresiune germano-sovietic din 23 august 1939, respectiv „Pactul Ribbentrop-Molotov” și Protocolul adițional secret al acestuia, vine să acutizeze mediul politic extrem de complex în care România a fost obligată să opereze. Astfel, în vara anului 1940, România a fost supusă unei presiuni extraordinare din partea a două puteri în plină afirmare politică și militară – Germania nazistă și Uniunea Sovietică comunistă. Ambele state militau împotriva sistemului de tratate de la Versailles și priveau România ca rezultat al acestui sistem. În consecință, România nu era bine văzută nici la Berlin și nici la Moscova. Ambele capitale au încurajat politica revizionistă a Ungariei împotriva României. „Pactul Ribbentrop-Molotov” a fost foarte eficient în cazul Poloniei – atacată la 1 septembrie 1939 de Germania și la 17 septembrie 1939 de Armata Roșie a URSS. Consecința directă a acestei duble agresiuni a fost desființarea Poloniei ca stat prin împărțirea ei între Germania și Uniunea Sovietică.

Precedentul polonez amenința și România. În condițiile în care Germania s-a dovedit loială colaborării cu URSS, Moscova lansează, la 27 iunie 1940, un ultimatum României pentru cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei.⁵⁸ Izolată politic și militar și la sfatul guvernului german de a primi „condițiile rusești fără nici o rezervă”, România acceptă condițiile de evacuare dispuse de Moscova.⁵⁹ Cedarea fără luptă a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța a surprins Budapesta, dar a și încurajat-o să acționeze ofensiv în revendicarea Transilvaniei. În acele momente, atât Ungaria, cât și România se orientează spre Germania, prima pentru a câștiga, cealaltă pentru a se salva.

Astfel, la 1 iulie 1940, România renunță la garanțiile anglo-franceze și după zece zile se retrage din Liga Națiunilor. Răspunsul lui Hitler la aceste demersuri repetă soluția din criza basarabeană: regele Carol al II-lea este sfătuit să înceapă negocieri cu Ungaria și Bulgaria în problema revizuirilor teritoriale și să procedeze la cedarea anumitor teritorii.⁶⁰

În perioada imediat următoare, înalte oficialități de la Budapesta și București se perindă pe la Berlin și Roma pentru a-și susține interesele. Modul în care sunt primite și rezultatele acestor vizite sunt semnificative pentru ceea ce va urma. Primirea la München (9 iulie 1940), de către Hitler, Ribbentrop și Ciano a premierului ungar Pál Teleki și a ministrului de externe, István Csáky, în condițiile în care este refuzată o primire a lui Carol al II-lea la cancelarul Reich-ului, constituie un avertisment pentru România.⁶¹ Urmează vizitele premierului Ioan Gigurtu și a ministrului Afacerilor Străine, Mihail Manoilescu în Germania și Italia. Demnitarii români au fost primiți la Salzburg de Joachim von Ribbentrop și la Berchtesgaden de Adolf Hitler (26 iulie 1940), unde au trebuit să suporte animozitatea liderilor naziști, care au susținut necesitatea îndreptării nedreptăților de la Trianon și Saint-Germain și s-au declarat pentru revizuirea frontierelor. Singura satisfacție a fost aprecierea lui Hitler că nu este de acord cu cererile Ungariei de retrocedare totală a Transilvaniei.⁶² Total neconvincător s-au derulat întrevederile de la Roma (27 iulie 1940) ale premierului român și a ministrului său de externe cu ducele Benito Mussolini și ministrul de externe Galeazzo Ciano. Demnitarii italieni nu și-au permis nici un fel de inițiativă în afara cadrului fixat de partea germană. Concluzia care se poate trage după aceste vizite este una singură, valabilă și pentru Budapesta și pentru București – obligativitatea de a începe negocieri pentru Transilvania.⁶³

58. *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II (1935-1941), Editura Fundației Culturale Române, 2003, București, 2003, doc. 163 p. 324-331

59. *Ibidem*, doc. 164, p. 331-332 și doc. 173, p. 348-349.

60. *Ibidem*, p. 30

61. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memori, iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 105-120

62. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memori, iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 105-120.

63. Alexandru Ghișă, *România între Germania și URSS în anul 1940 – Cedarea Transilvaniei de Nord*, în L. Balogh Béni, Cornel Grad, Sărândi Tamas, Ottmar Trașcă, *Al II-lea Arbitraj de la Viena din 30 august 1940. Antecedente și Consecințe*, Satu Mare Studii și Comunicări XXVII/II Supplimentum, Satu Mare 2011, p. 105-106.

Tratatul româno-ungar s-a derulat la Turnu-Severin în trei runde de convorbiri – în 16, 19 și 24 august 1940.⁶⁴ Cele două guverne au desemnat câte un singur delegat cu depline puteri – din partea română pe Valer Pop, iar din partea ungară András Hory, fiecare delegație având în componență 4 experți. În concepția ungară, România urma să cedeze 2/3 din teritoriul unit cu ea la 1 decembrie 1918 (cca. 68.000 km pătrați, cu 3.900.000 de locuitori, din care 2.200.000 români și 1.200.000 maghiari). Ungaria urma să lase României Banatul și Sudul Transilvaniei. Cu aceste cereri maximaliste eșecul convorbirilor a fost asigurat, fapt pentru care Germania, secondată de Italia, au intervenit ca mediatori. Soluția arbitrajului și noua frontieră româno-ungară au fost hotărâte de Hitler, iar scenariul a fost conceput de Ribbentrop pentru zilele de 29 și 30 august 1940. Convocați la Viena, reprezentanții Ungariei și României au fost puși în fața unei hotărâri deja luate pentru țările lor. Au fost consultați numai șefii misiunilor diplomatice ale Germaniei și Italiei la Budapesta și București. La 29 august 1940, Ungaria răspunde afirmativ la întrebarea dacă acceptă sau nu arbitrajul. România, prin Consiliul de Coroană întrunit la București, comunică acceptul în dimineața zilei de 30 august 1940, la orele 4.20. În aceeași zi, la orele 13.00, România primește, prin schimb de note, din partea Germaniei și Italiei, garanții privind integritatea și inviolabilitatea teritoriului de stat, iar guvernul român a acceptat aceste garanții. La orele 13.30 – 14.00 are loc semnarea deciziei de arbitraj la Palatul Belvedere, fără a se permite o prezentare a poziției celor două părți. În calitate de arbitri au semnat Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, iar în numele părților, română – Mihail Manoilescu și ungară, István Csáky. Valer Pop și Pál Teleki au avut statut de observatori.⁶⁵

În urma celui de-al doilea arbitraj de la Viena (30 august 1940), România a pierdut și Ungaria a câștigat, ceea ce se va numi Transilvania de Nord, respectiv 43.492 km pătrați din teritoriul, parțial sau total, a 14 județe – Bihor, Ciuc, Cluj, Maramureș, Someș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sălaj, Satu Mare, Trei Scaune, Târnava Mare, Târnava Mică, Câmpulung Moldovenesc – cu o populație de peste 2.600.000 de locuitori, din care majoritatea o constituiau românii⁶⁶ (conform hărții anexă la Decizia de Arbitraj⁶⁷).

Opiniile exprimate la Budapesta și la București erau aproape unanime: linia de frontieră trasată era artificială, din punct de vedere economic, geografic, strategic sau al căilor de comunicații, ea fiind considerată illogică.⁶⁸ Pentru opinia publică ungară, al doilea arbitraj de la Viena a fost considerat drept o reparație parțială a nedreptului Tratat de la Trianon. Un argument în acest sens era faptul că două treimi din populația de etnie maghiară din România (cca. 1,1 milioane) s-au întors în cadrul statului ungar, numai că, un număr chiar mai mare de etnici români (cca. 1,2 milioane) au ajuns sub stăpânire ungară. O prezentare a Ungariei, publicată la Budapesta în limba germană, aprecia că „Divizarea Transilvaniei a soluționat, în esență, chestiunea minorității maghiare, creând, în schimb, problema tot atât de gravă a minorității românești din Ungaria”.⁶⁹ Și din acest considerent, guvernul român a apreciat situația de atunci a Transilvaniei ca fiind temporară. Mai mult, deciziile luate la Viena, la 30 august 1940, nu au fost promulgate la București nici de Ion Antonescu, care a preluat conducerea guvernului român (din 5 septembrie 1940) și nici de regele Mihai I, pentru a putea fi considerate ulterior nule și neavenite din punct de vedere juridic. O declarație a lui Hitler la întâlnirea cu Ion Antonescu din 22 noiembrie 1940, la Berlin, cum că „istoria nu se va opri în anul 1940”, l-a

64. AMAE, Fond 71/1939, E.9.XII (Conferința româno-maghiară de la Turnu Severin pentru stabilirea noii frontiere între cele două țări), vol. 218, p. 247-253 (Procesul verbal al ședinței din 16 august 1940), p. 271-276 (Procesul verbal al ședinței din 19 august 1940) și p. 302-315 (Protocolul ședinței din 24 august 1940).

65. Cornel Grad, *op. cit.*, p. 52-53.

66. AMAE, Fond 71/1920-1944. *Transilvania*, vol. 12, f. 42-43.

67. AMAE Fond *Acorduri și Tratatate. Tratatate multilaterale*. Fișa 82 – Arbitrajul de la Viena.

68. Zoltán Szász, *Demersuri internaționale pentru slăbirea cortinei de fier în Transilvania (1940-1943). Intențiile de mediere germano-italiene*, în L. Balogh Béni, Cornel Grad, Sárándi Tamas, *Ottmar Trașcă, Al II-lea Arbitraj de la Viena ...*, p. 157

69. *Ibidem*

încurajat pe demnitarul român să acționeze pentru a redobândi partea cedată a Transilvaniei.⁷⁰ Generalul Antonescu nu avea cum să știe că Hitler a repetat această afirmație și în fața ambasadorului Ungariei la Berlin, dar într-o accepțiune diferită.⁷¹ O asemenea declarație ambiguă, spusă atât demnitarilor români, cât și celor ungari, confirmă pe deplin că Transilvania divizată a devenit un instrument imperativ în mâna lui Hitler, utilizat atât împotriva României, cât și a Ungariei, pentru a lega mai strâns ambele state de al III-lea Reich.

Una din consecințele cele mai grave ale Dictatului de la Viena din vara anului 1940 a fost accelerarea competiției între România și Ungaria pentru a intra în grațiile Germaniei naziste.⁷² În anul 1940 și prima parte a anului 1941, Germania reușise să influențeze semnificativ comportamentul României prin intermediul manipulării competiției cu Ungaria. Interesul în participarea la Campania din Est (împotriva URSS), diferențele mari de efective militare și contribuția minerală (în primul rând petrol) și agricolă, au favorizat România în detrimentul Ungariei.⁷³ În timp ce România avea motive întemeiate pentru a participa la războiul împotriva Uniunii Sovietice – pentru a elibera Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, Ungaria a intrat în acest război numai pentru a-și dovedi loialitatea față de Germania, atât pentru a păstra Transilvania de Nord, cât și pentru a obține, eventual, Transilvania de Sud. Aceasta era puțin probabilă, pentru că la Viena frontierele României au fost garantate de Germania și Italia, iar guvernul român a acceptat aceste garanții. Frontierele Ungariei nu au fost însă garantate, ceea ce face ca Budapesta să privească din nou spre Moscova, marea absență de la arbitrajul decis la Viena. Garanțiile acordate României au deranjat profund Uniunea Sovietică, deoarece i-au limitat drumul spre vest

și sud la linia Prutului și a Dunării.⁷⁴ Supărarea URSS că nu a fost invitată la Viena a fost exprimată de V.M. Molotov șefului reprezentanței diplomatice a Germaniei la Moscova, F. W. von der Schulenburg, la 6 septembrie 1940. Demnitarul sovietic i-a reproșat partenerului său că Germania a dat dovadă de lipsă de loialitate față de angajamentul asumat în 1939, fiind vorba de două state vecine cu Uniunea Sovietică (Ungaria și România) și că acordarea de garanții României este în dezacord cu dorințele și interesele guvernului sovietic, fiind menționată expres Bucovina de Sud, pe care URSS o revendica de la România. Poate că această supărare a conducerii sovietice față de arbitrajul de la Viena privind Transilvania, să-i fi determinat pe Stalin și Molotov să decidă la sfârșitul războiului mondial anularea acestuia.⁷⁵

Starea de competiție în care s-au aflat România și Ungaria, ambele aliate în cadrul Axei, a determinat un comportament diferențiat al celor două state raportat la dezvoltarea pe termen scurt și mediu a relațiilor bilaterale. În următorii 4 ani se va ajunge la o răcire considerabilă a relațiilor între România și Ungaria, ceea ce îl face pe László Nagy, ambasadorul ungar la București, să afirme, în luna mai 1941, că acestea „seamănă mai degrabă cu relațiile dintre Groenlanda și Antarctica”.⁷⁶ Afirmația nu este departe de realitate. Practic, după retragerea armatei și a administrației românești din Transilvania de Nord și ocuparea imediată a teritoriului cedat de către armata ungară, care instalează în regiune o administrație militară, cooperarea economică și culturală intră în blocaj total. Relațiile diplomatice s-au păstrat formal, dar ambele guverne, de la Budapesta și București, așteptau momentul oportun pentru „o răfuială”, fie pe cale pașnică – prin intervenția directă a

70. Cornel Grad, *op. cit.*, p. 137 și nota 55 subsol.

71. Zoltán Szász, *op. cit.*, p. 159

72. L. Balogh Béni, Erdély kérdése a román és a magyar külpolitikában 1940-1944 között, în L. Balogh Béni, Cornel Grad, Sárándi Tamas, Ottmar Trașcă, Al II-lea Arbitraj de la Viena ..., p. 170

73. Larry L. Watts, *Aliași incompatibili* ..., p. 200

74. Alexandru Ghișa, La Transylvanie sous l'Arbitrage : De Hitler à Staline (1940-1947), în Transylvanian Review, vol. XXVI, no. 2, Summer 2017, p. 66.

75. *Ibidem*, p. 67.

76. L. Balogh Béni, *op. cit.*, p. 167.

Germaniei și Italiei – fie printr-un eventual conflict armat.⁷⁷

Ambele state mai sperau într-o reglare de conturi prin pacea de după război. Astfel, la începutul anului 1944, România și Ungaria caută o cale de a ieși din război. Ambele încearcă să obțină din partea Aliatilor – acum Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică – garanții în privința integrității teritoriale și a suveranității lor. În același timp, ambele state căutau să părăsească Axa în mod onorabil, să-și asigure o atitudine „prietenosă” din partea Germaniei, pentru a nu fi stigmatizați ca aliați trădători.

România face primul pas pe 23 august 1944, prin înlăturarea mareșalului Ion Antonescu de către regele Mihai I și trecerea de partea Aliatilor. România a anunțat Germania că iese din război și a acordat trupelor germane 15 zile pentru a se retrage din țară. După ce inițial au acceptat să facă acest lucru, armata germană a bombardat Bucureștiul. Ca răspuns, întreaga armată română, inclusiv ofițerii superiori, a lansat o contraofensivă care s-a soldat cu alungarea forțelor germane din capitală și partea de sud-est a țării, înainte ca trupele sovietice să intre în București. Românii au continuat să lupte de partea Aliatilor împotriva Axei, contribuind cu 25 de divizii, până la sfârșitul războiului, în luna mai 1945.⁷⁸ La 30 august 1944, România rupe relațiile diplomatice cu Ungaria.⁷⁹

Ungaria a anunțat Germania că intenționează să iasă din război la 15 octombrie 1944 și a dat forțelor germane un termen de 15 zile pentru a părăsi țara. Ofițerii superiori din armata ungară, într-un număr copleșitor, s-au poziționat imediat de partea germanilor, iar Miklós Horthy, ca șef al statului, a fost convins să încredințeze conducerea țării unui guvern pro-german.⁸⁰ După aceasta, armata ungară a trecut linia de frontieră în Transilvania, stabilită prin Dictatul

de la Viena, atacând armata română. Din acest moment, în relațiile dintre România și Ungaria intervine starea de război. Armata ungară va lupta alături de forțele germane până în iarna 1944/1945, când trupele sovietice și române intră în Budapesta și vor elibera Ungaria de regimul hothysto-fascist.

Din anul 1944, în timp de război, dar cu o Armată Roșie în plină ofensivă, problematica Transilvaniei este preluată de Moscova, în ideea de a lua sub control atât România, cât și Ungaria, pentru a le scoate din războiul împotriva sa. Rolul pe care l-a avut Adolf Hitler în a folosi Transilvania pentru a ține în șah Bucureștiul și Budapesta, îl va prelua „tovarășul” Iosif Visarionovici Stalin, liderul comunist al Uniunii Sovietice. Acesta se va dovedi chiar mai eficient decât liderul nazist – va reuși performanța de a comuniza atât România, cât și Ungaria, pe care le include în sfera de influență a URSS, ambele state făcând parte, pentru aproape o jumătate de secol, din ceea ce se va numi „lagărul socialist”.

În pregătirea păcii de după război, liderii sovietici dau sarcină „Comisiei Litvinov” (Biroul Păcii, constituit în cadrul Comisariatului pentru Afacerile Externe din guvernul de la Moscova) să răspundă la întrebarea – Ce este Transilvania și cui trebuie să aparțină? În 1944, această comisie a luat în considerare trei soluții:

1. Transilvania de Nord, răpită de la România prin cel de-al doilea Arbitraj de la Viena din 30 august 1940, este restituită României;
2. Transilvania de Nord rămâne în componența Ungariei;
3. Transilvania devine stat independent, sub patronajul URSS.⁸¹

Cea mai susținută variantă era soluția unei Transilvanii independente, în afara oricărei uniuni sau federații, dar propusă de „Comisia Litvinov” ca temporară, până la clarificarea posibilităților de colaborare sinceră a României

77. *Ibidem*

78. Larry L. Watts, *Aliați incompatibili ...*, p. 290

79. Ion Calafeteanu (coord.), *op. cit.*, p. 340

80. Larry L. Watts, *Aliați incompatibili ...*, p. 291

81. Tofic M. Islamov, Po povodu reakții v Rumîinii na kniga "Transilvanskii vopros bengero-rumînskii teritorialnii spor i SSSR, 1940-1946. Dokumenti" (În legătură cu reacția din România la cartea "Chestiunea Transilvaniei: Litigiul teritorial ungaro-român și URSS, 1940-1946. Documente"), în revista Novaia i Noveișia Istoria (Istoria Modernă și Contemporană), nr. 6/2000, p. 166-173 (traducere Vasile Oroian)

sau a Ungariei. Această variantă prezenta avantajul că nu întărea nici România și nici Ungaria, state vecine cu URSS. Numai actul de la 23 august 1944, prin care România trece de partea Aliaților și va lupta împotriva Germaniei naziste și a Ungariei horthyste, îl face pe Stalin să ignore varianta Transilvaniei independente. El revine la o idee mai veche a sa, exprimată în decembrie 1941 la întâlnirea cu delegația engleză condusă de Antony Eden – extinderea României în detrimentul Ungariei, respectiv „revenirea Transilvaniei (sau a celei mai mari părți a ei) la România”.⁸² Cu această formulă, Stalin reușește să țină în gardă Bucureștiul și să dea speranțe Budapestei, până la încheierea tratatelor de pace. „Comisia Litvinov” va enunța și argumentul la opțiunea lui Stalin, cum că Transilvania poate fi atribuită României „în schimbul unei garanții ferme de colaborare strânsă și de lungă durată cu URSS și a renunțării depline la pretențiile ei asupra Basarabiei și Bucovinei”.⁸³

În cadrul tratatelor de pace de după al doilea război mondial, atât România, cât și Ungaria sunt tratate la pachet, ca sateliți ai Germaniei, cu statut de state învinse, intrate în sfera de influență a Uniunii Sovietice cu acordul liber exprimat al Marii Britanii, al Statelor Unite ale Americii și al Franței. Chiar dacă, după întâlnirea de la Moscova între I.V. Stalin și W. Churchill (9-18 octombrie 1945), când se ajunge la un acord „procentual” privind împărțirea sferelor de influență, România va avea situația cea mai grea (URSS urma să dețină 90%, iar Aliații occidentali 10%), comparativ cu Ungaria (50% - 50%), ambele state se vor „bucura” de același tratament. Mai mult, problema Transilvaniei este tranșată în favoarea României, nemaifiind discutată la Conferința de Pace de la Paris din 1947. URSS reușește să impună în Tratatul de Pace cu România, semnat la 10 februarie 1947, ca frontiera sovieto-română să fie cea existentă la 1 ianuarie 1941 (art. 1), după raptul

Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, iar frontiera între România și Ungaria este restabilită așa cum exista la 1 ianuarie 1938, anterioară hotărârilor sentinței de la Viena din 30 august 1940, „declarate nule și neavenite” (art. 2). În textul tratatului se stipulează încetarea stării de război între România și Ungaria (art. 8).⁸⁴ La aceeași dată de 10 februarie 1947, se semnează și Tratatul de Pace cu Ungaria, cu prevederi similare în ce privește frontierele și încetarea stării de război.

După ce la 20 iulie 1945, România încheie o Convenție economică cu Ungaria, iar la 13 aprilie 1946 se semnează primul Acord economic româno-ungar, abia după semnarea tratatelor de pace, respectiv la 5 noiembrie 1947, guvernele de la București și Budapesta decid restabilirea relațiilor diplomatice prin transformarea misiunilor politice în legații.⁸⁵ De asemenea, după câteva schimburi de vizite la nivel de șefi de guverne – dr. Petru Groza la Budapesta (3-5 mai 1947), Lajos Dinnyés la București (23-25 noiembrie 1947) și din nou dr. Petru Groza la Budapesta (22-24 ianuarie 1948) - se ajunge la semnarea unui Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între România și Ungaria. În acest document, părțile își afirmă voința de a realiza o politică de prietenie și de a acționa în comun pe arena internațională, în spiritul Cartei ONU.⁸⁶

Drept consecință a deciziilor puterilor învingătoare în al doilea război global (1 septembrie 1939 – 9 mai 1945), România și Ungaria intră din nou în același sistem de alianță, de data aceasta patronat de URSS, care a impus la București și Budapesta regimuri comuniste. Sub umbrela de securitate a Uniunii Sovietice, România și Ungaria devin două „state surori”, cu regimuri politice „frățești”. Vor intra amândouă în aceeași alianță militară – Tratatul de la Varșovia (începând din 11-14 mai 1955) și vor coopera în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (din 5-8 ianuarie 1949) după

82. Florin Constantiniu, *PCR, Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 55-58

83. *Ibidem*, p. 54

84. AMAE, Fond Tratatate și Convenții, Tratat de Pace cu România, 1947, p. 2

85. Ion Calafeteanu (coord.), *op. cit.*, p. 345,348 și 359

86. AMAE, Fond Tratatate și Convenții, Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între R.P. Română și R.P. Ungară, 1948.

reguli stabilite la Moscova. Practic, ambele state vor fi sub ocupație militară sovietică, România din 1944 până în 1958, iar Ungaria din 1945 până în 1991.

Contrar aparențelor, România și Ungaria vor continua competiția pentru aceeași regiune a Transilvaniei. Chiar dacă aceasta a fost atribuită României, liderul sovietic, I.V. Stalin, își menține rolul de arbitru prin încurajarea Ungariei să solicite concesii teritoriale la frontiere și regim de autonomie pentru maghiarii din afara hotarelor ei. Mai mult, în luna mai 1952, când conducerea comunistă de la București a transmis la Moscova, spre avizare, proiectul pentru noua Constituție, acesta a fost reformulat de Stalin și Molotov, impunând crearea „Regiunii Autonome Maghiare (RAM)”. Astfel, în noua Constituție comunistă a României, art. 19 menționează că RAM cuprindea „zona locuită în bloc compact de populația secuiască maghiară și care are o conducere administrativă independentă, aleasă de locuitorii RAM”.⁸⁷ Această regiune autonomă a fost înființată după model sovietic, pe ideea lui Stalin de soluționare a problemelor acute în relațiile interetnice din fosta URSS. Întrucât Moscova nu recunoștea România ca „stat unitar”, RAM constituia un precedent pentru eventuale alte blocuri etnice compacte, care ar fi dus la federalizarea țării. În condițiile în care Armata Roșie a URSS avea comandamente la Târgu Mureș, Sfântu Gheorghe și Miercurea Ciuc, autorităților locale românești li s-a cerut să părăsească posturile, iar locul funcționarilor români a fost luat de etnici maghiari, numiți de adjunctul ministrului de interne de la București, ungurul János Vincze (Ion Vințe). În fruntea „Miciei Ungarii”, creată de Stalin, a fost numit Lajos Csupor, care a menținut legături cu reprezentanții militari sovietici, cu diplomații ruși și unguri.⁸⁸ Crearea RAM nu a mulțumit Budapesta, dar a stopat pentru o perioadă pretențiile teritoriale la adresa României, cel puțin până la moartea lui Stalin, survenită la 5 martie 1953.

În perioada imediat post-Stalin, în lagărul

socialist a avut loc o tranziție spre destindere, în care atât România, cât și Ungaria, au încercat o re poziționare în relațiile cu Moscova. În cazul Ungariei, conducerea comunistă manifestă preocupare pentru consolidarea internă și pentru a câștiga de partea sa propria opinie publică, traumatizată din nou după război de pierderea teritoriilor abia recuperate prin colaborarea Horthy-Hitler și mai ales de reconfirmarea Tratatului de la Trianon din 1920 prin Tratatul de Pace semnat la Paris, la 10 februarie 1947 cu noii Aliați învingători – URSS, SUA, Anglia și Franța. Din nou Ungaria caută un aliat puternic și acesta nu poate fi altul decât Uniunea Sovietică, în a cărei sferă de influență se afla. Demersul este avantajat de faptul că ungurii se aflau deja la al doilea val de comuniști, de după Republica Sovietică Ungară (1919) instituită de primul val condus de Bela Kun. Noii conducători ai Partidului Comunist Ungar (PCU) – Mátyás Rákosi, Ernő Gerő și Imre Nagy (ultimul a colaborat și cu Bela Kun), obțin avizul Moscovei pentru a manifesta îngrijorări față de soarta comunităților maghiare din Cehoslovacia, Iugoslavia și mai ales din România. Astfel, în septembrie 1954, cuplul Mátyás Rákosi, conducător de partid – Imre Nagy, premier al guvernelor ungar, transmit conducerii de partid și de stat de la București o scrisoare în care califică relațiile bilaterale româno-ungare ca fiind reci și nesatisfăcătoare. Mátyás Rákosi apelează și la Valter Roman, bunul său prieten și coleg din Comintern-ul de la Moscova, față de care este mai direct și ridică problema Transilvaniei.⁸⁹

În epoca post-Stalin, România are însă alte preocupări. Lupta pentru putere în Partidul Muncitoresc Român este tranșată în favoarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, între 1952-1955, va cumula și funcția de șef al guvernului. Când contextul internațional a devenit mai permisiv, chiar fiind în raporturi de subordonare față de Moscova, acesta vorbea de „calea românească de construire a socialismului”.⁹⁰ Când Valter Roman îl informează despre dezbaterele din

87. Larry L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni ...*, p. 180. Constituția comunistă a fost adoptată la 27 septembrie 1952 și publicată în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale, nr.1/septembrie 1952

88. *Ibidem*

89. *Ibidem*, p. 185

90. Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, Editura Machiavelli, București, 2007, p. 308-312.

Ungaria pe problema Transilvaniei, Gheorghe Gheorghiu-Dej optează pentru o linie națională de apărare a integrității teritoriale a României.

Un studiu documentar pe relația Ungaria, întocmit de MAE pentru conducerea de partid de la București în 1959, prezintă manifestările naționaliste din anii 1954-1955, când în fruntea guvernului de la Budapesta se afla Imre Nagy. Sunt analizate articole de presă și cuvântări din campania electorală pentru alegerile din 1954, când se vorbește despre Transilvania ca „bastion dintotdeauna al Ungariei”.⁹¹ Studiul menționează dezbaterile prilejuită în Ungaria de broșura semnată de Dezső Nemes, redactor șef al cotidianului de partid „Népszabadság”, intitulată „Chestiunea patriotismului și fenomenele de dreață”, publicată în 1955 și difuzată într-un tiraj de 15.000 de exemplare. Autorul, ziarist de partid, pune în discuție problema graniței între Ungaria și România, subliniază că Tratatul de la Trianon a fost nedrept și că acesta nu a fost recunoscut de Uniunea Sovietică. Studiul argumentează proliferarea revizionismului în Ungaria în preajma evenimentelor revoluționare din „toamna ungară” a anului 1956 și subliniază că în contactele oficiale, fiecare delegație ungară, în relația cu România, apoi și cu Cehoslovacia, includea printre revendicări „problema frontierelor”.⁹² Dar cel mai mult a deranjat o solicitare a ambasadei ungare la București, ca o hartă a Regiunii Autonome Maghiare să fie inclusă ca anexă la Harta R.P.Ungare, într-un atlas geografic aflat în pregătire la Budapesta. Acest demers diplomatic l-a determinat pe ministrul român al Afacerilor Externe, Simion Bughici, să-și întrebe interlocutorul dacă Ungaria consideră RAM ca parte integrantă a României sau o anexă a Ungariei.⁹³

Aceste atitudini pun în gardă conducerea comunistă de la București, care va gestiona criza ungară conform interesului național al

României. În timpul evenimentelor din Ungaria, când Imre Nagy este readus la conducerea guvernului de către revoluționari, la 23 octombrie 1956, manifestându-se ca exponentul național al comunismului ungar, liderul comunist român, Gheorghe Gheorghiu-Dej, merge în întâmpinarea Moscovei și sprijină demersurile Uniunii Sovietice față de evenimentele de la Budapesta. Manifestând chiar un exces de loialism față de noul lider, Nikita Sergeevici Hrușciiov, liderul român reușește o apropiere de acesta și îi va solicita retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României.⁹⁴ Elocventă, în sensul loialismului față de URSS, este „găzduirea” în România, la Snagov, sub control sovietic, a „grupului Imre Nagy”, după 23 noiembrie 1956, până în aprilie 1957.⁹⁵ Practic, guvernul român a acordat un așa-zis azil politic membrilor guvernului ungar condus de Imre Nagy, arestați la Budapesta de armata sovietică și încartiruiți la Snagov, în România, unde au fost anchetați de instituții specializate din URSS. „Grupul Imre Nagy” a fost returnat în Ungaria, la cererea expresă a părții ungare, unde, la 16 iunie 1958, fostul premier și 3 colaboratori au fost condamnați și executați, iar alți 5 au fost condamnați pe diferite termene. Întreaga operațiune a fost desfășurată cu asentimentul și sub directa supraveghere a lui János Kádár, devenit prim-ministru cu sprijinul URSS, după intervenția masivă a Armatei Roșii.⁹⁶

După evenimentele care au avut loc în Ungaria, între János Kádár și Gheorghe Gheorghiu-Dej se stabilește o relație specială, care se va reflecta și în relațiile bilaterale. De menționat că exact în ziua de 16 iunie 1958, când a avut loc condamnarea și executarea lui Imre Nagy, autoritățile ungare au informat numai trei ambasade „ale țărilor care au fost cele mai apropiate de Ungaria în zilele contrarevoluției”, România figurând alături de China și URSS.⁹⁷

91. AMAE, Fond Ungaria – *Unele aspecte ale politicii revizioniste ale Ungariei față de România*, 1959, f. 98-106

92. *Ibidem*,

93. Larry L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni ...*, p. 187

94. Alexandru Ghișă, *Zece ani de criză est europeană: 1955-1965. De la colapsul ungar la Declarația de independență a României față de Moscova*, în Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2013, vol. 2, p. 327

95. Ileana Ioanid, Nagy Imre. *Însemnări de la Snagov – Corespondență, rapoarte, convorbiri*, Ed. Polirom, Iași, 2004.

96. Alexandru Ghișă, *Zece ani de criză est europeană ...*, p. 329

97. AMAE, Fond Ungaria 1956, Telegrama Ambasadei RPR la Budapesta nr. 127/16 iunie 1958

Între 1958 și 1965 (până la moartea liderului român), între România și Ungaria nu vor mai exista fricțiuni majore, chiar dacă mai apar unele cărți și articole de presă care fac trimiteri la Transilvania. Este perioada în care partea ungară acceptă și contribuie logistic și uneori chiar financiar, prin autorități locale, la amenajarea mormintelor și a monumentelor ostașilor români căzuți în luptele purtate, alături de armata sovietică, pentru eliberarea Ungariei de sub ocupația Germaniei naziste, în ultimele luni ale celui de al doilea război mondial (octombrie 1944 – mai 1945). Vizitele reciproce, la nivelul conducerilor de partid și de stat, efectuate la Budapesta și București, au avut în general rezultate pozitive, dar cu grad mare de sensibilitate în ce privește problematica Transilvaniei și comunitatea maghiară din România, teme care nu s-au reflectat în declarațiile comune post-vizită, care se negociau de fiecare dată, în buna tradiție a statelor socialiste „frățești”. Toate acele sensibilități erau însă atent monitorizate de misiunile diplomatice – a României de la Budapesta și a Ungariei de la București. Un moment semnificativ l-a constituit, în 1959, unificarea universităților „Victor Babeș” și „János Bolyai” din Cluj, văzută de partea ungară ca o desființare a universității cu predare în limba maghiară, chiar dacă noua Universitate „Babeș-Bolyai” este bilingvă. De asemenea, în anul 1960, are loc o restructurare administrativă care afectează Regiunea Autonomă Maghiară, prin transferul a două raioane – Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, la regiunea Brașov. Este prima modificare a unei structuri impuse de Stalin în România pentru a da satisfacție Ungariei. RAM se va numi „Regiunea Mureș Autonomă Maghiară”. La aceste modificări, conducerea de partid și de stat de la Budapesta nu a avut o reacție directă la evenimente, ea fiind angrenată în combaterea naționalismului pe plan intern și consolidarea puterii după evenimentele din 1956.

În relațiile româno-sovietice, după intense negocieri, se procedează la retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României, iar conducerea de partid de la București dă primele semne ale unei relative distanțări de la linia Moscovei. Imediat după finalizarea acțiunii de retragere militară, în august 1958, URSS a realizat că a pierdut principala pârghie de control asupra acestui stat-satelit. Moscova se reorientează la fel de rapid, acționând pentru discreditarea României în relațiile externe. La acest demers, URSS își asociază celelalte state-satelit care îi rămân loiale – Ungaria, Bulgaria, R.D.G. și chiar Cehoslovacia.⁹⁸

Relațiile bune ale României cu Ungaria și chiar cu Iugoslavia lui Tito, deranjează Moscova, care intervine, cum altfel decât propagandistic – la 31 decembrie 1963, liderul de la Kremlin, Nikita Hrușciiov, lansează în presă ideea modificării pașnice a granițelor. Acesta a abordat atât problema separării celor două Germanii, cât și posibilitatea modificării frontierei dintre România și Ungaria.⁹⁹ Demersul nu rămâne singular. Ambasada României la Moscova a informat în ianuarie 1964 despre interesul profesorilor și cercetătorilor sovietici pentru problema Transilvaniei, „o regiune aflată doar temporar sub control românesc” și care, de fapt, „nu aparține României”.¹⁰⁰ Chiar dacă ulterior, Hrușciiov s-a răzgândit, afirmând că „problema modificării granițelor nu ar trebui să fie ridicată între țările socialiste”,¹⁰¹ scânteia a fost aprinsă la București și mai ales la Budapesta. Moscova a ținut să atragă atenția că deține rolul de arbitru în raporturile dintre România și Ungaria și a determinat o relansare a competiției între cele două state. De remarcat că la nivelul CC al PCUS, referentura Ungaria și România din cadrul Secției relații externe, era numită în jargonul funcționarilor de partid „sectorul transilvănean”.¹⁰² Aceasta este o reflecție a importanței pe care fosta URSS o acorda chestiunii Transilvaniei în menținerea sub

98. *Ibidem*, p. 331

99. Mircea Chirițoiu, „Hrușciiov umblă la Cutia Pandorei: Granițele”, în *Magazin Istoric*, nr. 8/august 1999, p. 54-58

100. AMAE, Fond 220 URSS, 1964, Scrisoarea nr. 18/10 ianuarie 1964 – Manifestări negative despre RPR în URSS, p. 2; redată și de Larry L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni ...*, p. 242-243

101. Larry L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni ...*, p. 243

102. O spune Valeri L. Musatov, fost șef de sector Ungaria-România la CC al PCUS, adjunct al Secției Internaționale a CC al PCUS (1984-1991) și ambasador al Rusiei la Budapesta (2000-2005), în *Jurnalul Național*, 10.01.2009, Suplimentul *Scînteia*, p. 1

influența sa atât a Ungariei, cât și a României.

Eliberarea României de sub ocupația militară sovietică din 1958, permite PCR să facă o declarație de independență față de Moscova, în aprilie 1964. Dezbateră pe marginea documentului creează în plan intern un curent de opinie favorabil partidului comunist, iar în plan extern se va vorbi chiar de „primăvara de la București”.¹⁰³ Peste numai un an are loc însă o schimbare de lider – după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducerea PCR este preluată de Nicolae Ceaușescu (23 martie 1965). Raporturile Ceaușescu – Kádár vor fi total diferite, în sens negativ. În Ungaria Ceaușescu este calificat ca naționalist, pe seama lui fiind pusă desființarea Universității maghiare „János Bolyai”, iar nu peste mult timp, în 1968, printr-o reformă administrativă internă care face trecerea de la regiuni și raioane la județe, tot lui i se va imputa desființarea „Regiunii Mureș Autonomă Maghiară”. În acești ani are loc și o re poziționare a relațiilor României și Ungariei față de Moscova. Ambele state rămân cu regimuri comuniste, membre ale Tratatului de la Varșovia și în CAER, dar vor apuca pe drumuri diferite, până la căderea „Zidului Berlinului” în 1989. România lui Ceaușescu se va distanța tot mai mult de linia coordonată de la Moscova, manifestând deschidere în relațiile externe și un regim autoritar în plan intern. Prin comparație, Ungaria lui Kádár, ocupată militar, cu trupe suplimentate după intervenția sovietică la Budapesta, în toamna lui 1956, va merge strâns alături de Moscova în tot ce înseamnă relații externe, iar în plan intern va practica un „comunism cu față umană”, sau „gulyas-comunismul” național ungar.

Dacă Ungaria se racordează rapid la schimbările din „sistemul mondial socialist”, declanșate chiar de Moscova prin politica transparentă de reformare și renunță la János Kádár (1988), aducând la conducere eșalonul doi din partid, România lui Nicolae Ceaușescu se comportă ca o țară blocată în proiect și ajunge total izolată în relațiile externe. La mutațiile de

pe scena politică ungară, România reacționează defensiv. În ultimii ani ai comunismului, Ungaria provoacă România pe aceeași temă a Transilvaniei, iar Budapesta găsește receptivitate la Moscova, care, oficial nu dorește să se implice ca arbitru, dar o încurajează.¹⁰⁴

În acești ani se declanșează în zone diferite din spațiul iugoslav și sovietic, evenimente de natură interetnică cu potențial conflictual: regiunea Kosovo, unde populația albaneză, devenită majoritară, începe o mișcare secesionistă și anti-sârbă; Nagorno-Karabagh, unde se declanșează conflictul între azeri și armeni din cele două republici, atunci sovietice – Azerbaidjan și Armenia; mișcarea de emancipare politică și națională a republicilor baltice – Lituania, Letonia și Estonia, la care se raliază și românii din R.S.S. Moldova. Toate aceste zone conflictuale sunt intens mediatizate și vin în întâmpinarea dorințelor unor instituții ungare interesate de a introduce problema Transilvaniei în această ecuație, pentru a fi internaționalizată. În 1988, când Moscova părea dispusă să acorde un regim sporit de autonomie republicilor baltice, la Budapesta se vehicula ideea de a cere României un regim de autonomie pentru Transilvania, asigurat prin garanții internaționale.¹⁰⁵

Ofensiva ungară împotriva României s-a derulat în anii 1985-1989 pe trei segmente: Cultural-istoric, pentru a demonstra apartenența Transilvaniei la spațiul ungar; „Fenomenul refugiaților”, prin care era atacată administrația de stat și dictatura ceaușistă; Sprijinirea comunității maghiare din România, invocându-se privarea acesteia de drepturi și libertăți.

În plan cultural-istoric, momentul de apogeu l-a avut publicarea în 1986 a lucrării „Istoria Transilvaniei”, în 3 volume, la Editura Academiei Ungare de Științe, coordonată de Bela Köpeczi, ministru al Culturii, în exercițiu, în guvernul comunist ungar. Lucrarea a cunoscut trei tiraje, totalizând 130.000 de exemplare. Ulterior a fost publicată o sinteză a acesteia, într-un singur volum, în limbile engleză, franceză, germană și

103. Alexandru Ghișa, Zece ani de criză est europeană ..., p. 332-333

104. Alexandru Ghișa, Relațiile româno-ungare în ultimii ani ai Războiului Rece, în Laurențiu Constantiniu (ed.), In Memoriam. Acad. Florin Constantiniu – Smerenie. Pasiune. Credință, Editura Enciclopedică, București, 2013, p. 275

105. Ibidem, p. 276.

maghiară, în tiraje corespunzătoare și difuzată în marile biblioteci din toată lumea. Într-un stat comunist, cum era atunci Ungaria, o asemenea lucrare, cu un asemenea tiraj, care se referă la o regiune din componența altui stat, tot cu regim comunist, patronată politic, nu putea să apară fără avizul conducerii de partid și de stat. Reacția românească, la cel mai înalt nivel – al șefului statului, a asigurat lucrării cea mai bună popularizare în plan extern.¹⁰⁶

Problema refugiaților, respectiv emigrarea din România în Ungaria, în majoritatea cazurilor ilegală, a unor cetățeni români – etnici maghiari, dar și români, a afectat sensibil și chiar a inflamat relația bilaterală. Procesul a devenit un fenomen în 1988-1989, stimulat și internaționalizat de autoritățile ungare, care au obținut sprijin și finanțare din partea Comitetului ONU pentru Refugiați. Propagandistic s-a apelat la donații și ajutoare individuale sau ale unor organizații umanitare. Fenomenul a fost întreținut de o măsură administrativă a autorităților ungare – liberalizarea accesului la pașaport și a călătoriilor în străinătate prin desființarea vizei interne, de ieșire din țară, cu data de 1 ianuarie 1988. Drept urmare, foarte mulți cetățeni ungari, în primul rând specialiști cu înaltă calificare, au plecat din țară și nu s-au mai întors. Locurile rămase libere, în școli și universități, spitale, fabrici și centre de cercetare, au fost ocupate de specialiști din România, etnici maghiari, care s-au integrat perfect în societatea ungară. În acest caz este vorba de o emigrație economică și mai puțin politică.¹⁰⁷ România va face acest pas, de liberalizare a pașapoartelor, doi ani mai târziu, la 31 decembrie 1989.

Problema minorității maghiare din România s-a aflat permanent pe agenda relațiilor bilaterale româno-ungare. Utilizarea unilaterală și agresivă a acestei probleme, care a deteriorat mult raporturile româno-ungare, era parte a unui amplu proiect propagandistic comun, ungaro-sovietic, îndreptat împotriva României și orchestrat cu profesionalism. În cadrul acestui

proiect, Ungaria promova în rândul opiniei publice, interne și internaționale, transferul de suveranitate asupra Transilvaniei (sau a unei părți a acesteia) de sub autoritatea României. Coordonatorul ungar al acestui program de propagandă, pe tot parcursul anilor '80, era Mátyás Szűrös, șeful secției de relații externe al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU), pregătit și instruit în URSS, colaborator fidel al lui János Kádár și fost ambasador al Ungariei la Moscova (1978-1982).¹⁰⁸

În problematica minorităților, Budapesta a adoptat principiul drepturilor colective pentru minoritățile naționale, care devine un instrument al politicii ei revizioniste. Bucureștiul s-a menținut pe principiul drepturilor individuale, al persoanelor aparținând minorităților naționale. În condițiile respective, statul român nu a intervenit de loc pentru protecția românilor din Ungaria, tocmai pentru a nu alimenta sau justifica în nici un fel solicitările statului ungar. Cu toate acestea, instituții centrale, personalități politice și culturale, organizații și asociații profesionale din Ungaria, cereau drepturi și libertăți pentru comunitatea maghiară din România, ca și cum aceasta ar fi fost amenințată cu dispariția. În condițiile reclamate, elitele intelectuale maghiare din România erau de același nivel de pregătire cu cele din Ungaria, aveau scriitori și artiști integrați perfect în cultura ungară, vorbeau o limbă maghiară literară, iar mulți oameni simpli nici nu cunoșteau limba română. Medicii, inginerii, profesorii și alți specialiști cu înaltă calificare din comunitatea maghiară din România, educați și instruiți în această țară comunistă, care au plecat în țara lor mamă pentru a lua locul celor emigrați în vest, nu numai că s-au acomodat rapid la noile lor locuri de muncă, dar au făcut ca Ungaria să nu cunoască lipsa de brain-drain în anii care au urmat căderii comunismului. La valurile de propagandă antiromânească din Ungaria, programul de sistematizare a satelor din România a fost exploatat la cote majore. Acesta a

106. *Ibidem*, p. 276-277.

107. *Ibidem*, p. 277-278

108. Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, Editura RAO, București, 2013, p. 394, 424 și 674

fost prezentat de mass-media ungară ca o politică de distrugere a localităților maghiare și germane din Transilvania. S-a creat pe această temă, în Ungaria și în state europene occidentale, o adevărată psihoză împotriva regimului de la București, în condițiile în care nici un sat german sau maghiar din România nu a fost atins.¹⁰⁹

Atmosfera tensionată din relațiile bilaterale româno-ungare a determinat autoritățile române să desființeze Consulatul General al R.P. Ungare de la Cluj-Napoca (iulie 1988), iar la nivelul CC al PCR s-a luat în calcul inclusiv oportunitatea funcționării Ambasadei RSR de la Budapesta. În aceste condiții, s-a impus cu necesitate o întâlnire la cel mai înalt nivel. Inițiativa a aparținut șefului statului român de atunci, Nicolae Ceaușescu. Partea ungară, prin Károly Grosz, ca secretar general al PMSU și prim-ministru al guvernului, a răspuns pozitiv. Întâlnirea a avut loc la Arad, la 28 august 1988 și a fost de natură să detensioneze, pentru moment, situația din raporturile bilaterale.

După numai un an, în 1989, marile schimbări geopolitice determinate de căderea comunismului în hinterlandul european al URSS, urmate în 1991 de dezmembrarea și dispariția conglomeratului sovietic, au afectat direct România și Ungaria. Chiar dacă la București sau Budapesta se mai discută dacă a fost sau nu revoluție în decembrie 1989, schimbările produse în cele două state justifică termenul. A fost răsturnat un sistem politic totalitar, polarizat ideologic, bazat pe o economie închisă, centralizată și controlată de stat, înlocuit cu o democrație, bazată pe mai multe partide politice, iar în plan economic s-a trecut la o piață liberă, deschisă comerțului internațional. În același timp, ambele state transformate în democrații, au revenit la simbolistica națională și naționalistă anterioară celui de-al doilea război mondial.

Ungaria a reușit în 1988-1989 o desprindere pașnică din comunism. Experiența evenimentelor violente din 1956 a făcut ca, după

32-33 de ani, comuniștii-reformiști să se așeze la aceeași masă cu opoziția democratică și să stabilească împreună noua construcție instituțională. Orientarea spre Vest și procesul de integrare euro-atlantică a fost marcat de dezbateri privind noul statut al Ungariei în Europa și preservarea identității naționale. Faptul că Ungaria și-a schimbat vecinii – cu excepția Austriei la vest și a României la est, vecinii din nord, Slovacia și Ucraina, respectiv din sud, Slovenia, Croația, Serbia, sunt state noi, a determinat Budapesta să se cramponeze pe o direcție de acțiune politică „pentru un trecut mai bun”. Ca să te afirmi în elita politică, indiferent de orientare – de la dreapta la stânga, trebuie să răspunzi la două comandamente considerate de interes național – să condamni Tratatul de la Trianon și să sprijini maghiarii din afara frontierelor Ungariei.¹¹⁰ PMSU se metamorfozează în Partidul Socialist Ungar (PSU) și adoptă noile comandamente naționale. Omniprezentul Mátyás Szűrös se instalează la conducerea Parlamentului și asigură alternanța la guvernare. În 1990 se formează un guvern al Forumului Democrat Ungar, condus de József Antall. Premierul moare în timpul mandatului, iar partidul, FDU, dispare din viața politică ungară după încheierea mandatului. Din 1994, conducerea guvernului este preluată de socialiști, conduși de Gyula Horn, din echipa lui Mátyás Szűrös.

În România desprinderea de comunism a fost violentă, dar bine regizată și transmisă în direct pe postul național de televiziune. Chiar dacă schimbarea politică a fost cea mai virulent anticomunistă, soldată cu desființarea Partidului Comunist, la vremuri noi a venit eșalonul doi din același partid. La București, durata în timp a construcției și consolidării instituțiilor democratice a fost mai lungă, timp de 6 ani având același președinte. Ion Iliescu. Alternanța la guvernare se va produce abia în 1996, când partidele „istorice” – PNL și PNȚCD, au format împreună Convenția Democratică.¹¹¹

109. Alexandru Ghișa, Relațiile româno-ungare în ultimii ani ai Războiului Rece... , p. 278-279.

110. Alexandru Ghișa, Post-accession identity mutations. A case study: Austria, Hungary, Romania, în Vasile Pușcaș, Marcela Sălăgean (coord.) România și Uniunea Europeană post-Tratatul de la Lisabona, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010, p. 226-227.

111. *Ibidem*, p. 230

Naționalismul în România s-a atenuat treptat după 1990. Momentul interetnic româno-maghiar, declanșat la 19 martie 1990 la Târgu Mureș, capabil să dezvolte o stare conflictuală generalizată în Transilvania, a fost depășit în timp foarte scurt de majoritatea românească, dar s-a menținut pe mai lungă durată în discursul politic al liderilor structurilor organizatorice ale minorității maghiare din România, dar și în discursul eșichierului politic de centru-dreapta din Ungaria. Accederea la guvernare, în România, a partidului etnic al maghiarilor – UDMR, a limitat puterea discursului naționalist românesc și a îndepărtat temerile privind secesionismul maghiar.

Orientarea spre NATO și integrarea în UE au fost stabilite ca obiective prioritare atât la București, cât și la Budapesta. Pentru aceasta era însă nevoie ca cele două capitale să demonstreze Europei că între România și Ungaria nu mai există animozități, că își recunosc reciproc frontierele și că au relații politico-diplomatice normale. După negocieri „grăbite” între guvernul PSD condus de Nicolae Văcăroiu și guvernul socialist ungar condus de Gyula Horn (fost ministru de externe în ultimul guvern comunist condus de Miklos Nemeth), s-a semnat la Timișoara, la 16 septembrie 1996, *Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară*.¹¹²

Tratatul româno-ungar din 1996 s-a încheiat în condiții de pace, destindere și cooperare. Cu toate acestea, el prezintă câteva carențe prin modul de abordare a evoluțiilor în relația dintre cele două state. Astfel, în tratat problema frontierelor este superficial tratată, menționându-se doar faptul că se va respecta „inviolabilitatea frontierelor”, dar fără a se menționa care sunt acestea sau prin ce act au fost stabilite. În document se evită a se face trimitere la tratatul de bază, cel mai important în

această chestiune – Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920.¹¹³ În schimb, documentul tratează cu supra de măsură regimul minorităților naționale, e adevărat că sunt numai două articole, dar unul se întinde pe două pagini și are numeroase anexe. În Lista documentelor anexă se face mențiunea că *Recomandarea 7867 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei* „nu se referă la drepturi colective”. Chiar dacă se face această subliniere, eroarea constă în faptul că *Recomandării 1201*, care este un document politic, i se dă forță juridică prin simpla includere a acesteia într-un document juridic.¹¹⁴ Practic, în materie de minorități se acordă un regim de favoare comunității maghiare din România, care nu este comparabil cu cel primit de comunitatea română din Ungaria. Probabil negociatorii, români și unguri deopotrivă, au avut în vedere că în România trăiesc 1.434.377 etnici maghiari, iar în Ungaria mai există 7.995 de etnici români (date din 2002, la 6 ani după semnare), fără să țină cont de faptul că și în 1996, ca și azi, în 2018, toate minoritățile din Europa trebuie să se bucure de aceleași drepturi, indiferent de numărul lor. Aceasta în timp ce maghiarii din România sunt prezenți în număr mare în Parlamentul de la București, participă sau sunt asociați la guvernare, iar în Ungaria, nu numai românii, dar nici una din cele 13 „minorități naționale și etnice” nu sunt reprezentate în Parlamentul de la Budapesta.¹¹⁵ Din 1918, până azi, 2018, de timp de 100 de ani, în Ungaria nu se manifestă voința politică de a mai accepta minoritățile în Parlamentul de la Budapesta. Explicația constă în faptul că micul grup al minorităților – români, slovaci, sârbo-croați etc., care au fost prezenți în octombrie-noiembrie 1918 în Parlamentul de la Budapesta sunt și azi considerați vinovați de destrămarea a ceea ce a fost „regatul autonom ungar” din defunctul Imperiu Austro-Ungar.

112. Fiind un tratat aflat în vigoare, se păstrează la MAE, în arhiva proprie a Direcției Generale Juridice și Tratatate, dar poate fi consultat în *Monitorul Oficial*, nr. 250/1996.

113. Ion M. Anghel, *Tratatul de înțelegere, colaborare și bună vecinătate dintre România și Republica Ungară (neajunsuri și învățăminte)*, în Ion M. Anghel, Lucian Petrescu, Valeriu Tudor (coord.), *Pagini din Diplomația României – "semper fidelis patriae"*, vol. III, Editura Junimea, Iași, 2011, p.135.

114. *Ibidem*, p. 134 și 139.

115. Alexandru Ghișă, *Maghiarii din România – Românii din Ungaria în secolul XX. O analiză comparativă*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. IV, Techno Media, Sibiu, 2009, p. 66-67 și 78

În consecință, *Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară* a fost și este un acord formal, care a permis Ungariei și României să acceadă în structurile euro-atlantice. Ungaria a intrat în NATO la 12 martie 1999, iar la 1 mai 2004 a devenit membru al Uniunii Europene.¹¹⁶

România devine membru cu drepturi depline al NATO la 29 martie 2004, iar de la 1 ianuarie 2007 este membru al Uniunii Europene.¹¹⁷

Acum, la început de secol XXI, România și Ungaria sunt din nou în același sistem de alianță.

Sensibilitățile legate de Transilvania și de minorități mai persistă încă în relația bilaterală, dar nu atât de acute ca în secolul XX. Atâta timp cât nici un alt stat nu-și mai arogă rolul de arbitru în relațiile dintre România și Ungaria, liniștea în Carpați și în Bazinul Dunării este asigurată.

NOTĂ: Studiul a fost publicat în Ion M. Anghel (coord.), „Politica externă și diplomația României pe parcursul unui secol de la înfăptuirea României Mari”, Editura Academiei Române, 2018, vol. II, pag. 303-334

Anunțuri - Publicitate

Anunțuri și publicitate în cadrul buletinului pot fi inserate în spațiul disponibil sau pe pagină/pagini separate.

Pentru detalii și condiții vă rugăm să ne contactați la office@pulsulgeostrategic.ro.

116. Horia C. Matei, Silviu Neguț Ion Nicolae, *Enciclopedia statelor Lumii* ..., p. 681.

117. *Ibidem*, p. 536

BALCANII DE VEST

China nu înlocuiește Occidentul în Serbia

Jelena MILIĆ¹

Serbia nu înlocuiește Occidentul ca partener principal și orice volum de asistență chinezească în combaterea coronavirusului nu va schimba aceasta.

Pus față în față cu provocarea înspăimântătoare a crizei coronavirusului, guvernul sârb a solicitat ajutorul Chinei, pentru a combate pandemia, într-o manieră foarte publică. Pentru autoritățile de la Belgrad, COVID-19, afecțiunea cauzată de noul coronavirus are potențialul de a pune mai multe probleme decât în alte state. Serbia are una dintre cele mai îmbătrânite populații din lume și sute de mii de cetățeni trăiesc și muncesc în statele europene care au fost cel mai mult afectate de pandemie. Peste 400.000 de sârbi s-au reîntors deja în Serbia din aceste state europene și, cu siguranță, mulți dintre aceștia sunt purtători de coronavirus.

Oameni fluturând steagurile chinez și sârb în timpul unui concert în sprijinul efortului Chinei de combatere a coronavirusului. Belgrad, Fortăreața Kalemegdan, Serbia 22.02.2020. Sursa: AP, fotografie: Darko Vojinovic

Guvernul sârb a apăsă repede butonul de panică. Dat fiind că se confruntau cu aceleași dificultăți în același timp, partenerii săi europeni și americani nu erau în măsură să asigure Serbiei ajutorul concret și imediat de care avea nevoie. Dar China putea. Și, într-adevăr, ca răspuns la solicitările Serbiei, China a furnizat echipamentele medicale atât de necesare, inclusiv ventilatoare, măști și altele, precum și o echipă de experți din Wuhan, locul în care a apărut pentru prima dată coronavirusul.

Apelul public al Belgradului față de Beijing pentru sprijinul împotriva COVID-19 și consecințele gratitudinii sale nu trebuie, totuși, exagerate. Relația de cooperare dintre Serbia și China din ultimii ani se datorează, în parte ce puțin, disputei pe tema Kosovo. Belgradul apreciază și caută să-și extindă relațiile cu toate țările care nu au recunoscut declarația unilaterală de independență a Kosovo. China este unul dintre aceste țări și, în calitate de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU, are o influență considerabilă prin asigurarea faptului că provinciei Kosovo nu i se acordă calitatea de membru al ONU până când Belgradul nu va putea să ajungă la o soluție de compromis cu Priștina.

La fel ca și Italia, Austria și celelalte state membre UE și NATO din estul acestora, Serbia face parte din inițiativa *One Belt One Road* a Chinei. În timp ce chinezii sunt activi în Serbia din punct de vedere economic, investițiile lor sunt în realitate mai mult împrumuturi și rămân concentrate în jurul a mai multor proiecte specifice. Din 2,2 miliarde USD care au intrat în Serbia din China, aproape două treimi sunt

1. Jelena Milić este director al Centrului pentru studii Euro-Atlantice din Belgrad, Serbia și unul dintre cei mai influenți analiști politici din Serbia și Balcanii de Vest.

Principalele domenii de expertiză și interes sunt: relațiile transatlantice; politica externă a SUA; NATO; afaceri ale UE, NATO, politicile UE și ale statelor membre față de Europa de Sud-Est și Rusia; politicile de securitate și de afaceri externe ale Serbiei cu accent pe relațiile cu NATO; influența Rusiei în Balcanii de Vest și în Europa; reforma sectorului de justiție și securitate trans-naționale; social-liberalismul contemporan; deficitul democratic al multiculturalismului.

Este licențiată în ingineria managementului securității la Universitatea "Union-Nikola Tesla" din Belgrad. În prezent își finalizează teza de masterat referitoare la sistemul NATO de management al crizelor și politicile și structurile de planificare în situații de urgență.

împrumuturi și doar o pătrime (561 de milioane USD) reprezintă investiții concrete. Comparați aceste cifre cu investițiile chineze din Marea Britanie, care numai în 2019 au fost de 8,8 miliarde USD. În Serbia, investițiile chineze includ o uzină siderurgică în Smederevo și bazinul minier și turnătoria din Bor (RTB Bor). Uzina siderurgică din Smederevo a fost deținută și operată de către US Steel, până în 2012, când compania americană a vândut-o înapoi statului sârb cu un dolar.

Nedorind ca cel mai mare angajator din Smederevo să intre în colaps, dar nevrând să subvenționeze uzina siderurgică pe termen nelimitat, guvernul nu a găsit niciun cumpărător – până când compania chineză HeSteel a intervenit și a achiziționat uzina în 2016, pentru suma de 56,1 milioane USD, promițând să nu disponibilizeze angajații. La fel s-a întâmplat și cu RTB Bor. Deși guvernul sârb este recunoscător părții chineze pentru că l-a scutit de povara uzinei siderurgice de la Smederevo și a RTB Bor, rolul Chinei în economia sârbă rămâne modest în termeni relativi. Aproximativ 65% din comerțul Serbiei se derulează cu UE, iar o porțiune semnificativă din rest cu țările non-UE din Balcanii de Vest. Valoarea comerțului Serbiei cu China este, spre exemplu, doar puțin mai mare decât a comerțului dintre Serbia și Bosnia și Herțegovina, care are o populație de 3,3 milioane de locuitori.

Relațiile sino-sârbe s-au extins în domeniul securității și apărării. Belgradul a semnat un contract de achiziție și asamblare pentru mai multe drone chinezești. În 2014, în timp ce colabora cu omologii chinezi pentru a localiza un fugar căutat de autoritățile de la Belgrad care părăsise locul faptei și se ascunsese în China, poliția sârbă a fost foarte impresionată de tehnologia utilizată pentru localizarea și arestarea acestuia, ceea ce a dus la decizia Ministerului de Interne sârb de a achiziționa și instala în Belgrad infrastructura de supraveghere chinezească *Safe City*.

Cu toate acestea, în timp ce derulează 13 exerciții militare cu NATO și cu state membre NATO în fiecare an, adică aproape 80% din întregul program de exerciții, Belgradul tocmai

ce a anunțat că Serbia va participa la primul exercițiu comun cu partea chineză în 2020. De fapt, acest demers ține mai puțin de China și mai mult de contrabalansarea Rusiei, care forțează Serbia să achiziționeze armament și să se implice în diverse alte forme de cooperare militară. În plus, partenerii UE și NATO ai Serbiei, Germania și Franța, precum și Forțele Navale ale Uniunii Europene au participat deja, anul trecut, la exerciții comune cu China.

SUA și statele membre NATO sunt cei mai mari sponsori ai forțelor armate sârbe. Deși nu se prea cunoaște acest aspect, Statele Unite sunt cel mai apropiat partener al Serbiei pe probleme de securitate, iar China nici nu poate și nici nu este înclinată să le înlocuiască. În loc să achiziționeze armament din China, președintele Aleksandar Vucic a anunțat, în timpul unei vizite recente la Washington, că Serbia va achiziționa armament din SUA și de la unul dintre cei mai apropiați aliați ai SUA, Israel. În plus, Serbia a adoptat, recent, al doilea ciclu al Planului Individual de Acțiune pentru Parteneriatul cu NATO, ceea ce plasează cooperarea militară a acestui stat cu NATO la un nivel mult superior față de cel al cooperării militare cu partea chineză și deasemenea a încurajat un compromis vital între toți actorii din Bosnia și Herțegovina privind adoptarea unui program de reformă a forțelor armate ale țării în cooperare cu NATO.

Rolul Chinei în Serbia este diferit de cel al Rusiei. Spre deosebire de Rusia, China nu întreprinde acțiuni pentru a împiedica o soluționare a disputei cu provincia Kosovo sau pentru a genera alte piedici în calea relațiilor dintre Serbia și UE sau SUA. De fapt, cooperarea Belgradului cu partea chineză urmărește într-o anumită măsură să diminueze influența Rusiei în Serbia. În plus, natura relațiilor dintre Serbia și China nu este diferită de cea dintre Serbia și alte state europene, inclusiv state care sunt deja membre ale UE sau NATO. Ajutorului oferit Serbiei de către China în problema COVID-19 i s-a acordat o atenție deosebită, însă mult mai puțină atenție a fost acordată ajutorului oferit de aceasta din urmă Italiei, Spaniei, Poloniei și circa 12 state membre ale UE și NATO. În timp ce exprimat recunoștință președintelui Xi Jinping pentru ajutorul acordat de China, Vucic

deasemenea a mulțumit președintelui SUA, Donald Trump și președintelui Xi, pentru „că lucrează la soluționarea împreună a crizei” și le-a spus că „lumea are nevoie de îndrumarea lor mai mult ca oricând”.

Într-o anumită măsură, însă, totul ține de Kosovo. Respingerea de către Beijing a secesiunii unilaterale a Kosovo și rolul pe care Beijing l-a jucat în cadrul ONU pentru a împiedica provincia să devină membru, ceea ce este esențial pentru ca Belgradul să poată negocia un acord comun acceptat cu Priștina, au pus bazele extinderii relațiilor sino-sârbe. Dacă SUA și UE sunt cu adevărat îngrijorate de influența chineză asupra Serbiei, pot îndepărta China ajutând Belgradul și Priștina să ajungă la un compromis.

Între timp, UE ar trebui să contracareze activitățile economice ale Chinei în Serbia și în regiune prin facilitarea accesului la fonduri europene de infrastructură pentru state candidate precum Serbia. Bruxelles trebuie să elaboreze o politică și un set de cerințe comune - la nivelul UE - pentru investițiile chineze, în special cele legate de tehnologie și telecomunicații, permițând Serbiei și altor candidați la UE să fie evaluați cu acuratețe în privința conformării. De asemenea, ar trebui să elimine cotele pentru importurile de oțel și ale cote pentru aceste state și să le trateze ca pe viitori membri. SUA ar trebui să mobilizeze resursele nou înființatei Corporații pentru Dezvoltare Financiară pentru a sponsoriza proiecte în Serbia care sunt viabile din punct de vedere comercial și valoroase din punct de vedere strategic, mai ales cele privind infrastructura critica. Acest lucru se poate realiza prin conectarea Serbiei și a Balcanilor de Vest la Inițiativa celor Trei Mări.

În ce o privește, Serbia trebuie să acționeze cu atenție în relațiile sale cu China. Mai ales în ce privește folosirea tehnologiei și echipamentelor de comunicații chineze în sistemele din domeniul apărării și securității și în administrația publică. Serbia nu ar trebui să utilizeze tehnologia chineză într-un mod care ar putea submina libertățile civile sau ar oferi Chinei acces la infrastructura sârbă de

securitate, ceea ce ar putea pune piedici parcursului Serbiei spre UE. Beijingul poate ajuta Serbia să își mențină avantajul în negocieri și să găsească o soluție de comun acceptată în problema Kosovo dar nu poate avea un rol activ în soluționarea acestei dispute, ceea ce Vucic se străduiește să facă. Belgradul înțelege acest aspect foarte clar. Serbia nu încearcă să înlocuiască Occidentul ca principalul său partener și, în ciuda retoricii curente și a mulțumirilor publice, nici un fel de ajutor chinez în lupta împotriva coronavirusului nu va schimba acest lucru.

N.B.: Articolul a fost publicat prima dată în revista *The Diplomat*, la 3 aprilie 2020.

Provocări vechi și noi pentru integrarea europeană și euroatlantică a statelor din Balcanii de Vest.

Balcanii de Vest, mereu ceva „altfel” decât restul Europei

Alexandru PETRESCU

Balcanii de Vest (Albania, Bosnia și Herțegovina, „Kosovo”, Macedonia de Nord, Muntenegru, Serbia și, uneori, Croația și Slovenia) reprezintă o regiune din Europa care se străduiește (cel puțin la nivel declarativ!) să împărtășească valorile europene și să intre în marea „familie europeană” reprezentată de Uniunea Europeană (UE), dar se confruntă cu o serie de provocări. Această situație nu este o noutate, Balcanii de Vest reprezentând, ca și Balcanii, în general, o regiune cu caracteristici specifice și care a știut să pună la încercare întreaga lume, iar asta nu o dată.

Aici vom menționa numai pretextul pentru declanșarea Primului Război Mondial și rolul străpunerii Frontului de la Salonic pentru urgentarea încheierii primei conflagrații mondiale, ca și rolul mare al mișcărilor antifasciste de pe teritoriul Iugoslaviei în înfrângerea Germaniei naziste în cel de-al Doilea Război Mondial.

Urmând aceeași „matrice”, însăși aderarea statelor și „entităților” din regiune la UE reprezintă o provocare în sine. Nu e nevoie de prea multe explicații și putem pleca de la nevoia de precizări privind candidații la aderare, oficiali și potențiali.

Prima poveste de succes din regiune a fost Slovenia. Prin aderarea relativ rapidă la UE (2004) și la NATO (2004), acest stat (aproape că) a scăpat de pecetea apartenenței la spațiul frământat la Balcanilor de Vest. În 2007, Slovenia devine parte a „Zonei Euro” și a „Spațiului Schengen”.

Într-o primă fază, Croația a avut un tribut greu de plătit apartenenței la acest spațiu: un război civil de circa cinci ani, cu numeroase victime și atrocități, comise de reprezentanți ai ambelor

comunități etnice beligerante. Dacă aderarea la NATO a fost un proces mai ușor (încheiat în 2009), pentru aderarea la UE Zagrebul a avut de plătit un „preț”, reprezentat de „cooperarea deplină” cu Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, de la Haga (ICTY), cu accent pe colaborarea pentru localizarea și transferul către ICTY a unui suspect de crime de război, generalul Ante Gotovina. Ce-i drept, la recurs, ICTY l-a exonerat pe acesta personal, deși a constatat comiterea de către partea croată a unor crime de război. În ultimă instanță, Croația aderă la UE în 2013.

Candidatul următor cu cel mai mare succes este Muntenegru, care, practic, a deschis toate capitolele de negociere și a reușit, totodată, să adere la NATO (2017). Integrarea europeană a acestui stat a fost grevată de ritmul lent al unor reforme interne și de o perioadă mai lungă în care nu s-au înregistrat rezultate semnificative în combaterea corupției. Un alt element de preocupare se referă la un eventual „amestec malign” al Moscovei, atât în treburile interne ale fostului stat iugoslav, cât și în eforturile acestuia de aderare la UE și Alianța Nord-Atlantică. Autoritățile de la Podgorica și o serie de oficiali occidentali sunt fermi în evaluarea că Muntenegrul este supus unor atacuri hibride din partea F.Ruse (cu sprijinul unor entități sârbe, cum ar fi Biserica Ortodoxă Sârbă).

Fost stat cu un regim comunist dintre cele mai dure, Albania a demarat – în 1990 - un proces dur și lung de tranziție, presărat cu mai multe crize sociale și economice. Procesul de aderare la NATO se încheie în 2009, dar cel de aderare la UE, demarat oficial în 2009, abia în 2014 este „răsplătit” cu statutul de candidat oficial la aderare și încă se confruntă cu provocări semnificative, atât de ordin intern, cât și cu unele ce țin de însăși UE.

Cea mai mare „problemă” o reprezintă „Kosovo”, care nu poate fi considerat un stat. Sau nu un stat cu toate competențele... Independența „Kosovo” este recunoscută de către aproximativ jumătate din statele membre ale ONU și de către marea majoritate a statelor membre ale UE. Dar, rămân cinci state membre ale UE care nu recunosc independența „provinciei sârbe de sud”: Cipru, Grecia, România, Slovacia și Spania.

Totuși, „Kosovo” este luat în considerare drept potențial candidat pentru aderarea la UE și, din această postură, creează a doua dificultate, în a-l denumi. Ca o soluție de compromis, unii analiști folosesc termenul „entitate”. Sau, pur și simplu, se vorbește despre „candidați pentru aderarea la UE”, iar reuniunile adesea poartă numele „Summitul UE-Balkanii de Vest”...

Summitul UE-Balkanii de Vest, Poznań, iulie 2019
https://europeanwesternbalkans.com/wp-content/uploads/2019/07/48202720562_b86672a352_k.jpg

Strâns legată de „Kosovo” se ițește problema statului matcă al provinciei, Serbia. Aceasta, deși a început negocierile de aderare în 2014 și a deschis mai multe capitole de negociere, este avertizată, în ultima perioadă, din ce în ce mai des și mai clar, că nu va putea adera la UE fără a soluționa mai întâi „dosarul Kosovo”. Totuși, la nivelul UE încă nu există o formulă clară, coerentă și agreată care ar fi acea soluție (în condițiile în care cele cinci state membre menționate continuă să respingă independența „Kosovo”). Singurul lucru care pare „agreat” este că va fi nevoie de un „acord juridic atotcuprinzător și obligatoriu”, dar, totodată, durabil, sustenabil.

Bosnia și Herțegovina (BiH), la rândul său, este un stat „sui generis”. Creat în urma unui război

civil, printr-un acord de pace (de la Dayton-Paris/DPPA), care a instituit o formulă stufoasă și greoaie și care azi grevează semnificativ funcționarea statului. Conștiința comunității internaționale se poate mângâia doar cu faptul că DPPA a oprit pierderile de vieți omenești, suferințele persoanelor strămutate sau refugiate și distrugerile materiale enorme. Dar azi acest stat „bate pasul pe loc” și nu înaintează către UE. Cel puțin, nu într-un ritm care să aducă satisfacție propriilor cetățeni și partenerilor europeni. Iar asta (și) din cauza unor prevederi ale DPPA. Din 2008, BiH și UE au avut un acord provizoriu privind relațiile comerciale, înlocuit în 2015 de Acordul de stabilizare și asociere (ASA), iar în februarie 2016 BiH a înaintat oficial solicitarea de aderare la Uniune.

Macedonia de Nord, de asemenea, fost stat iugoslav, pare să fi ieșit din cercul vicios dat de disputa de aproape trei decenii cu Grecia, privind numele constituțional al statului macedonean. După „acordul istoric” de la Prespa, din iunie 2018, Atena a renunțat la blocarea parcursului european și a celui euroatlantic ale vecinului său din nord, astfel că în martie 2020 Macedonia de Nord a reușit să adere al NATO și a primit acordul să înceapă negocierile de aderare la UE.

Obținerea în 2019 de către Macedonia de Nord și Albania a unei date pentru începerea negocierilor de aderare la UE a fost blocată, practic, de către Franța (personal, de către președintele Emmanuel Macron), care a cerut o nouă „metodologie”. Pe acest fond, la nivelul UE s-a agreat o astfel de metodologie (februarie 2020), iar detaliile ar trebui să se discute cu „partenerii” din Balkanii de Vest (la reuniunea programată pentru luna mai, la Zagreb).

Peste toate acestea, însă, s-a suprapus pandemia cu noul coronavirus SARS-CoV2 (care provoacă infecția cunoscută drept COVID-19), care are potențialul de a lungi și chiar complica procesul de aderare la UE a statelor și entităților aspirante.

Așadar, principalele provocări la adresa extinderii UE în Balkanii de Vest sunt: reforma internă a UE, inclusiv Brexitul și solicitările privind revizuirea procesului de extindere,

"dosarul kosovar", disfuncționalitățile statului bosniac, ritmul lent al unor reforme în Albania și Muntenegru și... SARS-CoV-2 și COVID-19. Alte provocări la adresa acestui proces sunt interesele („maligne” ale) Rusiei, „ofensiva” comercială și economică a Chinei și revenirea Turciei în regiune. Unii analiști cârcotași ar mai adăuga interesele și competiția între unele state membre ale UE...

Stadiul actual al procesului de extindere a NATO în Balcanii de Vest

De la bun început trebuie precizat că Serbia nu dorește aderarea la NATO, că procesul de aderare la NATO a BiH a fost blocat în ultimii ani de către garnitura de conducere de la Banja Luka (Republica Srpska/R.Srpska), care a ajuns parte a puterii și la Sarajevo după alegerile generale din octombrie 2018, iar Kosovo, deși dorește aderarea la NATO, nu poate demara procesul, atât timp cât nu este un stat adevărat, membru al ONU și recunoscut de către statul matcă, Serbia.

Președintele macedonean semnează Instrumentul de aderare
<https://pretsedatel.mk/>

La jumătatea lunii martie a.c. statele membre ale NATO au finalizat procesul de ratificare a protocolului de aderare la Alianță a Macedoniei de Nord (ultimul stat fiind Spania, la 17.03), iar președintele Stevo Pendarovski a semnat (20.03.2020) Instrumentul de aderare, ceea ce, practic, reprezintă ultimul act procedural al autorităților de la Skopje înaintea depunerii Instrumentului și a ceremoniilor propriu-zise de marcarea a aderării. La 27.03.2020, Instrumentul de aderare a fost depus la Washington, SUA fiind

depozitarul Tratatului Alianței Nord-Atlantice. Ceremonia de depunere a fost urmărită în direct prin videoconferință de la Skopje de către ministrul macedonean de externe (Nikola Dimitrov) și ambasadorul american în Macedonia de Nord.

Depunerea Instrumentului act înseamnă că Republica Macedonia de Nord a devenit oficial cel de-al 30-lea membru al NATO (primul demers fiind inițiat încă în 1993, printr-o declarație a parlamentului). În aceeași zi au adresat felicitări Macedoniei de Nord secretarul de stat american și secretarul general al NATO. Tot la 27 martie, aderarea a fost marcată la Skopje prin salve de artilerie.

Ceremoniile de arborare a drapelului macedonean la sediul NATO de la Bruxelles și la sediul comandamentului de la Norfolk (SUA) au fost planificate pentru 30 martie, iar ministrul macedonean de externe participă prin videoconferință la prima reuniune a miniștrilor de externe ai NATO, la 02.04.2020.

În noiembrie 2019 Serbia a finalizat cel de-al doilea ciclu al planului individual de parteneriat intensificat cu NATO (IPAP), pentru perioada 2019-2021, ceea ce va reprezenta baza juridică pentru colaborarea cu NATO în toate domeniile de interes comun. Mai mult, răspunzând unor nevoi obiective, dar și criticilor unei părți a societății civile, în decembrie 2019 parlamentul de la Belgrad a adoptat Strategia securității naționale și Strategia de apărare a R. Serbia, care consfințesc „neutralitatea militară” a țării. Aceasta oferă Serbiei oportunitatea de a colabora cu toate alianțele militare și statele interesate, inclusiv NATO și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) a Comunității Statelor Independente (CSI).

Pe acest fond, la Washington există îngrijorări privind colaborarea sârbo-rusă în domeniul apărării (tehnico-militar și militar), securității și protecției civile (prin Centrul Umanitar Sârbo-Rus de la Niš). O preocupare crescută pentru partea americană o reprezintă achizițiile sârbe de sisteme de armament (sisteme hibride de artilerie și de rachete de apărare aeriană „Panțir-S”, elicoptere de asalt Mi-35, elicoptere de transport și de luptă Mi-17V-5) și donațiile

ruse de armament și tehnică militară pentru Serbia (șase avioane MiG-29, 30 de tancuri T-72 și 30 de vehicule blindate de cercetare BDRM-2). Din această cauză, SUA au avertizat Serbia că i-ar putea impune sancțiuni dacă va continua achizițiile de sisteme de armament și tehnică militară din F. Rusă.

NATO, în schimb, a declarat în mai multe rânduri că este dreptul legitim al Serbiei de a avea diverși parteneri în domeniul apărării, inclusiv în ceea ce privește achizițiile de tehnică militară și armament.

Amiralul James Foggo la Belgrad, decembrie 2019
<http://www.mod.gov.rs/cir/14803/sastanak-drzavnog-sekretara-zivkovica-sa-admiralom-fogom-14803>

Atât NATO, cât și state membre ale organizației continuă să colaboreze cu Serbia, probabil și în dorința de a evita o izolare a Serbiei și de a preveni ca aceasta să intre sub tutela F. Ruse.

Kosovo colaborează strâns atât cu NATO, cât și cu state membre ale Alianței, iar liderii politici și de stat de la Priștina au exprimat în repetate rânduri dorința de aderare la Alianță. Acest deziderat, însă, rămâne de neatins pentru Kosovo, din mai multe motive obiective: Kosovo nu este stat (nu este membru al ONU), iar independența Kosovo nu este recunoscută de către patru state membre ale NATO (Grecia, România, Slovacia, Spania). Din aceste motive, la nivelul NATO (ca organizație) nu există o hotărâre de recunoaștere a independenței Kosovo. Pe de altă parte, toate statele membre ale Alianței sunt ferme în hotărârea de a contribui la stabilizarea situației, garantarea securității și a condițiilor de edificare a unei societăți democratice și de desfășurare a dialogului dintre Belgrad și Priștina, pentru

identificarea unei soluții sustenabile. NATO, însă, nu este parte a dialogului, acel rol revenind UE și unor state membre ale UE. În ultima perioadă se constată o angajare mai mare a SUA în dialogul menționat.

Pe acest fond, Kosovo beneficiază de prezența pe teritoriul său a unei forțe internaționale de pace - KFOR, cu mandat din partea ONU și condusă de NATO, care susține reforma sistemului de securitate și apărare a Kosovo, printr-o echipă de consiliere (NATO Advisory and Liaison Team/NALT). Între altele, NALT oferă sprijin pentru instruirea și înzestrarea Forțelor de Securitate ale Kosovo (FSK), care sunt considerate de Alianță drept o structură de protecție civilă.

În urma hotărârii din decembrie 2018 a autorităților de la Priștina (în afara prevederilor proprii „constituției”) de a transforma Ministerul pentru FSK în minister al apărării și FSK într-o armată a Kosovo, NATO este în curs de revizuire a cooperării cu FSK. Momentan, FSK nu și-au putut schimba și numele (încât acesta să fie „Armata Kosovo”), ci doar mandatul, care include sarcini și misiuni specifice unor forțe armate.

În acest context, merită menționat:

- Belgradul și sârbii din Kosovo se opun ferm celor două măsuri, le consideră ilegale și contrare prevederilor Rezoluției 1244 a Consiliului de Securitate al ONU (10.06.1999) și prevederilor Acordului Tehnico-Militar de la Kumanovo (09.06.1999);

- Belgradul și sârbii din Kosovo cer KFOR (NATO) să împiedice în continuare dislocarea de forțe și activitatea FSK în cele patru „municipalități sârbe” din nordul Kosovo (Leposavić, Mitrovica Nord, Zubin Potok, Zvečan), fără aprobarea acestor municipalități;

- inițial (2017-2018), SUA s-au opus celor două transformări fără respectarea Constituției Kosovo;

- transformările au fost sprijinite ferm de către mai multe state membre ale NATO;

- în 2019, SUA au declarat că susțin transformările, dar gradual, pe un termen mai lung (de circa 10 ani) și cu angajarea dialogului cu comunitatea sârbă din Kosovo;

- mai multe state membre ale NATO (care au

recunoscut independența Kosovo) consideră FSK drept armata statului kosovar și invită personalul FSK la exerciții și programe de instruire. Mai mult, multe din aceste state continuă să ofere atât consiliere, cât și sprijin financiar și material pentru instrucția și înzestrarea FSK.

În domeniul aderării la NATO a BiH, întregul an 2019 a fost sub semnul blocajului impus de politicienii sârbi la putere în R. Srpska, sub conducerea partidului Alianța Social Democraților Independenți (SNSD). De altfel, acest blocaj a avut ca efect blocarea de către liderii politici ai celorlalte două popoare „constitutive” din BiH (boșniac și croat) a constituirii Consiliului de Miniștri al BiH. „Partea sârbă”, practic, se opunea activării Planului de acțiune pentru aderare (Membership Action Plan/MAP) prin adoptarea și transmiterea la Bruxelles a primului Program național anual (First Annual National Program/FANP). Compromisul realizat, după negocieri repetate și presiuni externe, a constat în adoptarea unui „program de reforme”, în locul FANP.

Desigur că lupta politică a continuat: de o parte, părțile boșniacă și croată și o parte a partidelor sârbe (de opoziție la nivelul R.Srpska și „în mandat tehnic” la nivelul conducerii instituțiilor centrale de la Sarajevo) au prezentat „programul de reforme” drept FANP cu alt nume; de partea cealaltă, partidele sârbe, la putere în R.Srpska și legitime de rezultatele alegerilor generale din 2018 să ajungă la putere și la nivelul instituțiilor BiH, au subliniat că documentul nu conține nicio referire la intenția BiH de aderare la NATO. Compromisul a permis formarea noului Consiliu de Miniștri, dar aceasta nu a rezolvat problemele vechi ale statului.

Așadar, singura opțiune comună a tuturor statelor din Balcanii de Vest rămase în afara Uniunii (Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord, Muntenegru, Serbia și „Kosovo”) este aderarea la UE, nu și la NATO.

Stadiul actual al procesului de extindere a UE în Balcanii de Vest

Procesul BiH de accedare la UE a fost blocat ani de zile ca urmare a neîndeplinirii unor condiții:

armonizarea legislației electorale, în sensul eliminării interdicțiilor pentru candidați de alte etnii decât cele trei popoare constitutive la o serie de funcții în stat (cazul Sejdić-Finci de la CEDO), sau neadoptarea legislației privind proprietățile de stat ale BiH. Aceste eșecuri au blocat, totodată, desființarea instituției Oficiului Înaltului Reprezentant în BiH (OHR). Deblocarea procesului de integrare în UE s-a realizat nu printr-un progres al BiH, ci prin înțelegerea de către mai multe state ale UE că BiH nu este capabilă să îndeplinească aceste condiții rapid și că există riscul pierderii sprijinului popular pentru aderare. Astfel, inițiativele croată și apoi germano-britanică, din 2014, au schimbat regulile, oferind posibilitatea continuării de către BiH a procesului de integrare, sub promisiunea că va îndeplini condițiile.

Pe acest fond, în decembrie 2016 autoritățile de la Sarajevo primesc primul „chestionar” de la Bruxelles și îl returnează oficialilor UE în februarie 2018. În pofida unor solicitări de la Bruxelles pentru detalii, răspunsurile BiH nu lămuresc o serie de aspecte (martie 2019). Pe acest fond, BiH rămâne un stat potențial candidat, dar nu a obținut statutul de candidat pentru aderarea la UE.

Serbia a început negocierile de aderare la UE în ianuarie 2014 și până în prezent a deschis 18 capitole, din 35. Cel mai problematic rămâne capitolul 35, legat de normalizarea relațiilor cu Kosovo. Autoritățile de la Belgrad susțin că sunt pregătite să deschidă mai multe capitole de negociere, dar ritmul a fost impus de către UE.

Dacă la începutul procesului de aderare ritmul acestuia a fost întârziat de dificultățile în colaborarea cu ICRC, în prezent ritmul este dat de progresele în dialogul cu Priština și de temerile unor state membre privind intensificarea și diversificarea relațiilor dintre Belgrad și Moscova. Practic, Serbiei i se reproșează nu doar că nu a aderat la sancțiunile internaționale la adresa F. Ruse, ca urmare a rolului acesteia în conflictul din estul Ucrainei și din cauză că a anexat Crimeea, dar, mai mult, a dezvoltat aceste relații, atât ca număr de domenii, cât și ca intensitate. Un alt palier de fricțiuni între Serbia și UE se referă la semnarea

de către Serbia (în octombrie 2019) a unui acord de liber schimb cu Uniunea Economică Eurasiatică (UEEA), unde un rol important îl are F.Rusă. În timp ce UE a avertizat Serbia că acordul trebuie reziliat înainte de aderarea la UE, Serbia a replicat că multe state membre ale UE au o colaborare economică și comercială dezvoltată cu F. Rusă, dar și că acordul cu UEEA va fi reziliat doar în ajunul aderării Serbiei la UE.

Summitul UE-Balkanii de Vest, Sofia, mai 2018
https://multimedia.europarl.europa.eu/es/eu-western-balkans-summit-in-sofia_6302_pk

Relațiile dintre Serbia și UE au fost umbrite recent din cauza epidemiei de COVID-19 din Serbia, deoarece guvernul de la Belgrad au apreciat că UE a răspuns târziu la solicitările de sprijin pentru combaterea epidemiei. Totodată, președintele Aleksandar Vučić chiar a acuzat UE că se leapădă de propriile principii și și-a exprimat convingerea că solidaritatea UE a murit. În a doua parte a lunii martie, însă, UE a decis alocarea de sprijin financiar pentru Serbia, atât pentru nevoi urgente, cât și pe termen mediu, pentru ameliorarea efectelor epidemiei.

În acest timp, un ajutor mai rapid și mai concret a venit din partea Chinei. Acest ajutor (donații de echipamente de protecție, aparate medicale de ventilație, trimiterea a șase experți în combaterea COVID-19 etc.) a fost intens mediatizat. Din această cauză, Carl Bildt, fost prim-ministru suedez, în prezent președinte al ONG-ului Consiliul European pentru Relații Externe (ECFR) a criticat Serbia, deoarece la întâmpinarea avionului chinez cu ajutoare pe aeroportul internațional din Belgrad (21.03.2020) a participat președintele A.Vučić, iar evenimentul a fost intens mediatizat, în timp ce la sosirea din China (la 26 martie, la Belgrad) a unui avion cu ajutoare medicale de urgență plătite de UE (transportul fiind organizat de

UNDP) evenimentul nu a mai beneficiat de aceeași mediatizare și la acesta nu a mai participat președintele sârb, ci premierul Ana Brnabić.

În ceea ce privește strict procesul de aderare a Serbiei la UE, acesta (încă) nu este afectat de tensionarea relațiilor dintre Belgrad și Bruxelles legate de epidemia de COVID-19, iar UE face eforturi în continuare pentru normalizarea relațiilor dintre Serbia și Kosovo, condiție considerată esențială pentru progresul celor două pe calea integrării europene. Ultima inițiativă în domeniu este numirea în viitorul apropiat a unui emisar special pentru „dialog” (cel mai des fiind menționat numele diplomatului slovac Miroslav Lajčák), care să gestioneze direct dialogul și să-l degreveze astfel pe înaltul reprezentant Josep Borrell. Un obiectiv fundamental al noului mediator ar trebui să fie implementarea prevederilor acordurilor convenite până în prezent între Belgrad și Priština și găsirea unei formule de compromis privind statutul Kosovo și un eventual acord între cele două părți, „atotcuprinzător și obligatoriu din punct de vedere juridic”.

Kosovo, deși nu este membru al ONU, este considerat un candidat potențial pentru aderarea la UE și în documentele Uniunii este tratat în conformitate cu acordurile dintre Belgrad și Priština (cu steluță și cu notă de subsol). Procesul Kosovo de aderare la UE se bazează pe un „mecanism de stabilizare” (STM), urmat apoi de ASA, care a intrat în vigoare în 2016. Deși a fost aproape de liberalizarea regimului de vize și a îndeplinit o serie de condiții impuse în acest scop, decizia a fost amânată în mai multe rânduri, la insistența unor state membre. Prin urmare, cetățenii din Kosovo continuă să aibă nevoie de viză pentru deplasarea într-un stat membru al Uniunii, ceea ce provoacă o mare frustrare la Priština (Kosovo fiind singurul „stat” din Balcanii de Vest supus unui astfel de regim).

Liderii de la Priština au neglijat recomandările UE de a nu răsturna guvernul condus de Albin Kurti - instalat abia la începutul lunii februarie 2020 după îndelungi și dificile negocieri - după alegerile parlamentare din octombrie 2019. În

schimb, mai multe partide parlamentare din Kosovo, în frunte cu Liga Democrată din Kosovo (LDK), condusă de Isa Mustafa, au mers pe mâna Washingtonului și au votat o moțiune de cenzură la adresa executivului lui A. Kurti. Susținerea Washingtonului pentru moțiune este urmarea faptului că (și) noul premier a refuzat insistent să țină cont de recomandarea autorităților americane (transmisă pe cele mai diverse canale și însoțită de o serie de „avertismente”), privind desființarea de îndată a suprataxei (de 100%), impusă de Kosovo (în noiembrie 2018) pentru mărfurile importate din Serbia (Centrală) și BiH. Sfidând recomandările americane, premierul a decis și a impus desființarea treptată a suprataxei și a condiționat acest demers de reacția Serbiei (aceasta ar fi trebuit să elimine, la rândul său, orice barieră comercială și necomercială la adresa Kosovo și să renunțe la campania diplomatică pentru revocarea hotărârilor de recunoaștere a independenței Kosovo). S-a mers până acolo încât inițiatorii și susținătorii moțiunii au afirmat că un eșec al moțiunii ar avea ca efect deteriorarea gravă a parteneriatului strategic dintre SUA și Kosovo.

În schimb, aprobarea moțiunii are ca efect afectarea prestigiului UE și a parteneriatului Uniunii cu Kosovo. În ajunul votului privind moțiunea, ministerele de externe francez și german au dat publicității un comunicat comun, în care cereau măcar amânarea votului până la încheierea crizei provocate de epidemia de COVID-19, dar liderii politici de la Priština au ignorat această solicitare.

O „luminiță” se întrezărește în procesul de extindere în legătură cu Albania și Macedonia de Nord.

La 24.03.2020, Consiliul pentru afaceri generale al UE (CAE), reunit prin videoconferință, a decis să accepte recomandările repetate ale Comisiei Europene de începere a negocierilor de aderare de către Albania și Macedonia de Nord. Concluziile CAE au fost adoptate în procedură scrisă, la 25 martie. La 26 martie, reunit tot prin videoconferință, Consiliul European a validat hotărârea CAE și a dispus o serie de măsuri pentru implementarea hotărârii.

Principalele elemente ale hotărârii Consiliului European sunt:

- extinderea UE va continua pe baza noii „metodologii”, dată publicității de Comisia Europeană la 05.02.2020¹;

- în urma analizei raportului Comisiei din 02.03.2020 (privind progresele), decide începerea negocierilor de aderare cu Republica Macedonia de Nord și cu Republica Albania și invită Comisia să elaboreze cadrele de negocieri, ținând cont și de noua „metodologie”. Prima conferință interguvernamentală cu fiecare din cele două state (pentru începerea negocierilor) se va desfășura după elaborarea cadrului de negociere;

- înainte de prima conferință interguvernamentală, Albania mai are de îndeplinit câteva cerințe, principalele fiind:

- adoptarea reformei electorale (în conformitate cu recomandările OSCE/ODIHR);

- asigurarea implementării în continuare a reformei justiției;

- înființarea structurilor de combatere a corupției și a crimei organizate;

- măsuri de repatriere a falșilor solicitanți de azil în statele membre ale UE.

Consiliul European a însărcinat Comisia să monitorizeze implementarea în continuare a reformelor de către statele candidate cărora li s-a aprobat începerea negocierilor de aderare, Albania și Macedonia de Nord.

Hotărârea Consiliului European privind deblocarea negocierilor cu Albania și Macedonia de Nord a fost salutăată și de către Washington (prin vocea secretarului de stat Michael „Mike” Pompeo). De altfel, SUA au hotărât în 2019 să se angajeze mai mult în stabilizarea situației din Balcanii de Vest, cu accent pe normalizarea relațiilor dintre Serbia și Kosovo - Matthew Palmer a fost numit emisar special al Departamentului de Stat pentru Balcanii de Vest, iar ambasadorul la Berlin, Richard Grenell, a fost numit emisar special al președintelui Donald Trump pentru dialogul dintre Belgrad și Priština.

Abordarea pragmatică americană a înregistrat un prim succes pe timpul Conferinței de Securitate de la München din 2019, prin încheierea între Belgrad și Priština a două

acorduri de principiu pentru reluarea traficului aerian și a celui feroviar între Serbia și Kosovo, precum și prin reconfirmarea hotărârii celor două părți de a construi autostrada Belgrad-Priština. Momentan, doar proiectul autostrăzii este în derulare, pentru celelalte două acorduri mai fiind nevoie de discuții între părțile implicate.

Alte două instrumente europene menite să accelereze integrarea europeană a candidaților din Balcanii de Vest și colaborarea între aceștia sunt „Procesul de la Berlin” și inițiativa franco-germană pentru normalizarea relațiilor dintre Serbia și Kosovo. „Procesul de la Berlin” pune accent pe conectarea economică și prin infrastructură a candidaților din Balcanii de Vest, în timp ce inițiativa președintelui E. Macron și a cancelarului A. Merkel are ca scop aducerea Belgradului și Prištinei la masa negocierilor, pentru ajungerea la cu un compromis real și sustenabil.

Perspectivă extinderii UE și NATO în Balcanii de Vest

După cum am arătat deja mai înainte, se poate vorbi doar despre extinderea UE în toate statele și entitățile din Balcanii de Vest, dar nu și de extinderea NATO.

În ceea ce privește extinderea NATO în Balcanii de Vest, pe termen scurt și mediu nu se întrevăd schimbări: Serbia nu va dori acest proces (și va acționa pentru consolidarea neutralității sale militare), progresul Bosniei și Herțegovinei va continua să fie blocat de către „entitatea sârbă” (R.Srpska), iar pentru Kosovo nu se pune problema, atât timp cât nu este recunoscut de către Serbia și nu devine membru cu drepturi depline al ONU.

Chiar înainte de aderarea la NATO, Macedonia de Nord s-a comportat ca un membru al Alianței. În plină epidemie de COVID-19, autoritățile de la Skopje au decis să întreprindă măsuri de aderare la Procesul de planificare a apărării al NATO (NDPP) și au trasat o serie de sarcini structurilor responsabile, urmând ca pe această temă să fie elaborate două rapoarte pe an (în ianuarie și în iunie). Între instituțiile cu sarcini în domeniu se numără ministerul apărării, de externe, de

interne, de finanțe, al economiei, al transporturilor, al sănătății, ORNISS etc. În același context, Comitetul de lucru pentru integrarea R. Macedonia de Nord în NATO trebuie să propună cel mai târziu până la 30.04.2020 (înainte de începerea consultărilor de la Bruxelles cu Alianța) care va fi structura responsabilă pentru pregătirea și elaborare unei noi Strategii de securitate națională, în conformitate cu recomandările NATO.

În cazul extinderii UE, se așteaptă adoptarea de către Comisia Europeană a cadrului de negociere cu Albania și Macedonia de Nord, dar se remarcă deja câteva efecte ale noii „metodologii”: este desființat „tandemul” Albania-Macedonia de Nord și apare o stare de confuzie privind aplicarea sau nu a acesteia în cazul Serbiei și al Muntenegrului.

În acest context, Macedonia de Nord pare că are șansa să înceapă negocierile înaintea fostului partener din „tandem”, Albania, care trebuie să îndeplinească mai multe condiții pentru stabilirea datei primei conferințe interguvernamentale. Acele condiții, însă, sunt greu de îndeplinit, iar astfel data începerii negocierilor se poate amâna sine die. De cealaltă parte, soarta datei negocierilor Macedoniei de Nord poate fi influențată de rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din această țară. Acestea fuseseră planificate pentru data de 12 aprilie, dar au fost amânate ca urmare a decretării stării de urgență, pentru combaterea mai eficientă a epidemiei de COVID-19. O eventuală victorie a actualei opoziții și tergiversarea obținerii unor rezultate concrete și semnificative în reforma justiției și promovarea statului de drept ar putea avea ca efect amânarea datei de începere a negocierilor. Macedonia de Nord beneficiază, în plus, de un val de simpatie, în legătură cu compromisul enorm făcut prin încheierea „Acordului de la Prespa”, prin care a acceptat schimbarea numelui său constituțional.

În actualul context (dificultatea reuniunilor, care se desfășoară, practic, prin videoconferințe), se poate estima că noile cadre de negociere ar putea fi prezentate Consiliului European cel mai devreme în luna iunie a.c.

Probabil, fiecare stat candidat va putea discuta cu Comisia pe marginea cadrului. Nu este exclus ca o primă variantă de cadru să fie dezbătută și pe timpul conferinței UE-Balcanii de Vest din luna mai. Oricum, pentru luna mai este prevăzută publicarea unor noi rapoarte privind progresele candidaților din Balcanii de Vest. Tot atunci ar putea fi cunoscute și detaliile noii „metodologii”.

Este puțin probabil ca Serbia și Muntenegrul să accepte implementarea noii „metodologii” în procesul lor de aderare la UE. Oricum, și până acum au existat mecanisme de blocare sau de întârziere a deschiderii sau a închiderii unui capitol de negociere. Este de așteptat ca aceste două state să continue negocierile, deși în cazul Serbiei încrederea în UE a fost zdruncinată de ezitățile Uniunii în a demonstra solidaritate cu Serbia la debutul crizei cu virusul SARS-CoV-2 în Serbia.

O mare necunoscută va rămâne integrarea Kosovo, mai ales după ce în cazul executivului condus de A. Kurti principalele partide parlamentare de la Priština au ales să urmeze linia susținută de Washington și să ignore solicitările venite nu doar de la Bruxelles, dar și dintr-o serie de capitale europene (mai ales de la Paris și Berlin).

Belgrad, avion cu ajutoare finanțat de UE, 26.03.2020
<https://twitter.com/FabriziSem/status/1243297894754549760/photo/3>

Este de așteptat ca Washingtonul să continue acțiunile pentru realizarea acordurilor privind reluarea traficului aerian și feroviar și construcția autostrăzii Niș-Priština, iar aceste proiecte să fie susținute în continuare și de către

UE. „Cheia”, însă, o constituie reluarea dialogului.

În acest moment nu se întrevide „formula magică” a acordului preconizat să fie agreeat de Belgrad și Priština. În plus, în Serbia trebuie să se desfășoare alegeri parlamentare, imediat după încheierea stării de urgență, iar în Kosovo este posibilă desfășurarea de astfel de alegeri ca urmare a căderii executivului condus de A. Kurti. Această situație poate avea ca efect amânarea reluării dialogului, chiar dacă ar fi înlăturat rapid principalul obstacol, reprezentat de suprataxe.

Ar merita, poate, menționat că bâlbâielile din ultimii doi ani legate de stagnarea extinderii UE și, mai nou, de reacția UE după declanșarea pandemiei de COVID-19, au contribuit la condițiile pentru ca Serbia și R.Srpska să caute un parteneriat mai strâns cu Rusia și China, în pofida menținerii ferme a opțiunilor Serbiei și Bosniei și Herțegovinei de a adera la UE. Rămâne de văzut dacă pandemia de COVID-19 va avea puterea să amâne sau să anuleze primul exercițiu militar bilateral sârbo-chinez, care era planificat pentru acest an, în Serbia. Nu de alta, dar parteneriatul sârbo-chinez din timpul pandemiei a fost botezat „Prietenia de oțel”, iar președintele sârb l-a numit în mai multe rânduri pe omologul chinez „frate”, ceea ce nu a fost cazul cu vreun oficial dintr-un stat membru al UE, în pofida sprijinului uriaș și constant primit de Serbia de la UE în contextul procesului de integrare europeană.

În final, în loc de concluzii, câteva considerații generale.

Este de așteptat ca procesul de extindere a UE în Balcanii de Vest să continue, dar acesta va fi lent și plin de noi condiționări, din cauza reformei interne din UE și efectelor Brexitului.

Foarte mulți analiști consideră că hotărârea UE de deschidere a negocierilor cu Albania și Macedonia de Nord a fost influențată decisiv de către epidemia de COVID-19 din Europa, respectiv de necesitatea de a demonstra acestor state candidate solidaritatea Uniunii în acțiune. În plus, în prezent liderul francez E. Macron este preocupat mai mult de gestionarea adecvată a crizei din propria țară, decât de lipsurile din reformele din Albania și Macedonia de Nord.

Paradoxal, procesul de extindere a UE în

Balcanii de Vest, mai precis în Serbia și Kosovo, este grevat de competiția dintre partenerii euroatlantici UE și SUA, în condițiile unei angajări semnificative a Washingtonului în dialogul dintre Belgrad și Priština și răsturnarea a două guverne de la Priština (care nu au urmat recomandările de desființare a suprataxei).

Angajarea mai mare a SUA în regiunea Balcanilor de Vest a avut ca efect aderarea rapidă a Muntenegrului și Macedoniei de Nord la NATO, ceea ce reduce considerabil șansele F. Ruse de a mai influența deciziile politice din cele două țări.

Prezența și angajarea UE și a NATO în Balcanii de Vest sunt vitale în continuare. În caz contrar, există riscul deteriorării situației de securitate în Kosovo și BiH, ca și riscul unui transfer de instabilitate, inclusiv în noile state membre ale NATO, Muntenegru și Macedonia de Nord.

La toate acestea se adaugă ofensiva economică și comercială a Chinei și „influența malignă” a F. Ruse în Balcanii de Vest, mai ales în Serbia și R.Srpska.

NOTĂ:

1. *Enhancing the accession process - A credible EU perspective for the Western Balkans.* În loc de capitole, se merge pe grupuri de capitole tematice ("thematic clusters"). Candidatul trebuie să îndeplinească toate criteriile inițiale din capitolele dintr-un grup tematic, pentru a putea începe negocierile la capitolele din grupul respectiv. Condiția supremă ("sine qua non"), însă, o reprezintă progresul în capitolele 23 și 24, în legătură cu statul de drept. Acestea vor fi primele capitole deschise și ultimele închise. Orice regres în aceste capitole va influența negativ negocierile din toate celelalte capitole. Totodată, crește rolul recompenselor și al sancțiunilor. Sancțiunile pot fi suspendarea unor resurse financiare sau a unor negocieri sau reluarea altora.

În ultima decadă a lunii martie 2020, UE a alocat circa 93 de milioane de euro pentru combaterea efectelor epidemiei de COVID-19 în Serbia: 15 milioane pentru măsuri de urgență (achiziția și transportul în Serbia de echipamente medicale necesare etc.) și 78 de

milioane pentru înlăturarea efectelor economice și sociale ale epidemiei. În ansamblu, din 2014, UE a donat Serbiei circa două miliarde de euro ca fonduri nerambursabile, pentru modernizarea țării. Numai în domeniul sănătății, UE a donat 200 de milioane de euro și a dat un împrumut de 250 de milioane de euro.

MAREA MEDITERANĂ

Cooperarea militară dintre Israel, Grecia și Cipru

Dr. Eugene KOGAN¹

Cooperarea militară trilaterală a început în 2017 și deține toate elementele necesare să devină semnificativă, pe termen lung, pentru cele trei state din estul Mării Mediterane. În plus, SUA sprijină puternic toate cele trei state și a transmis un semnal clar Ankarei să nu provoace un conflict în regiune.

Turcia, care este încă membru al NATO, nu este în măsură să împiedice Israel să coopereze cu NATO, chiar dacă această cooperare se resimte ca un ghimpe în coasta Turciei. Chiar dacă exercițiile militare dintre Cipru și Israel deranjează Turcia, aceasta nu poate opri cele două state să coopereze. Acesta este motivul pentru care putem observa o nouă arhitectură militară în estul Mării Mediterane, care, în următorii ani, va determina relațiile de securitate dintre cele trei state.

Noua arhitectură nu a luat naștere într-un loc pustiu, ci este rezultatul deteriorării treptate a relațiilor dintre Israel și Turcia, care au atins *fundul prăpastiei* odată cu incidentul din Marea Marmara, din mai 2010. Chiar dacă guvernul israelian a prezentat scuze oficiale pentru erorile operaționale comise în privința navelor turcești și chiar dacă la mijlocul anului 2016 au fost negociate despăgubiri, relațiile bilaterale sunt în continuare reci. Mai mult decât atât, componenta militară a relațiilor dintre Turcia și Israel, care a fost odinioară liantul acestora, este încă absentă și nu pare să revină într-un viitor apropiat. Din aceste motive Israel și-a îndreptat atenția către parteneri având viziuni asemănătoare din estul Mării Mediterane, încă începând cu 2012. Iar acești parteneri nu sunt numai Grecia și Cipru ci și alte state NATO (Grecia fiind un membru NATO).

Cooperarea multinațională pe liniile aeriană și navală

Cooperarea militară trilaterală a început în noiembrie 2017, însă primul exercițiu militar

multinațional a avut loc în Israel, în noiembrie 2013 și a inclus Grecia, Italia și SUA. În octombrie 2015, un exercițiu aerian complementar a opus Israel, Grecia, Polonia și SUA împotriva unui dușman imaginar. Un alt exercițiu aerian, la care au participat Franța, Germania, Grecia, India, Israel, Polonia și SUA, a avut loc în martie 2017. Lt. col. Richard Hecht, Comandantul Departamentului de Relații Internaționale din cadrul Forțelor Aeriene Israeliene a declarat că „exercițiul Stindardul Albastru nu este o competiție. Este un parteneriat. Chiar mai mult, nu este vorba numai de exercițiul în sine, ci și de parcursul spre finalitate, când toți participanții se implică în planificarea acestuia, ajung să se cunoască între ei, relaționează și împărtășesc tactici de luptă.”

Un marinar israelian în timpul exercițiului „Noble Dina 2016” desfășurat în Golful Souda, Grecia, 2016. „Noble Dina” este un exercițiu anual trilateral al forțelor SUA, ale Greciei și ale Israelului, și are ca scop îmbunătățirea interoperabilității și tacticilor în anumite domenii de luptă.

În martie 2017, Forțele Aeriene Israeliene au participat la exercițiul comun „Iniohos 2017”, care a avut loc în Grecia și la care au mai participat Italia, a EAU și a SUA. Următorul exercițiu „Iniohos 2019”, al forțelor aeriene, a avut loc în aprilie 2019 și au participat: Cipru, Grecia, Israel, Italia, EAU și SUA. Cel mai recent exercițiu „Stindardul Albastru”, la care au participat Germania, Grecia, Israel, Italia și SUA, s-a desfășurat în noiembrie 2019. Acesta a avut

ca obiectiv îmbunătățirea interoperabilității dintre forțele aeriene ale statelor menționate mai sus.

Photo: US Air Force

Exercițiului „Iniohos 2019” din martie 2017: un ofițer aparținând Forțelor Aeriene ale SUA se pregătește pentru un zbor de orientare local. Aeronava se află la Baza Aeriană „Andravida” din Grecia. Acest exercițiu datează din 1980, când s-a dorit a fi organizat la o scară mai restrânsă, cu aparate de zbor aparținând Forțelor Aeriene ale Greciei.

În noiembrie 2017, ofițeri și marinari aparținând Forțelor Navale Israeliene, au fost invitați de către Marina Elenă să ia parte la un exercițiu militar NATO. Echipaje din Bulgaria, Grecia, Israel, Italia, România, Marea Britanie și SUA, precum și observatori internaționali au organizat și susținut întâlniri și ședințe de lucru. În a doua săptămână au intrat în acțiune și au pus în practică diverse scenarii. Acestea au constat în: operațiuni navale de combatere a terorismului, abordarea grupărilor de ambarcațiuni inamice încărcate cu explozivi, simularea de atacuri aeriene, operațiuni de salvare a ambarcațiunilor naufragiate și furnizarea de servicii medicale persoanelor rănite. Lt. col. Yaniv Lavi, comandantul Escadronului 32 din cadrul Forțelor Navale Israeliene a declarat că „procesul de învățare a fost reciproc. Am învățat unii de la alții și am transmis mai departe experiența noastră. Ne îmbunătățim cunoștințele permanent.”

Lt. col. Assaf Boneh, șeful Departamentului de Planificare și Cooperare Internațională din cadrul Forțelor Navale Israeliene, a precizat că Israel a beneficiat la maxim de pe urma acestui parteneriat maritim în continuă dezvoltare. De exemplu, Grecia deține ambarcațiuni similare cu

cele ale Israelului – submarine cu propulsie independentă de aer, de fabricație germană. Boneh a recunoscut că „asigurarea mentenanței unor asemenea submarine este o chestiune complicată și este nevoie de o serie de cunoștințe. Grecii dețin asemenea cunoștințe de ordin tehnic și am fost bucuroși să putem învăța de la ei. Sperăm ca această cooperare cu partea elenă să continue.”

Este exact ceea ce s-a întâmplat. În august 2019, marina israeliană a condus un exercițiu la care au participat forțe navale aparținând altor zece state și care a fost destinat pregătirii țării pentru un cutremur devastator. Era pentru prima dată când forțele navale organizau un exercițiu de amploare destinat îmbunătățirii capacității de răspuns maritim în cazul unui seism puternic. Cele zece forțe navale aparțineau Canadei, Ciprului, Franței, Germaniei, Greciei, Italiei, NATO, Marii Britanii, SUA și a statului nealiniat Chile.

Un alt exercițiu naval a fost cel intitulat „Noble Dina”, care a avut loc în aprilie 2012 și la care au participat Grecia, Israel și SUA. De atunci are loc în fiecare an. Cel mai recent exercițiu „Noble Dina” s-a desfășurat în aprilie 2019, a acoperit un areal care întinzându-se din nordul insulei Creta până în estul Mării Mediterane și a beneficiat de participarea forțelor navale ale Greciei, Israelului, SUA și Ciprului.

Este deci de așteptat ca această cooperare multinațională între state care împărtășesc aceleași valori – Israel și Grecia – să continue mai asiduu în următorii ani, deoarece participanții nu numai că se pun reciproc la punct cu tacticile și strategiile, ci ajung chiar să înțeleagă punctele forte și cele slabe ale piloților și marinarilor care desfășoară operațiuni în areale necunoscute, atât în aer cât și pe mare.

Cooperarea bilaterală

Primul exercițiu comun al Forțelor Aeriene Israeliene (FAI) și al Forțelor Aeriene Elene (FAE) a avut loc în decembrie 2016. Col. Ammon, Comandantul Bazei Aeriene „Ramat David” a specificat: „desfășurarea forțelor elene a fost istorică deoarece Baza Aeriană „Ramat David” nu găzduiește, de obicei, escadroane de avioane de luptă străine. Acesta a fost un eveniment

pionierat. Ultima dată când o aeronavă de luptă străină s-a aflat pe acest aerodrom a fost în 1956.” Col. Ammon a semnalat faptul că „grecii sunt partenerii noștri de mult timp, iar acest exercițiu este un pas înainte în relația noastră. Faptul că dislocarea a fost relativ redusă (trei escadroane), a creat premisele unei cooperări mai strânse, ceea ce a consolidat legătura noastră.” Maior Dimitrios Gritzaliotis, comandantul elen al forțelor mobilizate pentru exercițiu a precizat: „sper să putem profita de această cooperare, astfel încât ambele părți să înțeleagă scenariile pe care le pun în practică zilnic și sub diferite forme. Sperăm să putem continua cooperarea cu Forțele Aeriene Israeliene și, în viitor, să putem fi și noi gazdele acestora.”

În iunie 2018, FAI și FAE au organizat un exercițiu comun în spațiul aerian elen, pe timpul căruia au avut loc zboruri lungi și duzini de aparate de zbor au fost instruite în executarea alimentării în aer, iar membrii echipajelor au format legături. La exercițiu au participat în jur de 40 de avioane de luptă israeliene provenind din 10 escadroane, precum și avioane cisternă, care nu au aterizat deloc pe durata celor două misiuni. Exercițiul a fost unul dintr-o serie planificată pentru anul 2018, având ca scop îmbunătățirea capacității operaționale a FAI.

Exerciții comune

În noiembrie 2018, escadroanele formate din avioane de luptă F-16I aparținând FAI au revenit din Grecia după un exercițiu comun cu FAE. Maior Y., unul din piloții escadronului 201, care operează avioane F-16I, a declarat: „suntem

încântați să putem coopera cu FAE”. Conform precizărilor maiorului I., șeful Secției Relații Internaționale pentru Asia și Europa din cadrul FAI, „exercițiul din Grecia ne-a oferit ocazia de a zbura deasupra unor arii extinse, iar zona muntoasă a fost utilă pentru simularea teatrului operațional”. Un alt avantaj prezentat de exercițiul comun este faptul că Grecia este membru NATO și operează conform doctrinelor impuse de această organizație. Doctrinile sunt diferite de cele ale FAI, ceea ce oferă ocazia pentru formare în comun și schimburi de experiență.

În plus față de aceste exerciții aeriene, Grecia și Israel au desfășurat și un exercițiu comun pe linie navală, care a avut loc în prima parte a lunii iulie 2012. Navele israeliene au coordonat cinci exerciții în Marea Miroton. Exercițiile au inclus și tiruri de rachete asupra insulei Karavia, la vest de insula Milos.

În noiembrie 2017, trei nave purtătoare de rachete și un elicopter naval aparținând Israelului au luat parte la „jocurile de război” ale Marinei Elene. Scopul principal a fost instruirea pentru contracararea amenințărilor moderne pe mare în timpul evacuărilor de civili. Pe durata exercițiului, Lt. col. Lavi, comandantul delegației israeliene, a spus că „forțele navale au desfășurat activități de pregătire pentru operațiuni de căutare și salvare, de prevenire a atentatelor teroriste pe mare, precum și evacuări maritime de ordin medical”. Acesta este un indicator al cooperării militare consolidate în domeniul naval, între Israel și Grecia și ne putem aștepta la continuarea cooperării navale între cele două țări. Pe lângă cooperarea dintre Israel și Grecia, a fost intensificată și cooperarea militară dintre Israel și Cipru. De exemplu, în martie 2017 Israel a participat la un exercițiu comun cu Cipru care a durat trei zile, pe parcursul căruia avioanele de luptă F-16 aparținând FAI au putut fi observate în spațiul aerian de deasupra Aeroportului Internațional Paphos și ulterior testând capacitatea de apărare aeriană a Ciprului. Un purtător de cuvânt al Ministerului cipriot al Apărării a declarat: „la acest exercițiu au participat forțe aeriene și terestre aparținând ambelor state. Exercițiul a avut ca scop păstrarea capacității de reacție a forțelor, în caz de

urgență”.

În iunie, mai bine de 500 de membri ai trupelor israeliene de comando, sprijinite de elicoptere de atac și avioane de luptă au desfășurat un exercițiu de pregătire intensă, pe durata a trei zile. Ofițeri superiori nenominalizați ai Forțelor Armate israeliene au precizat că acesta a fost primul exercițiu de acest gen și unul dintre cele mai mari desfășurate de trupele comando pe un teritoriu străin. A fost cel mai amplu exercițiu din 2014 încoace, de când ambele state au hotărât să organizeze exerciții comune ca parte a procesului de cooperare militară.

În octombrie 2017, trupe cipriote s-au deplasat în Israel, pentru a lua parte la o sesiune de pregătire în domeniul combaterii terorismului, care a durat două săptămâni și care s-a desfășurat într-o replică a unui oraș arab amenajată în baza de antrenament a Forțelor Armate Israeliene de la Tzeelim.

Exercițiul naval comun din noiembrie 2017, desfășurat de israelieni și greci, pe care l-am menționat mai sus, a fost urmat de un exercițiu militar de amploare care a avut loc în Cipru și care a angrenat forțe aeriene și armate din ambele state. Exercițiul, care face parte din programul de cooperare militară dintre Forțele Armate ale Israelului și cele cipriote, a fost planificat dinainte, ca parte a programului israelian de pregătire pentru anul 2017 și a fost destinat menținerii deprinderilor și capacității de răspuns a forțelor armate. Deci, se poate spune că anul 2017 reprezintă un an de referință în ceea ce privește cooperarea pe linie militară dintre Israel și Cipru.

În plus, Cipru a desfășurat trei exerciții militare comune în Israel la începutul anului 2018, în timp ce FAI au desfășurat exerciții militare cu partea cipriotă în decembrie 2018 și decembrie 2019. În timpul celui mai recent exercițiu, șeful Statului Major al Forțelor Armate Israeliene, Aviv Kochavi, s-a deplasat în Cipru pentru a participa la exercițiu și s-a întâlnit cu omologul său cipriot, gl.lt. Ilias Leontaris, șeful Statului Major al Gărzii Generale a Republicii Cipru. Conform precizărilor lui Christoforos Fokaides, ministrul cipriot al apărării, „scopul exercițiului a fost îmbunătățirea capacităților operaționale

ale Gărzii Naționale prin schimb de experiență. Forțele Armate Cipriote s-au ridicat la un nivel bun, iar personalul s-a dovedit eficient.”

Următoarele exerciții militare nu numai că au apropiat și mai mult cele două forțe armate, dar le-au și îmbunătățit deprinderile, cooperarea și înțelegerea reciprocă.

De la cooperare bilaterală la cooperare trilaterală

În noiembrie 2017 a avut loc primul summit de apărare între Israel, Cipru și Grecia, ceea ce poate fi considerat un moment de referință pentru relațiile trilaterale. Miniștrii apărării ai celor trei state s-au întâlnit la Atena, unde au discutat chestiuni referitoare la: consolidarea cooperării în vederea promovării securității maritime și energetice, terorism, stabilitate și pace în estul bazinului mediteranean. Ministrul apărării cipriot, Fokaides, a declarat: „Cipru, Grecia și Israel nu își apără doar interesele comune în această regiune fragilă și instabilă, ci și pe cele ale Europei și, m-aș încumeta să spun că și pe cele ale comunității internaționale în general”. Fokaides a adăugat că „viziunea noastră este să transformăm regiunea extinsă dintr-una conflictuală într-una în care predomină pacea, stabilitatea și cooperarea”. Cu toate acestea, se pare că viziunea lui Fokaides nu prea are șanse să se realizeze, deoarece Ankara subminează constant această viziune de pace care, conform acesteia, are ca scop marginalizarea și îndepărtarea Turciei din zonă. Trebuie să ne aducem aminte că Israel, Grecia și Turcia sunt sceptice cu privire la Turcia și, drept urmare, intenționează să își intensifice cooperarea militară și în domeniul securității.

Cooperarea trilaterală pe linie de securitate (cunoscută și sub denumirea de Mediterana Răsăriteană sau EastMed) include: combaterea terorismului, combaterea proliferării nucleare, căutare și salvare și securitate maritimă. Baza navală din golful Souda, din Grecia și bazele britanice din Cipru cunoscute drept Akrotiri, sau Baza Suverană Vestică și Dhekelia, sau Baza Militară Suverană Estică sunt centre de cooperare în Mediterana de est.

Proiectul gazoductului

Cooperarea militară în creștere dintre Israel, Cipru și Grecia se bazează pe o declarație comună ambițioasă a liderilor lor politici semnată în iunie 2017, care a stipulat cooperarea între cele trei state în domenii precum: energie, economie, telecomunicații, mediul înconjurător și subacvatic.

Pe 2 ianuarie 2020, Israel, Grecia și Cipru au semnat un acord referitor la un gazoduct ce va transporta gaz din Israel, via Republica Cipru, până în Grecia și de acolo în Uniunea Europeană. Obstacolul cel mai greu de depășit de către cele trei state este traseul gazoductului, care trece prin ape teritoriale pe care Turcia le revendică. Turcia și noul său partener, Libia, au trasat o nouă graniță maritimă în zonă, care îi conferă lui Erdogan drept de veto. Este foarte probabil ca între Israel, Grecia, Cipru și Turcia să apară disensiuni. Rămâne de văzut dacă acestea vor degenera sau nu într-un conflict militar.

Un radar în Creta

O altă problemă pentru Turcia este planul Israelului de a construi un radar naval avansat cu rază lungă de acțiune (cunoscut și sub denumirea de sistem de radar peste orizont) pe insula elenă Creta, cu scopul monitorizării rutei gazoductului. Nu se cunoaște încă ce tip de radar vor folosi israelienii.

Proiectul radarului cu rază lungă de acțiune a luat ființă în timpul vizitei în Israel, în 2015, a ministrului apărării elen Panos Komnenos, însă acesta a fost suspendat temporar din cauza dificultăți financiare în creștere ale Greciei. Reluat în martie 2019, proiectul ar urma să aibă capacitatea de a monitoriza cea mai mare parte a coastelor Turciei. Amplasarea sistemului de radar cu rază lungă de acțiune în Creta, cu o acoperire peste cea radarelor tradiționale, ar oferi celor trei parteneri avantaje competitive semnificative. Dincolo de acoperire, noul sistem radar oferă rachetelor noi capacități în privința localizării țintelor.

Cu ajutorul unor UAV-uri, radarul are capacitatea de a monitoriza o arie cu o rază de 600 km; cu alte cuvinte, întreg Ciprul, o parte din Marea Egee, până la strâmtoarea Dardanele și întreaga regiune turcească la Mările Egee și

Mediterraneană. Prin intermediul acestui radar, Israel, Grecia și Cipru vor putea monitoriza non stop spațiul aerian al Turciei și deplasările navelor din estul bazinului mediteranean. Experți israelieni din cadrul stației radar comune vor executa sarcinile primare, în timp ce grecii vor prelua datele colectate de radar. Imediat ce situația economică a Greciei o va permite, aceasta intenționează să achiziționeze echipamentul radar. Încă nu se știe dacă Cipru va contribui la achiziția radarului sau nu.

O imagine satelit a Mării Egee. Turcia și Grecia se ceartă de zeci de ani pe dreptul de suveranitate asupra teritoriului Mării Egee. Disputa are un impact semnificativ asupra relațiilor dintre Grecia și Turcia, încă din 1970. De două ori a dus la crize care au fost aproape de a degenera în conflicte militare – în 1989 și în 1996.

Sprijin din partea SUA

În martie 2019, după o întâlnire cu reprezentanții Israelului, Greciei și Ciprului, secretarul de stat Mike Pompeo a subliniat că SUA va acorda sprijin parteneriatului trilateral pentru a îmbunătăți cooperarea în Mediterana de est. Cele trei state s-au pus de acord să consolideze cooperarea regională și să se apere împotriva amenințărilor externe din estul bazinului Mării Mediterane și din Orientul Mijlociu extins. În septembrie 2019, Congresul

SUA a elaborat un proiect de lege (Proiectul pentru Securitate și Colaborare Energetică în Mediterana de Est) care a fost avizat de Comitetul pentru Afaceri Externe din cadrul Senatului SUA și care permite SUA să sprijine în totalitate parteneriatul trilateral dintre Israel, Grecia și Cipru prin intermediul unor inițiative de cooperare în domeniile energiei și apărării; proiectul propune și ridicarea embargoului asupra vânzărilor de armament către Cipru. Legea a fost adoptată la 19 decembrie 2019.

Concluzie

În concluzie, cooperarea militară trilaterală va continua și în următorii ani. Chiar dacă Israel are rețineri față de angajarea militară alături de Grecia și Cipru împotriva unor potențiali adversari, Forțele Armate Israeliene trebuie să se pregătească în acest sens. În același timp, nici Grecia și nici Cipru nu vor lupta într-un eventual război alături de Israel. Firește, Israel nu se așteaptă ca partenerii săi să îl sprijine pe linie militară, mai ales că își poartă războaiele singur. Cu toate acestea, trebuie să subliniem că problema securității în Marea Mediterană va menține cele trei state unite, în viitorul previzibil. Pentru acest motiv, sprijinul implicit al Israelului este esențial pentru cele două state.

Grecia a înlocuit treptat Turcia ca partener NATO al Israelului în cadrul exercițiilor multinaționale desfășurate cu forțe aeriene și navale grecești și americane. În plus, în ciuda protestelor manifestate de Turcia, Israel participă din ce în ce mai des la exerciții NATO desfășurate pe coastele Greciei. Exercițiile aeriene și navale eleno-israeliene vor continua, ambele părți beneficiind de un plus de experiență pentru operațiuni desfășurate pe teren necunoscut, fie că acestea au loc în Grecia sau Israel. Exercițiile militare dintre Israel și Cipru au îmbunătățit capacitățile și capacitățile de răspuns ale forțelor armate cipriote, comparativ cu ale Turciei. Turcia a recunoscut tacit acest aspect. Sprijinul acordat de SUA și UE pentru construcția unui gazoduct din Israel - via Republica Cipru - până în Grecia și de acolo către UE pune presiune pe Turcia. Acest articol nu își propune să analizeze dacă Turcia va adopta o soluție militară în acest sens. Cu toate acestea,

putem presupune că Turcia se va folosi de toate mijloacele aflate la dispoziția sa.

Note:

1. Dr. Kogan este expert în domeniul tehnologiilor de apărare. A colaborat cu o serie de institute europene de prestigiu, inclusiv Deutsche Gesellschaft fuer Auswaertige Politik, Stiftung Wissenschaft und Politik, Agenția de Cercetare Suedeză pentru Apărare, Colegiul Național de Apărare Suediei. A fost cooptat recent ca cercetător asociat la Centrul pentru Studii Asia-Pacific al Universității din Stockholm, precum și în cadrul Departamentului pentru Relații Internaționale al Universității Tehnice a Orientului Mijlociu. În ultimii cinci ani a fost angajat ca cercetător asociat în cadrul Institutului Internațional pentru Politici Liberale cu sediul la Viena.

Dr Kogan publică regulat lucrări pe următoarele subiecte: Industria de aviație militară Rusiei, Forțele aero-spațiale ale Rusiei, Exportul de armament rusesc, Politica industrială de apărare în Europa de Est, inclusiv Bulgaria și România; Politica exportului de armament, Politica industriei de apărare și strategia de export a Israelului, Resursele energetice și securitatea energetică în zona euro-asiatică, Relația dintre Rusia și Turcia, Relația dintre Turcia și NATO, Agenda de securitate și apărare a statelor din Caucazul de Sud.

Dr. Kogan locuiește în acest moment în Tbilisi și lucrează ca expert pe probleme de securitate și apărare.

2. Articolul a fost publicat pentru prima dată în revista *European Security Defence*, ediția din martie 2020, p. 22-25

ORIENTUL MIJLOCIU

Idlib: o altă față monstruoasă a războiului sirian

**Ambasador profesor Dumitru
CHICAN**

În istoriografia războaielor mai mari sau mai mici există tradiția stilistică și metodologică de a atribui aprecieri hiperbolice unor episoade ale acestora, alese după criterii de cele mai multe ori subiective. Înregistrate ca atare fie după numele comandanților de oști, fie după amplasamentele unde s-au desfășurat confruntările între inamici, nu puține dintre aceste acțiuni marțiale au fost înnobilate cu epitetul de „istorice”, „existențiale”, sau „memorabile”. Cele etichetate „istorice”, mai ales, fiind mai rare, au rămas în memoria colectivă și istorică drept puncte de reper definitorii pentru întregul război.

În contemporaneitatea conflictelor al căror eșichier este dat de regiunea Orientului Mijlociu, războiul civil din Siria reprezintă o excepție evidentă, în măsura în care nu doar câteva, ci *toate* episoadele sale au fost proclamate drept istorice – de la Deraa la Alep și la Rakka, trecând prin Afrin și Kobane, Al-Hasaka, prin Ghouta damascenă și ruinele din Palmira. Toate au fost istorice, eroice, strategice, decisive, pagini de epopee și alte asemenea epitete, în funcție de imaginația, interesele și pozițiile actorilor implicați și de evoluția capricioasă a frontului. Din păcate, o asemenea „istoricitate” ignoră, cu o falsă pudoare, marile drame și crize umanitare, uriașele distrugeri materiale, sociale și identitare pe care „faptele de arme” le-au provocat și care dau adevărata amploare a fragmentării unui popor transformat în șiruri de fantome rătăcitoare, în căutarea unui prilej de supraviețuire cotidiană.

De la finele anului trecut, în Siria asistăm la un nou „episod istoric” în care numai cine nu vrea nu este implicat, sau, dacă vrea, o face la adăpost de luminile rampei și de știința opiniei publice – fie ea siriană, arabă, regională, sau internațională. Iar episodul acesta poartă numele de Idlib, unde, de câteva săptămâni, se

desfășoară un război veritabil, provocând deja încă aproximativ un milion de refugiați. De ce este atât de important acest district și oraș și ce pondere are el în ecuația războiului și a păcii în Siria? Rândurile de față își propun să cristalizeze răspunsuri posibile le aceste interogații.

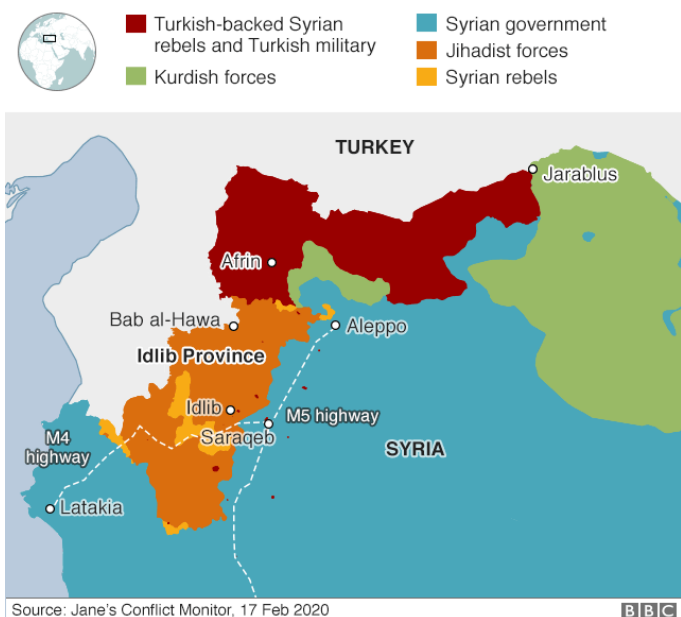
De ce Idlib?

Provincia (sau guvernoratul, *muhàfaza*) Idlib și orașul omonim care îi este capitală administrativă – din nord-vestul țării, la frontiera cu Turcia, împreună cu porțiuni teritoriale din districtele vecine Hama, Latakia și Alep, constituie, astăzi, ultimul refugiu și bastion al opoziției siriene armate și al grupărilor islamist-jihadiste, în frunte cu fosta filială siriană a rețelei Al-Qaida. Rebotezată, succesiv, „Jabhat Al-Nusra” și „Hayat Tahrir Al-Sham” (Organizația de Eliberare a Siriei), aceasta luptă, din 2011 pentru înlăturarea de la putere a regimului Bashar Al-Assad. Tot aici sunt concentrate și grupuri de combatanți ai fostului Stat Islamic, ISIS. Din perspectivă militară, provincia controlează singurul punct de frontieră din nord-estul Siriei, prin localitatea Bab Al-Hawa; are, la nord, frontieră comună cu orașul Afrin (capitala administrativă a regiunii Rojava, cu minoritate etnică kurdă) și controlează – prin orașul Saraqib – autostrăzile de legătură cu orașul Alep, la nord-est și capitala Damasc, precum și șoseaua strategică (autostrada M4) către orașul-port Lattakia.

În urma unui acord convenit la Soci, în luna mai 2017, între Federația Rusă, Turcia și Iran, provincia Idlib a fost declarată „zonă de descaladare”, condiționând ca Turcia să continue acțiunile împotriva rebelilor și a insurgenților islamiști. După intrarea armatei turce pe teritoriul sirian, Ankara nu și-a respectat acest angajament, acordând susținere militară și logistică opoziției anti-Assad, inclusiv grupării Al-Qaida, fapt care a constituit un motiv de

tensionare ascendentă a raporturilor dintre Recep Tayyip Erdogan și Vladimir Putin.

Idlib province

La finele lunii februarie (2020), armata siriană loialistă a declașat o ofensivă puternică de cucerire a provinciei Idlib, dar operațiunile de front au degenerat în cioncniri cu efectivele din punctele de observație instituite de forțele turcești, iar conflictul a căpătat cu rapiditate o amploare deosebită – câteva zeci de soldați turci au fost uciși în bombardamentele siriene, iar mai multe drone ale părții turce au fost distruse. În ripostă, turcii au atacat și doborât trei avioane de luptă și două rampe de rachete sol-aer siriene, mai mulți soldați sirieni fiind uciși în bombardamentele aviației și artileriei turce.

Președintele Erdogan a adresat mai multe apeluri Uniunii Europene și NATO, solicitând sprijin pentru ofensiva de înlăturare a lui Bashar Al-Assad, apeluri rămase fără urmări. Iar reacția președintelui Erdogan nu a întârziat, constând în deschiderea frontierelor turcești în fața refugiaților aflați pe teritoriul turc, cu efecte ale căror dinamică amenință cu o nouă criză țările Uniunii Europene.

O nouă criză umanitară

Oficiali ai ONU au apreciat că noua criză din nord-vestul Siriei a atins „cote oribile”, care se repercutează, prioritar, asupra populației civile.

Luptele pentru Idlib au ocazionat și acuzații la adresa Rusiei și a regimului din Damasc, cărora li se impută chiar crime de război, acuze respinse, desigur, de cei vizați, în timp ce valul celor care iau calea exilului continuă.

Idlib, 4 martie. Noii refugiați, încotro?
(Sursa: Khalil Ashawi/Reuters)

Între Putin și Erdogan

Aceste rânduri sunt scrise în contextul noii întâlniri dintre Vladimir Putin și Recep Tayyip Erdogan, desfășurată la Moscova, în ziua de 5 martie, cu scopul declarat de identificare a unui consens care să pună capăt tragediei umanitare din nord-estul Siriei și să deschidă perspective pentru a preveni o degradare și mai accentuată a relațiilor dintre Turcia și Federația Rusă. Că realizarea acestui consens devine tot mai problematică o demonstrează mai multe semnale; astfel, atrag atenția schimburile fără precedent de acuzații între Moscova și Ankara, care se învinovătesc reciproc de violarea acordurilor convenite la Soci, în 2018, cu privire la dezarmarea provinciei Idlib și la încetarea susținerii militare pe care cei doi actori o acordă regimului de la Damasc (Rusia cu aviația, artileria, poliția militară și combatanți militari din faimoasa „firmă” Wagner – de mercenari), respectiv insurgenței (Turcia, alături de rebelii sirieni și islamisti din grupările jihadiste). Un semnal nu mai puțin îngrijorător este dat și de faptul că, în așteptarea vizitei la Moscova a președintelui turc, Federația Rusă procedează, cu începere din 28 februarie (adică după ce 34 de soldați turci au fost uciși de raiduri siriene de bombardament aerian), la o accelerare

înfrigurată a măsurilor de consolidare a propriei prezențe militare în Siria și în apele Mediteranei orientale. Unii analiști regionali arabofoni văd, în această măsură, un indice de evaluare a stării de încordare la care s-a ajuns în momentul de față și care, fără un acord imediat, ar putea să alunece către confruntări militare între armatele turcă și rusă, desfășurate pe teritoriul sirian.

Până la ce limită se poate miza pe influența tensiunilor dintre Putin și Erdogan ca factor de forțare a unui compromis în competiția pentru Siria, între ambițiile liderului de la Kremlin și ale celui de la Cornul de Aur?

Este adevărat că între Turcia și Federația Rusă există deosebiri clare și profunde din perspectiva rațiunilor și strategiilor care au determinat intervenția militară a fiecăreia din cele două părți pe eșichierul războiului intern sirian. Dar la fel de adevărat este și faptul că Moscova și Ankara sunt legate prin interese comune care determină, din partea fiecăreia, un maximum de prudență și preocupare pentru menținerea disensiunilor conflictuale într-un perimetru de manifestare cât mai restrâns. Aceasta explică și regularitatea cu care și rușii și turcii își reiterează public atașamentul față de acordurile și aranjamentele convenite la Astana și la Soci. Dacă Rusia evită și va continua să evite cu grijă lunecarea în mocirla unui război de durată, nici Turcia, la rândul său, nu are disponibilitatea și energia de a se angaja într-un război de uzură împotriva unui regim sirian care manifestă tot mai puțină docilitate față de ordinele și directivele rusești sau iraniene, tocmai din dorința de a demonstra că este independent, puternic și capabil, cu orice preț, să lupte împotriva „conspirațiilor străine”. Într-o situație extremă, Turcia nu este interesată de prezența rusească în Siria și în regiunea Orientului Mijlociu, mai importantă fiind chiar și posibilitatea unei înțelegeri cu regimul lui Bashar Al-Assad, dacă prin aceasta va stăvilii sau chiar va elimina „amenințarea existențială” din partea minoritarilor kurzi.

Nu în ultimul rând, în analiza disfuncțiilor dintre Rusia și Turcia nu trebuie să se uite faptul că între aceste două state există relații economice și comerciale a căror valoare s-a

cifrat, în 2019, la 30 miliarde dolari, în vreme ce turismul turcesc a primit nu mai puțin de 6 milioane de ruși în aceeași perioadă și să nu mai vorbim de proiectele energetice nucleare și în domeniul hidrocarburilor.

În acest context, summitul Putin-Erdogan, cu o durată-maraton de peste șase ore, a avut un conținut eminamente militar. Singura excepție a constituit-o chestiunea avansată de președintele turc, care crede că se impune și o revenire la „procesul Geneva”, dedicat unei soluții politice generale pentru războiului sirian. Chestiunea nu a fost reținută. Astfel, acordul convenit între cei doi lideri, care va fi considerat parte integrantă a acordurilor de la Soci, prevede, în sinteză:

- încetarea tuturor operațiunilor militare la liniile de contact între prezențele armate siriană și turcească, urmând ca acest armistițiu să fie aplicat, progresiv și rapid, la întreaga provincie Idlib;

- crearea unui coridor de securitate cu o lățime de 6 kilometri de fiecare parte a autostrăzii strategice care leagă orașul Idlib de Alep, Latakia și Damasc. Gestionarea securității acestui cordon va fi preluată de efective militare ale Ministerelor Apărării din Federația Rusă și Turcia;

- cu începere de la 15 martie, vor fi desfășurate patrulare comune ruso-turce pe traseul liniilor și localităților strategice interurbane din regiune;

- pentru crearea condițiilor de permanentizare a armistițiului, armata siriană va renunța (nu se precizează dacă definitiv sau temporar) la tentativele de pătrundere în metropola Idlib, punctul maxim până la care va putea avansa fiind orașul Saraqib din estul districtului. Asta în condițiile în care președintele Erdogan a avertizat că orice acțiune armată a regimului sirian în nord-vestul țării va primi riposta corespunzătoare din partea armatei turce desfășurate în regiune.

Nu au fost puțini analiștii arabofoni care au apreciat că summitul Erdogan-Putin, departe de a satisface doleanțele liderului turc, a demonstrat, încă o dată, că președintele rus continuă să fie deținătorul pârghiilor de care depinde deznodământul conflictului sirian. Ceea ce s-a convenit la 5 martie, la Moscova, nu a fost

decât o revenire, cu ușoare retușuri, la formulele elaborate de Rusia atât în „procesul Astana”, cât și în rundele aranjamentelor de la Soci. Este clar că Vladimir Putin nu și-a asumat vreun angajament în plus nici în ceea ce privește garanțiile de respectare a armistițiului și, cu atât mai puțin, în ceea ce privește implicarea mașinii de război ruse în operațiunile de front, alături de armata lui Bashar Al-Assad.

Cu un eșec s-a soldat și tentativa lui Erdogan de a se „elibera” de tutela rusească consfințită la Soci, pentru readucerea dosarului sirian la „Procesul Geneva”, adică la implicarea ONU și a Consiliului de Securitate. Iar după recente și consistente pierderi urmate suferite de

armata turcă, urmare a bombardamentelor siriene, operațiunea „Scutul de Primăvară” ordonată de Erdogan pare a fi eșuat în obiectivul de instituire a controlului turcesc asupra nord-estului sirian. Mai mult, faptul de a fi cerut o întrevvedere cu Putin, conjugat cu solicitarea de ajutor din partea Uniunii Europene și a NATO este, potrivit presei arabe, o „dovadă de slăbiciune” clară din partea lui Erdogan.

În atare circumstanțe, competiția pentru Siria continuă, valurile de refugiați și migranți vor continua, probabil și ele să provoace migrene, iar Idlib, ca și alte „episoade istorice” siriene, va trece la rândul său în uitare, mai devreme sau mai târziu. Cu ce preț, rămâne de văzut.

Palestinienii și „afacerea secolului”: No News, No Deal

Dinu COSTESCU

Pentru regiunea Orientului Mijlociu, agenda politică a anului trecut a fost copios dominată de redundanta paradigmă numită „afacerea secolului”. Un titlu promițător pentru noua inițiativă lansată de președintele Donald Trump care, renunțând la mai vechile planuri americane de construcție a „noului” sau „marelui” Orient Mijlociu (lansat și acesta, în anul 2000, de către fostul secretar de stat Condoleezza Rice), își propunea un obiectiv pe cât de „modest”, pe atât de dificil și complex - cel al soluționării definitive și durabile a conflictului palestinian-israelian. Cu gestionarea acestui voluminos dosar a fost însărcinat Jared Kushner, consilier și ginere prezidențial (prin mariajul cu Ivanka Trump) care, bun cunoscător al mentalității arabe, a urmat, cu statornicie, povața vechiului proverb arab *Al-Sabr Fadhila*, în traducere „Răbdarea este o virtute”. Și toată lumea a așteptat. Cu speranță și cu satisfacție reținută, palestinienii, în frunte cu președintele Mahmud Abbas, au făcut și ei același lucru. Au așteptat momentul în care bagheta fermecată a lui Donald Trump va scoate din joben iepurașul norocos al afacerii.

Și, încetul cu încetul, din instrumentarul de

Donald Trump și președintele Palestinian Mahmud Abbas, Mai, 2017. Fotograf Issam Rimawi/Anadolu Agency/Getty/ www.newyorker.com

iluzionst al lui Jared Kushner au început să fie extrase surprizele:

- Donald Trump declara că Statele Unite recunosc orașul Ierusalim drept capitală indivizibilă și eternă a statului Israel, uitând că acesta fusese anexat printr-o lege a Knessetului, pe care comunitatea internațională și ONU au respins-o la vremea respectivă și care ... respinsă a rămas până azi.

- Administrația Trump a procedat la „miracolul dumnezeiesc” de transfer al ambasadei americane (în Israel) de la Tel Aviv în „orașul

unificat” Ierusalim - Al-Quds.

- Din dispoziția domnului președinte Trump, Biroul de Reprezentare politico-diplomatică palestiniană din capitala americană a fost închis.

- Statele Unite au decis suspendarea asistenței financiare sau umanitare acordată Agenției ONU pentru ajutorarea refugiaților palestinieni (UNRWA).

Tot în anul trecut, la un forum economic organizat în capitala qatariană Doha sub lozincă „Pace pentru prosperitate”, Jared Kushner dezvăluia segmentul economic al „afacerii”, care propunea, în esență, alocarea către palestinieni a unei „prosperități economice” în valoare de 10 miliarde dolari, asigurată prin magnanimitatea Alteței Sale MBS, care se traduce prin Mohammed Bin Salman, deținător al demnității de moștenitor al tronului saudit. Despre partea politică, un nou apel la „frumoasa răbdare”. Premierul Benjamin Netanyahu a jubilat, încă odată, în vreme ce palestinienii și al lor președinte Mahmud Abbas au decis, la unison: „Ierusalimul și demnitatea noastră nu sunt de vânzare”.

www.m.startribune.com

Cât privește segmentul politic al „afacerii secolului”, anunțat de președintele Trump în cadrul unei conferințe de presă, acesta a fost oficializarea de facto a poziției americano-israeliene. Poziția exclude orice idee de stat palestinian, fie el și ca entitate paralelă statului Israel și reduce „drepturile palestinienilor” la un regim de autonomie pe teritoriile care mai rămân palestinienilor în Cisiordania și Gaza. Acestea ar urma să fie legate între ele printr-o

autostradă și un tunel și realizate după ce noul guvern israelian al lui Benjamin Netanyahu își va fi pus în practică intenția de trecere sub suveranitate israeliană a așezărilor evreiești din teritoriile autonome și de anexare a Văii Iordanului și a teritoriilor din nordul Mării Moarte.

După alegerile anticipate de la 2 martie 2020 (alegeri anticipate pentru a treia oară în decurs de un an), sunt în curs consultări și negocieri pentru formarea unei coaliții de guvernare între primii doi clasați la scrutinul din martie, respectiv Benjamin Netanyahu din partea formațiunii de extremă dreapta „Likud” și generalul Benny Gantz, lider al partidului de dreapta „Albastru și Alb” (după culorile drapelului israelian). Și „afacerea secolului”? Deocamdată, *no news*. Răbdarea e cea mai frumoasă virtute! Pentru partea palestiniană, desigur.

Lumea are alte priorități fierbinți. Lumea își vede de propria izolare și de căutarea unor elixiruri care să o elibereze cât mai repede de coșmarul COVID-19.

Cât îl privește pe Jared Kushner ... Potrivit știrilor mediatice, la începutul acestei luni, fostul administrator al „afacerii secolului” a primit o altă sarcină de importanță deosebită: aceea de a administra, la nivel național, sistemul (american) de contracarare a pandemiei de Coronavirus.

O tempora! O mores! a zis marele orator Cicero.

Afghanistan: de la „Enduring Freedom” la „Enduring Peace”?

**Ambasador profesor Dumitru
CHICAN**

Un succint remember

- La 15 februarie 1989, fosta Uniune Sovietică își retrăgea ultimul soldat din Afghanistan, după 10 ani de război în sprijinul regimului comunist pro-sovietic de la Kabul.

- După 12 ani, la 7 octombrie 2001, Statele Unite declanșau operațiunea „Enduring Freedom” împotriva insurgenților talibani acuzați de susținerea rețelei teroriste Al-Qaida, autoare a atacurilor de la 11 septembrie 2001.

- În luna ianuarie 2015, NATO declanșează în Afghanistan operațiunea „Resolute Support”. În punctul culminant al expediției în Afghanistan, efectivele americane și ale coaliției se cifrau la 98.000 soldați. La 20 februarie a.c., numărul acestora era de 16.500 oameni, din 38 de țări, principalele contribuții umane venind din partea SUA (8.000), Germaniei (1.300), Angliei (1.100), Italiei (900), Georgiei (870) și României (800).

- La 30 septembrie 2019, Pentagonul evalua numărul civililor afgani morți, ca urmare directă sau indirectă a acțiunilor de război, între 32.000-60.000.

- Potrivit aceleiași surse, costul total al campaniei afgane a fost de 776 miliarde dolari. Alte surse americane (Brown University) avansează, însă, cifra de 6.400 miliarde dolari.

- După doi ani și mai multe runde de negocieri a unui armistițiu, la 29 februarie a.c., în Doha (capitala Qatarului) a fost semnat un document de încetare a focului în Afghanistan. Semnatarii au fost Zalmay Khalilzad, împuternicitul american pentru reconcilierea afgană și cofondatorul politic al Mișcării Talibane, Mullah Abdul Ghani Baradar.

Primele analize

După 18 ani de război, Statele Unite și insurgența talibană au convenit asupra unui

acord de pace considerat, de unii analiști, a avea o dimensiune și o semnificație istorică. Acesta este menit să deschidă calea către o retragere a trupelor americane și NATO, precum și către lansarea unui proces de pace între insurgenți și guvernul de la Kabul, condus de președintele Ashraf Ghani – care nu a fost parte la pertractările de la Doha, fiind considerat, de către islamisții talibani, drept „o marionetă a SUA și a Occidentului”.

Analiza în primă lectură a documentului de la 29 februarie pune în evidență o realitate fundamentală cât privește sfera de cuprindere și șansele reale pentru o pacificare globală și de durată a Afghanistanului. Și este vorba, anume, de faptul că Acordul de la Doha este, în primul rând, un document militar între trupele străine care au luptat pe teritoriul afgan, pe de o parte, și entitățile islamiste politico-militare care au luptat sub denumirea generică de Mișcarea Talibană.

Dar acordul nu este, în același timp, și unul între insurgenți talibani și societatea civilă și guvernul de la Kabul condus de Ashraf Ghani – care, asemenea precedentului președinte afgan Hamid Kharzai, este dezavuat de islamisți ca fiind, așa cum spuneam, „o unealtă și o marionetă” a Statelor Unite.

Semnatarii acordului, Zalmay Khalilzad și Mullah Abdul Ghani Baradar, sursa: <https://www.afghanistan-analysts.org/>

Este, se poate spune, un acord în care diplomația a aplicat celebra definiție a lui Clausewitz, în sensul că s-a manifestat ca „un război purtat cu alte mijloace”, care a condus la următoarele rezultate:

1. Talibanii renunță la orice relații cu terorismul islamist din descendența Al-Qaida și, eventual, ISIS.

2. Într-un interval de 14 luni, forțele expediționare străine – sub steag american sau NATO – vor fi retrase din Afghanistan.

3. Abia după atingerea confirmată a acestor două obiective, eminamente *militare*, se va trece la procesul de realizare și implementare intra-afgană a *păcii politice*, a contractului social și a efortului de conciliere pentru toți afganii.

Pacea afgană – o ecuație mai complicată decât războiul

Afghanistanul este un spațiu geopolitic și plurimorf cu mult mai complicat chiar decât este prezentat în cadrul propagandistic al binomului „băieți buni – băieți răi”. Experiența a 30 de ani de război cu două dintre marile puteri ale lumii, de la care nu trebuie uitată și perioada colonială britanică încheiată în 1919, a avut drept consecință manifestată lent, dar progresiv, reducerea liniilor de falie tribală între cele 20 de comunități etnice majore, între tradiționalismul tribal și cristalizarea ideii moderne a unei națiuni afgane tot mai conștientă de apartenența la o identitate națională. Dar, această națiune își revendică fiecare din segmentele etnice, lingvistice și confesionale, reprezentativitatea acestei identități în raport cu celelalte segmente sociale și, mai ales, cu ingerințele expansioniste externe. Pe de altă parte, aceeași experiență istorică puternic imprimată în mentalul colectiv face ca societatea afgană să nu fie percepută drept o entitate coerentă și dedicată acțiunii colective pentru propășirea comună ci, mai degrabă, ca o alăturare de comunități clientelare locale și motivate de interese sub-naționale de natură cutumiară, confesională, culturală, lingvistică și mercantilă. De aici rezultă o fragmentare

dinamică a eșichierului afgan pe care se manifestă o multitudine de actori – de la casta liderilor tribali, la comunitarismul politico-militar, insurgența cu motivații confesionale și instituția statală afgană, a căror relaționare este puternic subminată de suspiciuni reciproce, scepticism și sentiment conflictual și competitiv.

După două decenii

Sursa: <https://www.nytimes.com/>

În condițiile în care „pacea afgană” a fost negociată între Statele Unite și insurgența confesională, se poate spune că armistițiul de la Doha, de la 29 februarie, este un „deal”. Pe lângă retragerea americană din Afghanistan, pe care președintele Donald Trump a promis-o încă din campania electorală, aranjamentul vizează crearea climatului propice pentru trecerea la o pace politică, aceasta fiind, însă, o „afacere” exclusiv „de familie”, care nu aduce nici din partea insurgenței, nici din partea guvernului Ashraf Ghani angajamente și calendare de negociere a trecerii de la starea de război, la pacea afgană. De altfel, însăși denumirea documentului este confuză, stufoasă și expusă la interpretări. Astfel, la Doha a fost semnat un „Acord pentru instaurarea păcii în Afghanistan, între Statul Islamic din Afghanistan, nerecunoscut de Statele Unite și cunoscut sub denumirea colectivă de talibani, pe de o parte și Statele Unite ale Americii, pe de altă parte”.

În următoarele 35 de zile de la semnare, adică până în prima decadă a lunii aprilie, numărul soldaților americani desfășurați în Afghanistan

se va reduce de la cca. 16.000 la 8.600 de oameni, simultan cu închiderea a cinci baze ale coaliției internaționale. Restul forțelor vor fi retrase într-un interval de 14 luni. Despre pacea politică, documentul precizează că talibanii vor iniția discuții intra-afgane pentru „realizarea unei încetări permanente a focului”. Cu precizarea că nu se face vreo mențiune privitoare la existența unei obligații pentru talibani de a „iniția” negocierile de pace și că la fel de confuz rămâne răspunsul la întrebarea „cu cine va negocia gruparea, atâta vreme cât nici guvernul de la Kabul nu a fost parte a acordului de la Doha, nefiind obligat să accepte „inițiativa” islamistă, nici talibanii nu recunosc autoritatea acestui guvern. A reținut atenția, în acest sens, doar avertismentul lansat de secretarul american al apărării, Mark Esper, care avertiza că, „dacă talibanii nu vor respecta angajamentele, vor pierde șansa de a sta la aceasă masă cu alți afgani pentru a discuta despre viitorul țării și al statului lor. Statele Unite nu vor ezita, în acest caz, să anuleze acordul”. La rândul său, secretarul de stat Mike Pompeo îi îndemna pe insurgenți „să nu se grăbească a ovaționa și a ridica două degete în semn de victorie”.

În numele guvernului afgan, documentul propune eliberarea a 5.000 de prizonieri insurgenți în schimbul a 1.000 de deținuți guvernamentali. O prevedere pe care, chiar a doua zi după semnare, însuși președintele afgan Ashraf Ghani o respingea cu argumentul că este o chestiune intra-afgană, adică o ingerință externă în treburile guvernului suveran de la Kabul. Era o primă piedică pe calea spre conciliere națională.

În documentul de armistițiu se prevede că procesul de retragere a trupelor americane din Afghanistan începe la sfârșitul primei decade a lunii martie. Ceea ce s-a și petrecut, la 9 martie, când oficiali americani au anunțat inițierea măsurilor de repatriere a soldaților desfășurați pe frontul afgan. Potrivit generalului Scott Miller, comandantul trupelor americane din Afghanistan, nu este vorba de o „rotire” sau de o „împrospătare” a efectivelor ci de diminuarea, în decurs de 14 luni, a prezenței americane de la

nivelul de circa 13.000 de oameni în prezent, la circa 8.600 de soldați care vor continua să mai activeze pentru asistența acordată armatei afgane și pentru continuarea luptei împotriva fenomenului terorist.

Din perspectiva demilitarizării Afghanistanului și a trecerii acestei țări de la starea de război – cu insurgența islamistă – la starea de pace, operativitatea cu care partea americană a trecut la implementarea acordului de la 29 februarie nu poate fi decât salutară. Procesul de pacificare politică, în schimb, se anunță a fi fragil și anevoios, în măsura în care nu numai sistemul politic și instituțional, ci și întreaga societate afgană sunt marcate de profunde disensiuni și scindări care pun sub semnul întrebării perspectiva de realizare a unui consens național intra-afgan. Iar un semnal îngrijorător în acest sens a fost dat chiar de la vârful ierarhiei decizionale afgane. Astfel, noul președinte afgan, Ashraf Ghani (câștigător la limită al celui de-al doilea mandat prezidențial la alegerile din septembrie anul trecut), dar și contracandidatul său, Abdullah Abdullah (care a acuzat fraude electorale, autoproclamându-se președinte al statului) și-au marcat, prin mitinguri separate, „investitura”, riscând să deschidă calea către apariția unei puteri bicefale în stat. Ori, o asemenea repetare în Afghanistan a situației existente în Libia va constitui o serioasă amenințare și provocare pentru un dialog intern care ar putea, chiar înainte de a fi început, să se transforme în scânteia războiului civil în această țară. În cercurile diplomatice locale și regionale se vorbește de posibilitatea inițierii unor negocieri politice care să se desfășoare în capitala norvegiană Oslo, dar aceasta presupune eliminarea, în prealabil, a unor resentimente și neclarități profunde. De o parte, insurgenții talibani continuă să îl acuze pe președintele Ashraf Ghani de a fi o marionetă a Occidentului și a americanilor, în vreme ce partizanii acestuia îi aduc în lumină trecutul de „baron al războiului” și „susținător al jihadului islamic”. În plus, un alt factor de complicare a situației se cristalizează deja. Este vorba de revenirea pe eșichierul politic a lui Ahmad Massoud (fiu al legendarului șef militar „comandantul Massoud”

și inamic îndârjit al rebelilor talibani), care a anunțat crearea unei noi formațiuni politice și i-a chemat pe „adevărații afgani” să i se alăture împotriva ambițiilor talibane de reinstaurare a regimului islamist radical înlăturat de la putere în urma intervenției militare americane. În vârstă de 30 de ani, absolvent al Academiei Militare Sandhurst din Marea Britanie, Ahmad Massoud are în vedere o renaștere a alianței Liga Nordului, condusă de tatăl său, pentru a atrage de partea sa pe „adevărații mujahedini” care luptă împotriva radicalismului islamist și pentru angajarea țării pe calea către modernitate și democrație. „Sute de mii de tineri sunt gata să pună mâna pe arme alături de noi”, declara

Ahmad Masoud. Ceea ce sugerează o nedorită perspectivă a perpetuării războiului civil al afganilor.

Acordul de la Doha nu este perfect, dar este, cu toate acestea, o primă înțelegere asupra încetării războiului și angajarea pe calea spre pace.

După 20 de ani, există o șansă ca, după sângeroasa „operațiune Enduring Freedom”, Afghanistanul să treacă la o salutară „operațiune Enduring Peace”. Cu condiția ca afganii înșiși să înțeleagă acest imperativ, la realizarea căruia comunitatea internațională, prin Organizația Națiunilor Unite, poate avea o necesară și binevenită contribuție.

Ahmad Massoud, sursa: <https://gandhara.rferl.org/>

RECLAME

PUBLICITATE

"PULSUL GEOSTRATEGIC" - fondat în anul 2007
Buletin bilingv editat de INGEPO Consulting - București
www.pulsulgeostrategic.ro; Tel: +4-031 1011934
J40/4984/2019, CUI RO19298677

Director și Editor Coordonator:
Constantin IACOBÎȚĂ

Editor Adjunct: Pompilia VLĂDESCU

Editor Adjunct și Tehnoredactare:
Ciprian RĂDULESCU

ISSN: 1843-701X

Coperta: producție proprie

ABONAMENTE (un an) = 599 LEI

În prețul abonamentului aveți acces la site-ul www.pulsulstrategic.ro și beneficiați gratuit de toate materialele suplimentare editate.

La cerere primiți, la adresa indicată de dumneavoastră, ediția tipărită (6 numere pe an). Prețul include TVA și cheltuielile de expediere.

Anunțuri - Publicitate

Anunțuri și publicitate în cadrul buletinului pot fi inserate în spațiul disponibil sau pe pagină/pagini separate.

Pentru detalii și condiții vă rugăm să ne contactați la office@pulsulgeostrategic.ro.

Acest buletin nu poate fi multiplicat și reprodus fără acordul scris al INGEPO Consulting. Este permisă folosirea unor materiale sau citate cu păstrarea exactității și titlului original, precum și cu menționarea expresă a sursei.

Opiniile exprimate în articole prezintă punctul de vedere al autorilor, care își asumă deplina răspundere asupra conținutului, și nu reflectă în mod obligatoriu pe acelea ale INGEPO Consulting.

Parteneri:

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE
The independent resource on global security

Stockholm
Beijing
Washington

Academia Română

Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale (ISPRI)

World Security Network

NETWORKING A SAFER WORLD

MEDNARODNI INŠTITUT ZA BLIŽNJEVZHODNE IN BALKANSKE ŠTUDIJE
INTERNATIONAL INSTITUTE FOR MIDDLE-EAST AND BALKAN STUDIES

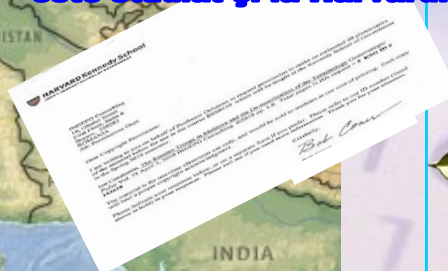
RIEAS Research Institute for
European and American Studies

DIPLOMAT
MAGAZINE
By / For Diplomats
www.diplomatmagazine.nl

**Pulsul Geostrategic
este studiat și la Harvard!**

Pulsul Geostrategic a fost accesat, în ultima perioadă, în aproape 100 de țări (în ordinea numărului de accesări): România, SUA, China, Australia, India, Turcia, Spania, Iran, Siria, Israel, Rusia, Bangladesh, Germania, Moldova, Chile, Austria, Franța, Marea Britanie, Georgia, Azerbaidjan, Camerun, Venezuela, Argentina, Ucraina, Ungaria, Irlanda, Serbia, Armenia, Italia, Grecia, Liban, Qatar, Polonia, Filipine, Indonezia și altele.

În România suntem accesați în peste 40 de orașe.

**Începând cu Decembrie 2010 PULSUL GEOSTRATEGIC
este înregistrat în catalogul internațional
INDEX COPERNICUS JOURNAL MASTERS LIST**